

Centraal Bureau voor de Statistiek

Jaarverslag 2013

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.d.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatiedoeleinden:
KPMG Accountants N.V.

5

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.d.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraat voor identificatiedoeleinden:
KPMG Accountants N.V.

Inhoud

1	Verslag van de Directeur-Generaal van de Statistiek	5
2	Centrale Commissie voor de Statistiek	8
3	Algemeen	9
3.1	Internationale ontwikkelingen	9
3.2	Samenwerking	9
3.2.1	<i>Internationale samenwerking</i>	9
3.2.2	<i>Samenwerking binnen de overheid</i>	11
3.2.3	<i>Samenwerking met onderwijs en wetenschap</i>	12
3.3	Dienstverlening en communicatie	13
4	Statistisch programma	15
4.1	Programmavernieuwing	15
4.2	Regulier statistisch programma	15
4.3	Nieuwe Europese verplichtingen in 2013	24
5	Methodologie, kwaliteit en procesvernieuwing	26
5.1	Methodologie en onderzoek	26
5.2	Innovatie	27
5.3	Procesvernieuwing	28
5.4	Kwaliteit en kwaliteitszorg	28
6	Bedrijfsvoering	30
6.1	Personeel	30
6.2	Risicobeheer	32
6.3	Prestatie-indicatoren	33
6.4	Vermindering administratieve lasten voor het bedrijfsleven	35
6.5	Extern verantwoordingsmodel	36
7	Jaarrekening 2013	38
	Bijlage A Programmavernieuwing	63
	Bijlage B Gerealiseerde output per thema	71
	Bijlage C Adviesraden	72
	Bijlage D Organisatie (31 december 2013)	73
	Bijlage E Wegwijzer	74
	Bijlage F Overzicht van afkortingen	76

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.d.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatiedoeleinden:
KPMG Accountants N.V.

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatiedoeleinden
KPMG Accountants N.V.

A handwritten signature in blue ink, written over the text of the audit document.

1 Verslag van de Directeur-Generaal van de Statistiek

Met dit jaarverslag legt het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) verantwoording af over de activiteiten en resultaten in 2013. Hoofdstuk 3 van het jaarverslag gaat in op een aantal belangrijke ontwikkelingen voor het CBS. In de volgende hoofdstukken komen de details aan bod. Zoals wettelijk voorgeschreven, is dit jaarverslag goedgekeurd door de Centrale Commissie voor de Statistiek (CCS) en is de jaarrekening in overeenstemming met de CCS vastgesteld.

Regulier programma

Net als in vorige jaren, heeft het CBS in 2013 tal van publicaties uitgebracht over zeer uiteenlopende onderwerpen: van economische groei tot kinderopvang, van werkgelegenheid tot zorggebruik en van inflatie tot emancipatie. Er verschenen 79 persberichten, 112 conjunctuurberichten, 331 webartikelen, 2 399 StatLinetabellen, 206 elektronische en 30 papieren publicaties. Aan Eurostat werden 947 databestanden geleverd en er zijn 497 microbestanden ter beschikking gesteld aan universiteiten en andere onderzoeksinstituten.

Meerjarenprogramma

Het jaar 2013 vormde de afsluiting van het meerjarenprogramma (MJP) 2009-2013. In deze periode zijn enkele statistieken komen te vervallen en is veel nieuwe statistische informatie ontwikkeld en gepubliceerd over internationale economische relaties, regionale economie, vergrijzing, onderwijs, zorg, woningmarkt, veiligheid, duurzaamheid, transport, mobiliteit, welzijn, arbeidsdynamiek en sociale dynamiek. De nieuwe statistieken die in 2013 beschikbaar zijn gekomen, zijn vermeld in bijlage A. Deze vernieuwing is gefinancierd door beëindiging van minder relevant geworden statistieken.

In de afgelopen MJP-periode is daarnaast een grote efficiencyverbetering gerealiseerd, voor een belangrijk deel dankzij enkele grote procesvernieuwingen. Zo werd de gehele keten van economische statistieken vernieuwd, waarbij onder andere individuele enquëtering is vervangen door gebruik van registergegevens. De gemiddelde bezetting tussen 2009 en 2013 kon daardoor dalen met 300 vte, terwijl de output in deze periode is toegenomen.

In 2013 is gestart met de voorbereidingen voor het realiseren van de ambities van het meerjarenprogramma 2014-2018. Naast een aantal verminderingen in het statistiekprogramma, wordt op beperkte schaal nieuwe informatie ontwikkeld over de thema's flexibilisering van de arbeidsmarkt, ontwikkelingen in het bedrijfsleven, en vermogensposities. Daarnaast zal de dienstverlening en toegankelijkheid van informatie verder worden verbeterd.

Samenwerking binnen Nederland

Het CBS werkt binnen Nederland samen met verschillende ministeries, planbureaus, universiteiten en andere instellingen. Deze samenwerking betrof in 2013 bijvoorbeeld de totstandkoming van statistische informatie, een gezamenlijke publicatie of het organiseren van een symposium. Enkele voorbeelden van deze samenwerking worden hieronder vermeld.

Samen met de planbureaus (Centraal Planbureau (CPB), Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP)), het ministerie van Infrastructuur & Milieu (I&M) is de Monitor Duurzaam Nederland uitgebracht. Daarnaast organiseerden deze organisaties op 2 februari 2013 het symposium Duurzaam groeien en vernieuwen.

De Nederlandsche Bank (DNB), de Belastingdienst en het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) zijn vaste samenwerkingspartners van het CBS. Er is in 2013 respectievelijk samengewerkt bij het verzamelen en publiceren van gegevens over financiële instellingen, de betalingsbalans en de verbetering van de kwaliteit van de gegevens uit de loonaangifteketen.

Vanwege het grote belang van kennisuitwisseling voor het CBS, zijn de afgelopen jaren verschillende vormen van samenwerking met universiteiten en hogescholen tot stand gekomen.

Belangrijke doelen van de samenwerking met de universiteiten zijn onder andere de overdracht van actuele wetenschappelijke en toegepaste kennis, het opleiden van toekomstige gebruikers van statistische informatie, en het werven van stagiaires en nieuwe medewerkers. Vanuit het CBS waren in 2013 zes hoogleraren verbonden aan verschillende universiteiten, zes PhD studenten deden voor het CBS promotieonderzoek en twee CBS'ers werkten aan een proefschrift. Via remote access zijn aan vele projecten (micro)data ter beschikking gesteld.

Internationale samenwerking

Om tegemoet te kunnen komen aan de toenemende behoefte aan informatie bij krimpende budgetten is samenwerking in internationaal verband met andere nationale statistische bureaus van groot belang. Zo was het CBS ook in 2013 voorzitter van de internationale High Level Group for the Modernisation of Statistical Production and Services (HLG-MoS). Vanuit deze groep is er onder meer een proef gedaan met een systeem waarbij software componenten uit verschillende landen eenvoudig te koppelen zijn zodat op verschillende platforms een productiesysteem kan worden opgebouwd. Deze proef was succesvol en krijgt in 2014 een vervolg met concrete toepassingen. Hergebruik en standaardisatie van statistische deelprocessen lijkt goed mogelijk en kan op termijn bijdragen aan meer efficiency en flexibiliteit van de productieprocessen.

Ook op Europees niveau wordt steeds intensiever samengewerkt om verdere kwaliteits- en efficiëntievoordelen te behalen. Het CBS is samen met Eurostat voorzitter van de Taskforce on Vision 2.0, ingesteld tijdens de conferentie voor Directeuren-Generaal van Europese statistiebureaus (DGINS) in september 2013 in Den Haag. De hoofdthema's van deze taskforce zijn beter inspelen op nieuwe behoeften van gebruikers, integreren van nieuwe gegevensbronnen in de statistiekproductie, verder harmoniseren van verwerkingsmethoden en gezamenlijk ontwikkelen van tools en infrastructurele voorzieningen.

Het CBS was in 2013 nauw betrokken bij de implementatie van het System of Environmental and Economic Accounting Central Framework (SEEA). SEEA is een internationaal afgestemde set concepten, definities, classificaties, regels en standaardtabellen die bijdragen aan de internationale vergelijkbaarheid van de milieurekeningen. Het CBS heeft hieraan een belangrijke bijdrage geleverd, mede door het voorzitterschap van een werkgroep van de Verenigde Naties (VN) die deze standaard heeft voorbereid. De United Nations Statistical Commission (UNSC) heeft dit raamwerk aangenomen als internationale statistische standaard voor milieurekeningen.

Dienstverlening en communicatie

Het CBS publiceert vrijwel dagelijks persberichten, webartikelen en conjunctuurberichten op de website. Daarnaast wordt een beperkt aantal papieren publicaties uitgebracht. In 2013 werden diverse publicaties uitgereikt, waarvan enkele aan bewindspersonen. Zo nam de staatssecretaris van het ministerie van I&M het eerste exemplaar van de publicatie Green Growth in the Netherlands 2012 in ontvangst. Hierin staat een samenhangend overzicht van de staat van groene groei in Nederland aan de hand van 33 indicatoren.

Het CBS werkt voortdurend aan het verminderen van de administratieve lasten die het gevolg zijn van enquêtes (overigens slechts 0,25% van de Rijksbrede lastendruk). Naast het verminderen van het aantal enquêtes, spant het CBS zich ook op andere manieren in om het meewerken aan CBS-onderzoek zo gemakkelijk mogelijk te maken. In 2013 is een nieuwe vragenlijst voor het goederenwegvervoer in gebruik genomen. Deze is in nauwe samenwerking met de Eigen Vervoerders Organisatie (EVO), Transport en Logistiek Nederland (TLN) en transportondernemers ontwikkeld. De nieuwe vragenlijst is gebruikersvriendelijker en sluit beter aan bij de administratie van de transportondernemers, waardoor de invultijd afneemt en de steekproef kon worden verkleind. Gezien de resultaten wordt deze aanpak de standaard bij de vereenvoudiging en modernisering van vragenlijsten.

Onderzoek, innovatie en procesvernieuwing

Om ook in de toekomst efficiënt en effectief statistieken te kunnen maken doet het CBS methodologisch onderzoek, worden innovaties getest en doorgevoerd en worden verwerkingsprocessen vernieuwd. Hieronder enkele voorbeelden.

03 APR. 2014

Bij onderzoek naar het gebruik van verkeerslusdata is belangrijke vooruitgang geboekt bij het selecteren van relevante data uit de enorme hoeveelheid gegevens over voertuigtellingen zonder dat dit tot informatieverlies leidt. Hierdoor wordt het in principe mogelijk om eenvoudig regionale verkeersindexcijfers te produceren.

Op Bonaire is een proef uitgevoerd met het gebruik van tablets bij de enquêtering, in plaats van papieren vragenlijsten. Dat traject heeft in zeer korte tijd tot concreet resultaat geleid bij het budgetonderzoek, de omnibus-enquête en de conjunctuurenquête op Bonaire. De kwaliteit nam toe door gegevens direct op tablets in te voeren, terwijl tijd en geld werden bespaard doordat drukwerk en transport van papieren vragenlijsten kwamen te vervallen.

Begin 2013 is het nieuwe verwerkingsproces van de doodsoorzakenstatistiek in gebruik genomen, waarbij de typering van doodsoorzaken geautomatiseerd plaatsvindt. Daarnaast is gestart met de elektronische aanlevering van doodsoorzaken door artsen.

Afscheid DG

Op 18 december vond in de Koninklijke Schouwburg in Den Haag het symposium "Toonaangevende statistiek: data als fundament voor de toekomst" plaats ter gelegenheid van het afscheid van de directeur-generaal van de statistiek, drs. G. van der Veen. Begin 2014 eindigde zijn wettelijke benoemingstermijn van tien jaar. Minister van economische zaken H. Kamp, oud CCS-lid prof. dr. J. van Duijn, collegelid van de Algemene Rekenkamer drs. K. Vendrik, journalist drs. M. Schinkel, en oud-directeur van het SCP prof. dr. P. Schnabel gaven hun kijk op het belang van de statistiek. In haar toespraak bedankte de voorzitter van de CCS, mr. I. Brakman de heer van der Veen voor zijn grote bijdrage aan de onafhankelijke statistiekvoorziening, aan het vergroten van de toegankelijkheid van statistische informatie en aan internationale samenwerking op het gebied van het moderniseren van de statistiekproductie tijdens het afgelopen decennium.

Financiële jaarresultaat

Het resultaat 2013 van € 0,3 miljoen positief is € 0,3 miljoen hoger dan begroot. Het totale resultaat van € 0,3 miljoen positief omvat het resultaat uit operationele bedrijfsvoering van € 3,9 miljoen positief en mutaties uit de reorganisatievoorzieningen van per saldo € 3,6 miljoen negatief. In 2013 was de budgettaire bijdrage van EZ € 16 miljoen lager dan in 2012 als gevolg van de Rutte 1 taakstelling.

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.d.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatiedoelenden:
KPMG Accountants N.V.

2 Centrale Commissie voor de Statistiek

De Centrale Commissie voor de Statistiek beoordeelt het meerjarenprogramma en het jaarplan van het CBS en stelt deze vast. In de praktijk komt deze taak neer op het beoordelen van de samenhang en de relevantie van de programmatische voornemens voor de komende periode in relatie tot de maatschappelijke behoefte en de financiële en organisatorische kaders. De CCS is betrokken bij het opmaken van de begroting en de jaarrekening van het CBS. De Directeur-Generaal (DG) stelt deze vast in overeenstemming met de CCS. Daarnaast stuurt de DG het jaarverslag van het CBS ter goedkeuring naar de CCS.

De CCS ziet toe op het beperken van administratieve lasten, het vermijden van ongewenste mededinging en het beschikbaar stellen van microdata. De CCS bevordert de coördinatie en kwaliteit van de statistische informatievoorziening door de Rijksoverheid. Verder waarborgt de CCS de onafhankelijke positie van het CBS en de professionele onafhankelijkheid van officiële statistieken.

De Audit Commissie (AC) van de CCS bereidt de behandeling van onderwerpen op het gebied van de bedrijfsvoering voor. De AC houdt zich in het bijzonder bezig met de financiële rapportages, de begroting en de jaarrekening. De CCS legt over de uitvoering van haar taken verantwoording af in haar eigen jaarverslag, gericht aan de minister van Economische Zaken (EZ). Het jaarverslag is gepubliceerd op de website van het CBS.

Op 1 juli 2013 eindigde de zittingstermijn van de heer prof. dr. C.G.M. Sterks. De zittingstermijn van drs. M.B.G.M. Oostendorp, plaatsvervangend voorzitter CCS en voorzitter AC, eindigde op 1 januari 2014. Door de minister van Economische zaken zijn de heer J. van Hall RA RE (per 1 januari 2014) en mevrouw drs. C.M. Wortmann-Kool (per 1 juni 2014) benoemd tot lid van de CCS. Per 1 januari 2014 is de heer prof. dr. L.H. Hoogduin benoemd tot plaatsvervangend voorzitter van de CCS en de heer prof. dr. mr. F. van der Wel tot voorzitter van de AC.

De samenstelling van de CCS is primo 2014:

mw. mr. I. Brakman, voorzitter (lid AC)

J. van Hall RA RE (lid AC)

prof. dr. L.H. Hoogduin (plaatsvervangend voorzitter, lid AC)

mw. dr. C.M. Hooymans

mw. prof. dr. J. Plantenga

prof. dr. S. Brakman

prof. dr. mr. F. van der Wel RA (voorzitter AC)

prof. dr. J.T.M. van der Zee

Mededeling Centrale Commissie voor de Statistiek

De Centrale Commissie voor de Statistiek heeft kennis genomen van het jaarverslag en de jaarrekening van het CBS over 2013.

Op grond van haar bevoegdheid neergelegd in de Wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek van 2003 (Staatsblad 516) keurt zij het jaarverslag 2013 van het CBS goed. Eveneens op grond van haar wettelijke bevoegdheid stemt zij in met de vaststelling door de Directeur-Generaal van de Statistiek van de jaarrekening van het CBS over 2013.

Den Haag, 31 maart 2014

mr. I. Brakman, voorzitter

drs. M.H. Tóth Pál, secretaris

KPMG Audit
Document waarop ons rapport

03 APR. 2014

3 Algemeen

3.1 Internationale ontwikkelingen

Europees werkprogramma

Het werkprogramma van het CBS is voor een belangrijk deel gebaseerd op Europese statistische verplichtingen. De Europese statistische ontwikkelingen zijn daarom van groot belang voor het CBS. Binnen de Europese Commissie (EC) is Eurostat verantwoordelijk voor de statistiek. Het werkprogramma 2013 van Eurostat is een onderdeel van het Europees meerjarenprogramma 2013-2017.

In 2013 heeft Eurostat in het kader van het programma voor 'gezonde en resultaatgerichte regelgeving' (REFIT) de bestaande EU-regelgeving doorgelicht om tot een vereenvoudiging en stroomlijning te komen. Er wordt nieuwe kaderwetgeving voorbereid voor de bedrijfseconomische statistieken, de sociale statistieken en de landbouwstatistieken. Voor de bedrijfseconomische statistieken gaat het om de Framework Regulation on Integrated Business Statistics (FRIBS). Het FRIBS-initiatief beoogt in 2016 het merendeel van de bestaande verordeningen op het terrein van de bedrijfseconomische statistieken te integreren in één kaderverordening. Het CBS heeft twee projecten uitgevoerd om hierop te anticiperen. Daarnaast heeft het CBS in de reguliere productieprocessen extra maatregelen genomen. Zo zijn seizoen- en werkdaggecorrigeerde cijfers voor alle kortetermijnstatistieken ontwikkeld.

Praktijkcode voor de Europese Statistiek

Op basis van de Praktijkcode voor de Europese Statistiek worden in 2014 en 2015 alle statistiekbureaus en de belangrijkste andere statistische autoriteiten voor de tweede keer gemonitord. Dit gebeurt met een zelfevaluatie en een ronde van peer reviews. Het CBS heeft in 2013 deelgenomen aan de taskforce die de methodologie hiervoor ontwikkelde en verbeterde. Eurostat en de nationale statistische bureaus (ESSnet, het European Statistical System Network) hebben de voorstellen in november 2013 geaccordeerd.

Versterking economische governance in de Europese Unie

In 2013 hebben het Europees Parlement en de Raad van Ministers verder onderhandeld over het voorstel van de EC om de bestaande verordening betreffende de Europese statistiek te herzien. Het belangrijkste doel van deze herziening is om de governance in het Europees Statistisch Systeem (ESS) verder te versterken. In dit kader is de onafhankelijkheid van de nationale instituten voor de statistiek en van Eurostat van essentieel belang.

In het kader van de Europese regelgeving voor statistieken over overheidsfinanciën, het zogeheten sixpack, heeft het CBS in 2013 afspraken gemaakt met de ministeries over de leveringen van maandgegevens. Ook zijn methoden ontwikkeld en processen ingericht om vanaf 2014 aan de nieuwe eisen te kunnen voldoen. De uitvoering van Richtlijn 2011/85/EU tot vaststelling van voorschriften voor de begrotingskaders van de lidstaten is in Nederland geïmplementeerd in de Wet houdbare overheidsfinanciën (Wet HOF).

3.2 Samenwerking

3.2.1 Internationale samenwerking

Globalisering en de toenemende Europese en mondiale samenwerking vereisen een snellere en intensievere samenwerking op het gebied van statistische informatie. Samenwerking tussen de statistische bureaus binnen en buiten Europa maakt afstemming over de inhoud en het proces van statistieken mogelijk en biedt ook mogelijkheden om efficiënter te werken en te innoveren door denkkracht te bundelen.

KPMG Audit
Samenwerking tussen de
03 Apr 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatiedoeleinden
KPMG Accountants N.V.

Bij de start van het innovatieprogramma van het CBS in 2012 (zie paragraaf 5.2) bezocht het CBS daarom een aantal buitenlandse organisaties. Inmiddels treedt het omgekeerde effect op: zusterorganisaties uit onder andere Australië, Finland, Italië en het Verenigd Koninkrijk zijn op bezoek geweest om te leren van de CBS-aanpak van de route om tot innovatie te komen. Bij internationale statistische conferenties is de CBS-aanpak van innovatie onder grote belangstelling gepresenteerd.

De High Level Group for the Modernisation of Statistical Production and Services (HLG-MoS) geeft sturing aan verschillende initiatieven om samenwerking op diverse terreinen te stimuleren. Het CBS was ook in 2013 voorzitter van deze HLG. Naast het CBS zijn de United Nations Economic Commission for Europe (UNECE), Eurostat, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en de statistiebureaus van Australië, Canada, Italië, Mexico, Slovenië, Zuid-Korea en de Verenigde Staten lid. Belangrijke onderwerpen waren het gebruik van Big Data, het standaardiseren om kosten te besparen, het verbeteren van processen en het verlagen van administratieve lasten.

Op Europees niveau zijn initiatieven ontplooid om de productie van statistieken te moderniseren. Het CBS is samen met Eurostat voorzitter van de Taskforce on Vision 2.0, ingesteld tijdens de conferentie voor Directeuren-Generaal van Europese statistiebureaus (DGINS). Deze vond plaats in Den Haag in september 2013. Tijdens de conferentie is ook gesproken over nieuwe methodologie voor de zelfevaluatie en peer reviews in het kader van de Praktijkcode voor Europese Statistiek (zie hierboven) en over de kansen van Big Data voor de officiële statistiekproductie.

Het CBS heeft samen met het statistische bureau van Italië (ISTAT) de leiding van het Europees gefinancierde e-Frame project European Framework for Measuring Progress. Het project richt zich op (de harmonisatie van) methoden om vooruitgang en duurzaamheid (GDP and beyond) te meten. In 2013 zijn meerdere workshops en conferenties georganiseerd en zijn voorbereidingen getroffen voor de slotconferentie op 10 en 11 februari 2014.

Het CBS was samen met Eurostat voorzitter van de Sponsorship on Standardisation in de periode 2011-2013. De aanbevelingen van deze groep zijn in september 2013 door het ESS overgenomen. Deze voorstellen om de efficiency te vergroten en de kwaliteit van het statistisch productieproces te verbeteren, worden opgepakt en geïmplementeerd door het ESSnet on Standardisation. De Conference of European Statisticians (CES) heeft het eindrapport van de Taskforce on Measuring Sustainable Development (TFSD) goedgekeurd. Deze Taskforce werd geleid door het CBS in opdracht van de UNECE, Eurostat en de OESO. Het eindrapport presenteert een raamwerk waarbinnen brede welvaart en duurzaamheid kunnen worden gemeten, en geeft tevens een lijst van gesuggereerde indicatoren. In tal van internationale gremia, waaronder het sustainable development goals traject van de VN wordt het rapport inmiddels als input gebruikt. De OESO heeft voor haar duurzaamheidswerk inmiddels het raamwerk van de TFSD overgenomen.

Het CBS was in 2013 nauw betrokken bij de implementatie van het System of Environmental and Economic Accounting Central Framework (SEEA). De United Nations Statistical Commission (UNSC) heeft dit framework in februari 2012 aangenomen als internationale statistische standaard voor milieurekeningen.

Het Committee on Monetary, Financial and Balance of Payments Statistics (CMFB) is een operationele werkgroep die het nieuwgevormde European Statistical Forum (ESF) adviseert, een strategisch samenwerkingsverband van vertegenwoordigers van Eurostat, de Europese Centrale Bank (ECB), hoofden van de nationale statistiebureaus, en leden van het comité statistieken van de ECB. De eerste vergadering van het ESF vond in november 2013 plaats. In 2013 heeft het CBS in samenwerking met het CMFB onderzocht of de statistische bureaus en de centrale banken hun revisie- en updatebeleid kunnen harmoniseren. Hiertoe is een voorstel uitgewerkt en besproken met belangrijke gebruikers. Het voorstel bestaat allereerst uit het voornemen om de zogenoemde benchmarkrevisies eens in de vijf jaar uit te voeren, in lijn met de internationaal voorgestelde frequentie. Een tweede onderdeel van het voorstel is om de financiële rekening en balansen jaarlijks aan te passen zodat deze beter aansluiten bij de actualiteit. Een derde onderdeel van het voorstel is om jaarlijks in september, wanneer de VKB-lijsten van de nationale rekeningen aan internationale organisaties worden geleverd, nog een beperkte update te voeren van de cijfers die voor nationale doeleinden in juni worden gepubliceerd. Hierdoor sluiten de cijfers beter aan op de bronnen van DNB.

03 APR. 2014

Met de deelname aan de ESSnets Profilen en European Groups Register (EGR) heeft het CBS belangrijke bijdragen geleverd aan de ontwikkeling van een Europees statistisch register voor multinationale ondernemingen en integratie in de statistische productieprocessen. De resultaten worden opgenomen in de nieuwe ESSnet on European System of interoperable statistical Business Registers (ESBRs). Dit is onderdeel van het Europese VIP-programma (Vision Implementing Projects) waarbij het CBS is gevraagd opnieuw een leidende rol te vervullen.

Het CBS heeft in 2013 bijdragen geleverd aan het ESSnet on Consistency, waarin onderzoek wordt gedaan naar inconsistenties tussen statistieken en tussen landen. De resultaten van dit onderzoek vormen de input voor een nieuw raamwerk voor de Europese bedrijfsstatistieken (FRIBS).

Op 14 en 15 maart organiseerde het CBS in Amsterdam een internationale conferentie over het herontwerp van persoons- en huishoudensenquête. De CBS-ervaring met dit onderwerp werd gedeeld met circa zeventig deelnemers van statistische bureaus uit de EU-lidstaten, Eurostat en Canada en Nieuw-Zeeland.

Van 16 tot en met 21 september vond het negentiende congres van de European Bird Census Council (EBCC) plaats in Roemenië, met ongeveer 250 deelnemers afkomstig uit vrijwel alle landen van Europa. Op dit congres kreeg Dr. A.J. van Strien (CBS) de EBCC Award 2013 uitgereikt voor zijn inzet voor de vogelmonitoring in Europa. Vrijwel alle EU-lidstaten gebruiken tegenwoordig het statistische programma TRends and Indices for Monitoring data (TRIM) dat door het CBS is gemaakt.

Op 7 en 8 november organiseerde het CBS op initiatief van Eurostat een workshop over de maandelijkse werkloosheidsstatistieken. Het ging er voor Eurostat om dat de landen het belang van maandcijfers inzien en beter bekend worden met de mogelijkheden om deze te verbeteren. Eurostat stimuleert landen om maandcijfers te baseren op waarnemingen van één maand in plaats van op voortschrijdende driemaandsgemiddelden.

Op 17 en 18 oktober bracht een delegatie van Statistics Canada een werkbezoek aan het CBS. Hun belangstelling ging uit naar het Sociaal Statistisch Bestand (SSB), de daarop gebaseerde virtuele volkstelling in Nederland en aanverwante zaken zoals het statistisch gebruik van administratieve bronnen en de daaraan verbonden wetgeving, geheimhouding en toegang tot microdata voor wetenschappelijk onderzoek.

Het CBS nam ook in 2013 deel aan het Europees Statistisch Trainingsprogramma (ESTP). Het CBS gaf de cursussen Nationale rekeningen voor gevorderden, Questionnaire development and testing, en Statistische metadata.

Net als in voorgaande jaren verleende het CBS in 2013 technische assistentie aan met name potentiële lidstaten van de EU. De EU financiert deze assistentie uit het Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)-programma. In 2013 verleende het CBS assistentie aan Servië, Kroatië, Turkije en Griekenland.

3.2.2 Samenwerking binnen de overheid

De planbureaus (CPB, PBL en SCP), het ministerie van I&M en het CBS brachten gezamenlijk de Monitor Duurzaam Nederland uit. Op 2 februari 2013 organiseerden deze organisaties voor 140 deelnemers het symposium Duurzaam groeien en Vernieuwen.

Op het terrein van de milieurekeningen heeft het CBS in opdracht van het ministerie van EZ de Economic Radar of the Sustainable Energy Sector 2008-2011 samengesteld.

Ook in opdracht van het ministerie van EZ werkt het CBS aan de Monitor Materiaalstromen. In 2013 is een eerste publicatie verschenen.

In 2013 is in opdracht van het ministerie van EZ het project **KPMG** Economische Groei voortgezet. Het doel van het project is inzicht krijgen in de factoren die bijdragen aan economische groei, met speciale aandacht voor ICT. In 2013 is onderzoek gedaan naar het raamwerk van ICT en economische groei, kwaliteit van arbeid, soorten ICT-kapitaal, en ICT en concurrentie **rapport d.r**

In opdracht van het Kennisinstituut voor Mobiliteit (KIM), onderdeel van het ministerie van I&M, is in 2013 een onderzoek afgerond naar het belang van transport in Nederland. Daarin zijn het

Paraf voor identificatiedoeleinden
KPMG Accountants N.V.

directe en indirecte belang van transport voor werkgelegenheid, economische groei en de handelsbalans in kaart gebracht.

Op verzoek van Rijkswaterstaat heeft het CBS economische informatie samengesteld over de stroomgebieden (de gebieden die afwateren op één van de vier rivieren Rijn, Maas, Schelde en Eems) en de Noordzee in de National Accounting Matrix including Water Accounts (NAMWA). De tussenrapportages zijn eind 2013 geleverd aan de opdrachtgever.

Met het gereedkomen van de stelselvoorziening Digilevering kon het CBS in 2013 starten met de aansluiting op het Nieuwe Handelsregister (NHR), waarvoor de gegevens geleverd worden door de Kamer van Koophandel (KvK). Ook zijn de noodzakelijke aanpassingen gedaan aan het Bedrijfsregister van het CBS waarvoor het NHR de nieuwe leidende bron wordt. Omdat de NHR-gegevenslevering niet op tijd voldoende stabiel was, is de implementatie, die gepland was op 1 januari 2014, uitgesteld.

Samen met het PBL voert het CBS het project Bedrijvendynamiek uit. Dit project omvat onderzoek naar de economische schokbestendigheid van regio's (bijvoorbeeld het effect van de sluiting van een groot bedrijf), naar de aantrekkelijkheid van Nederland voor internationale kenniswerkers en naar clusters van bedrijven. Het project heeft in 2013 tot meerdere publicaties geleid.

In 2013 zijn in nauwe samenwerking tussen private en publieke organisaties belangrijke vorderingen gemaakt voor het ontwerp van een zogeheten Referentie Grootboekschema. Hiermee kunnen ondernemingen aan hun externe en interne rapportageverplichtingen voldoen zonder lastige vertaalslagen in hun financiële administratie. Naar verwachting wordt in 2014 een ketentest uitgevoerd en kan de implementatie later dat jaar starten.

In 2013 zijn de resultaten van de Gezondheidsmonitor 2012 gepubliceerd, een onderzoek naar gezondheid en leefstijl van het CBS, de GGD'en en het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM). De Gezondheidsmonitor voorziet met name in regionale cijfers.

Begin 2013 zijn het ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap (OCW), de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) en het CBS overeengekomen dat de samenwerking wordt geïntensiveerd. Het uitgangspunt is de kosten van de statistische informatievoorziening over het onderwijs te verlagen zonder dat wordt ingeboet aan kwaliteit, tijdigheid en actualiteit.

3.2.3 Samenwerking met onderwijs en wetenschap

Kennisuitwisseling is voor het CBS van groot belang. Daarom zijn de afgelopen jaren verschillende vormen van samenwerking met universiteiten en hogescholen tot stand gekomen. Belangrijke doelen zijn de overdracht van actuele wetenschappelijke en toegepaste kennis, het onder de aandacht brengen van databestanden, het opleiden van toekomstige gebruikers van statistische informatie, en het werven van stagiairs en nieuwe medewerkers.

In 2013 waren vanuit het CBS zes buitengewoon of bijzonder hoogleraren verbonden aan de Vrije Universiteit (VU) Amsterdam, de Rijksuniversiteit Leiden, de Technische Universiteit (TU) Delft en de Universiteit Maastricht. Met deze hoogleraarschappen legt het CBS een verbinding met de academische wereld. Aan de Universiteit Utrecht (UU) was daarnaast parttime een CBS-medewerker werkzaam die onderzoek deed naar de effecten van mixed-mode waarneming en de gedifferentieerde benadering van deelpopulaties.

In 2013 deden zes PhD-studenten voor het CBS promotieonderzoek en werkten twee CBS-medewerkers aan proefschriften. De proefschriften hebben onder andere de volgende onderwerpen: missing data technieken, non-response en response bias in mixed-mode surveys, motivatie van respondenten in bedrijfsenquêtes en optimale benaderingsstrategieën.

Op 11 november 2013 is Edgar Boven gepromoveerd aan de TU Delft op de uitkomsten van een onderzoek naar de structuur en trends in economische netwerken.

Op 13 november 2013 is Melania Calinescu gepromoveerd aan de VU Amsterdam op een proefschrift met de titel Optimal Resource Allocation in Adaptive Survey Designs.

Het CBS heeft in 2013 voor ongeveer 150 universitaire projecten (microdata) via remote access beschikbaar gesteld. In circa 10% van de gevallen ging het om een gezamenlijk onderzoek.

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatie doeleinden:
KPMG Accountants N.V. 12

In samenwerking met de UU heeft het CBS een Summerschool op het gebied van survey designs georganiseerd. Er kwamen bijna vijftig (inter)nationale deelnemers op af.

Het CBS en de afdeling Maatschappelijke Gezondheidszorg van de Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR) werken samen in het onderzoek naar de rol van welvaart, opleiding, arbeid en gezondheid bij voortijdige uittreding uit arbeid. Deze samenwerking vloeit voort uit het speerpunt Levensloop. In 2013 is onderzoek uitgevoerd naar determinanten van voortijdige uittreding door arbeidsongeschiktheid, gespecificeerd naar medische diagnose. Ook wordt gezamenlijk gewerkt aan nieuwe informatie over de aan verschillende leefstijlen gebonden working life expectancy.

In 2013 is de samenwerking tussen het CBS en de Universiteit van Amsterdam (UvA) geïntensiveerd met een aantal nieuwe gemeenschappelijke sociaal-demografische analyseprojecten. Alle publicaties in dit kader zijn gebaseerd op data uit het SSB. Daarnaast is een CBS-medewerker gestart als buitenpromovendus aan de UvA. Het proefschrift gaat over de samenhang tussen bevolkingsontwikkeling, met name krimp en groei, en sociaal-economische ontwikkeling op laag regionaal niveau.

Het CBS en de afdeling Sociale Geneeskunde van de UvA hebben in 2013 longitudinaal onderzoek gedaan naar sociaal-economische verschillen in leefstijlen en gezondheid, met een speciale focus op de rol van de economische crisis daarin. Voor deze analyses heeft het CBS in 2013 een speciaal trendbestand aangemaakt uit de gezondheidsenquêtes, dat is verrijkt met longitudinale gegevens over inkomen, vermogen en banen uit het SSB.

3.3 Dienstverlening en communicatie

Alle statistieken van het CBS zijn via www.cbs.nl voor iedereen gratis beschikbaar. Om de dienstverlening aan de gebruikers te verbeteren en de zichtbaarheid te vergroten, is in 2013 gestart met de modernisering en uitbreiding van de website. In de eerste helft van 2014 wordt de vernieuwde CBS-website gelanceerd. Een betere zoekfunctie maakt het eenvoudiger om cijfers en informatie te vinden. Verder is in 2013 een bèta-versie van een open data kanaal ontwikkeld. Dit maakt een deel van de StatLine-gegevens als open data beschikbaar. Medio 2014 is de definitieve versie van dit open data kanaal gereed.

Gebruikers die op de website niet de gegevens vinden die zij zoeken of die vragen hebben over de publicaties van het CBS kunnen contact opnemen met de Infoservice van het CBS. De Infoservice verschafte in 2013 ruim 25 000 telefonische en schriftelijke inlichtingen aan statistiekgebruikers. Klanten waarderen deze dienstverlening ook dit jaar met een 7,6.

Klanten voor informatie die niet in de publicaties van het CBS staat kunnen terecht bij het Centrum voor Beleidsstatistiek (CvB). Met het rijke aanbod aan microdata en de expertise van het CBS kunnen de onderzoekers van dit centrum deze vragen mogelijk beantwoorden. Statistische data van het CBS kunnen desgewenst worden aangevuld met eigen bestanden. Het resultaat is een onderzoeksrapport. De resultaten van het onderzoek worden gepubliceerd op de CBS-website en zijn daarmee voor iedereen toegankelijk. Onderzoek dat is verricht betrof onder meer een nieuwe monitor van duurzame agrogrondstoffen, de arbeidsmarktpositie na instroom in de WW en de samenloop van sociale voorzieningen en regelingen per huishouden. Bijzondere publiciteit trok het rapport over de bijdrage van sport aan de Nederlandse economie, dat op 10 oktober werd aangeboden aan de voorzitters van VNO-NCW en NOC*NSF tijdens een sportgala van de jubilerende stichting Sport en Zaken.

Organisaties die daartoe door de DG gemachtigd zijn kunnen onder strikte voorwaarden microdata (geanonimiseerde data op persoons- en bedrijfsniveau) gebruiken voor onderzoek. In 2013 zijn 497 nieuwe microdatabestanden ter beschikking gesteld. Het onderzoek kan worden uitgevoerd in de vestigingen in Den Haag of Heerlen (on site), of vanuit de eigen organisatie via een beveiligde internetverbinding met het CBS (remote access). Ook hierbij is het mogelijk eigen microdatabestanden in te brengen. Alle bestanden blijven binnen het beveiligde CBS-netwerk.

Het CBS maakt sinds enige jaren gebruik van sociale media, zoals Twitter en YouTube. @statistiekCBS heeft inmiddels ruim 14 000 volgers en is voor het CBS een belangrijk kanaal om cijfers en informatie te verspreiden.

In 2013 heeft het CBS berichtgevers als wederdienst bedrijfstakinformatie geleverd. Bedrijven kunnen hiermee hun positie op de markt bepalen. Leveranciers van scannerdata voor de

consumentenprijsindex (CPI) krijgen bijvoorbeeld een maandelijks overzicht van de eigen prijsontwikkeling ten opzichte van de prijsontwikkeling in de markt.

Op 27 maart vond bij het CBS in Den Haag het jaarlijkse seminar van de Nederlandse Vereniging voor Demografie, het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI) en het CBS plaats. Bijna negentig deelnemers kwamen af op het thema Vergrijzing, zorgvraag en zorgkosten, met presentaties van het CBS, het NIDI, het SCP, het RIVM, het Jan van Es Instituut, Commonsense bv, Achmea en het Actuarieel Instituut.

Op 16 mei vond bij het CBS in Den Haag de microdata-gebruikersmiddag over arbeid en sociale zekerheid plaats. Gebruikers en CBS'ers gaven presentaties over onderzoeken die zij uitvoerden op basis van CBS-microdata. Aan bod kwamen onder meer de mogelijkheden van de Enquête Beroepsbevolking, de ontwikkeling van het aantal zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) en vernieuwingen van de statistieken op het gebied van sociale zekerheid.

Naast de reguliere bibliotheekdiensten heeft de bibliotheek van het CBS in de loop van 2013 ca. 100 duizend pagina's historische publicaties toegevoegd aan de digitale historische CBS-collectie (www.cbs.nl/historisch). Eind 2013 zijn in totaal 127 duizend pagina's beschikbaar op deze website. Op termijn moeten alle statistische publicaties uit de negentiende en de twintigste eeuw digitaal te vinden en te doorzoeken zijn. Dit project wordt medegefinancierd door de Koninklijke Bibliotheek.

In 2013 vonden diverse overhandigingen van CBS-publicaties plaats. Zo verscheen in april 2013 de publicatie Nederland in 2012. Deze publicatie geeft in vijftien korte hoofdstukken een statistisch overzicht van het jaar 2012. De DG reikte de publicatie tijdens een persbijeenkomst uit aan de voorzitter van de Sociaal-Economische Raad (SER). Op 9 september reikte de DG de publicatie De Nederlandse Economie 2012 tijdens een persconferentie in Nieuwspoort uit aan de Secretaris-Generaal van het ministerie van Financiën. De Internationalisation Monitor 2013 werd op 29 november in ontvangst genomen door een directeur van het ministerie van Buitenlandse Zaken (BuZa).

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.d.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraf voor identificatiedoeleinden:
KPMG Accountants N.V.

4 Statistisch programma

4.1 Programmavernieuwing

In het Meerjarenprogramma (MJP) 2009-2013 is een aantal maatschappelijke ontwikkelingen benoemd, waarop het CBS met de statistische informatievoorziening wil inspelen. De uitwerking daarvan in concrete voorstellen voor onderzoek of nieuwe statistiek is in de vorm van een vernieuwingsprogramma gebeurd, dat jaarlijks via het jaarplan werd ingevuld.

De vernieuwingsprojecten die onder dit MJP zijn gestart, zijn in 2013 afgerond. Het MJP 2009-2013 is ingedeeld naar vier inhoudelijke hoofdthema's, namelijk economische ontwikkelingen, sociaal-economische en maatschappelijke ontwikkelingen, grootstedelijke problematiek en kwaliteit van het bestaan. Uit de ambities van het MJP volgen daarnaast projecten om de dienstverlening en de toegankelijkheid van de statistische informatie van het CBS te verbeteren.

De ontwikkelde producten of processen zijn opgenomen in het reguliere programma. Zo ontstaat ruimte om invulling te geven aan de prioriteiten van het nieuwe MJP. De capaciteit voor vernieuwing in 2013 is uitsluitend ingezet voor de implementatie van de vernieuwingsprojecten in de reguliere productie. Deze capaciteit bedroeg 117,6 vte.

Bijlage A bevat een korte beschrijving van de vernieuwingsprojecten en de resultaten die in 2013 zijn bereikt.

4.2 Regulier statistisch programma

De reguliere output in 2013 vormt de kern van het werkprogramma van het CBS. Daarbij worden de volgende publicatievormen onderscheiden:

- persberichten, web- en thema-artikelen en bijdragen aan het conjunctuurbericht op de CBS-website;
- publicatie op papier of in digitale vorm (als pdf-bestand);
- microdatabestanden (voor remote access of on site en beveiligde bestanden);
- StatLine-tabellen.

In 2013 zijn 191 persberichten en conjunctuurberichten verschenen. Er zijn 236 publicaties samengesteld, die op papier en/of als pdf-bestand zijn uitgegeven. Het CBS heeft 947 leveringen aan Eurostat verzorgd. Er zijn 497 microdatabestanden beschikbaar gekomen voor extern onderzoek, via remote access of on site werken. Het CBS publiceerde in het afgelopen jaar 331 webartikelen en 2 399 StatLine-tabellen. In bijlage B is een tabel opgenomen met de in 2013 gerealiseerde reguliere output per thema.

In deze paragraaf worden nieuwe ontwikkelingen in 2013 kort toegelicht. Daarbij kan het gaan om nieuwe publicatieonderwerpen of een andere wijze van waarnemen of verwerken die leidt tot gewijzigde output. Ook is aangegeven welke veranderingen zijn gebaseerd op nieuwe Europese regelgeving. Naast de thema's worden ook bestanden, tabellen en publicaties genoemd die meerdere (of alle) thema's bestrijken en daardoor niet zijn in te delen bij een van de thema's. Dit worden dossiers genoemd.

1. Arbeid en sociale zekerheid

In 2013 heeft het CBS een expertgroep Arbeid opgericht met vertegenwoordigers van verschillende organisaties. Het doel is om jaarlijks kennis uit te wisselen op het gebied van arbeid.

Op 7 mei is de nationale enquête arbeidsomstandigheden (NEA) 2012 gepubliceerd. De NEA wordt uitgevoerd door TNO en het CBS en financieel ondersteund door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Op basis van de NEA en de statistiek niet-natuurlijke doden heeft het CBS voor het eerst de Europese levering van gegevens over arbeidsongevallen uitgevoerd. Deze jaarlijkse levering aan Eurostat valt onder de Europese verordening over statistieken over arbeidsongevallen. In 2013 zijn ook de voorbereidingen gestart voor de leveringen vanaf het

verslagjaar 2014, waarbij het CBS meer gedetailleerde gegevens over arbeidsongevallen moet leveren.

Op 17 mei verscheen de gezamenlijke CBS/TNO-publicatie Dynamiek op de Nederlandse Arbeidsmarkt, de focus op flexibilisering. Naar aanleiding van het verschijnen van deze publicatie organiseerden het CBS en TNO op 25 juni een symposium in Den Haag.

Op 28 mei is de gezamenlijke CBS/TNO-rapportage over de zelfstandigenenquête arbeid (ZEA) gepubliceerd. De ZEA is een pilotonderzoek naar arbeidsomstandigheden en inzetbaarheid van zelfstandigen, dat het CBS in samenwerking met TNO en met cofinanciering van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) uitvoert. De uitkomsten zijn onder meer gebruikt in de rapportage van de minister van SZW aan de Tweede Kamer over de stand van zaken van het project Duurzame inzetbaarheid.

Voor de enquête beroepsbevolking (EBB) zijn ook in 2013 de data op verschillende manieren verzameld. De grootschalige doorlopende enquête onder huishoudens is via internet, telefonisch of in een persoonlijke ontmoeting afgenomen. Deze opzet sluit beter aan bij de wensen van respondenten en bespaart kosten, omdat het CBS kan starten met de goedkoopste vorm van waarnemen.

In 2013 is de gegevenskwaliteit binnen de loonaangifteketen verbeterd. De loonaangifteketen omvat het samenwerkingsverband van het UWV en de Belastingdienst voor de heffing van belasting en premies en het verzamelen, verwerken en verstrekken van gegevens rond de arbeidsverhouding van werknemers. In overleg met het UWV en de Belastingdienst zijn onder andere een aantal definities en kwaliteitscontroles aangescherpt. Dit draagt bij aan de ontwikkeling van de polisadministratie tot een basisregistratie en een breder gebruik van de loonaangiftegegevens binnen de overheid. Daarnaast zijn stappen gezet om meer afnemers te betrekken bij het Afnemersoverleg van de Loonaangifteketen (AOL) en om de belangen van de afnemers beter te verankeren binnen de loonaangifteketen. In 2014 krijgt dit verder vorm.

Het CBS publiceert maandelijks de statistiek cao-lonen als indexcijfer, waarbij het jaar 2000 als basisjaar dient. In 2013 is gewerkt aan een basisverlegging waarbij 2010 het basisjaar wordt. Ook wordt de statistiek geactualiseerd naar de nieuwe bedrijfsindeling SBI-2008. De nieuwe reeks komt in 2014 beschikbaar.

De publicaties van de statistiek bijstandsuitkeringen en de aanverwante statistieken zijn in 2013 gewijzigd. Het CBS publiceert nu over het aantal personen met een uitkering in plaats van over het aantal uitkeringen. De aantallen zijn bovendien nauwkeuriger doordat nu ook administratief vertraagde informatie met terugwerkende kracht over de verslagperiode wordt verwerkt.

De statistiek van de fraude in de bijstand is na wetswijziging en herziening van de waarneming voor het eerst sinds 2005 weer gepubliceerd in 2013.

2. Bedrijven

Medio 2013 verscheen de nieuwe StatLine-tabel over het conjunctuurbeeld per bedrijfstak voor het eerst. In deze kwartaaltabel wordt voor nagenoeg alle bedrijfstakken op samenhangende wijze een actueel beeld van de conjunctuur gegeven. Dit gebeurt door per bedrijfstak realisatiecijfers over omzet en prijzen samen met de verwachtingscijfers uit de conjunctuurenquête Nederland (COEN) te publiceren. Verder staan de recente faillissementscijfers en actuele structuurgegevens van bedrijven in de tabel. Dit betekent een stap voorwaarts op de weg naar de verbetering van samenhang en toegankelijkheid van de betrokken statistieken.

De productiestatistieken zijn waar mogelijk gekoppeld aan de omzetgegevens uit btw-registraties. In totaal betreft dit 163 van de 275 ophoogclusters van de productiestatistieken, goed voor om en nabij 60% van de omzet. Hierdoor sluiten de kortetermijnstatistieken en de productiestatistieken methodologisch beter op elkaar aan. Dit betekent een verbetering van de kwaliteit van de uitkomsten.

In 2013 heeft het CBS grote vorderingen gemaakt bij het maken van consistente microdata voor de grootste en meest complexe niet-financiële ondernemingen van Nederland. Tevens zijn er op internationaal niveau overleggen gevoerd met statistiebureaus over implementatie van deze CBS-werkwijze. In 2013 is ook op veel grotere schaal dan voorheen aandacht besteed aan de consistentie van de kwartaalcijfers met de jaarcijfers. Door kwartaalconsistentie komt het CBS

inconsistenties eerder op het spoor waardoor ondernemingen achteraf minder vragen krijgen. Tevens door de inzet van onder andere zogenaamde concerncoördinatoren die verantwoordelijk zijn voor een groep ondernemingen is er een efficiëncyslag gemaakt bij de uitvraag aan de grote ondernemingen.

De implementatie van de nieuwe internationale richtlijnen voor het samenstellen van de betalingsbalans (BPM6), is voorbereid zodat in 2014 het CBS kan rapporteren conform BPM6. Zo is de de waarnemingsmethode aangepast zijn vragenlijsten herzien.

Bij de maand- en kwartaalstatistieken is conform Europese verplichtingen een basisverlegging gerealiseerd. Het basisjaar is nu 2010. Ook zijn de weegfactoren geactualiseerd.

3. Bevolking

Als vervolg op de vernieuwing van de huishoudensstatistiek is in 2013 ook de huishoudensprognose vernieuwd. Daarbij is de methodiek aangepast om goed met de trendbreuk als gevolg van de vernieuwing om te gaan. In de nieuwe huishoudensprognose zijn de veronderstellingen voor de toekomstige instroom bij verzorgings- en verpleeghuizen aangepast en beter onderbouwd.

Samen met het PBL is op 1 oktober de tweejaarlijkse regionale bevolkings- en huishoudensprognose gepubliceerd.

In 2013 is het veldwerk uitgevoerd van het onderzoek gezinsvorming dat eenmaal in de vijf jaar wordt gehouden. Deze keer is samengewerkt met het NIDI, waardoor de uitkomsten van het onderzoek ook meegenomen kunnen worden in het internationale programma Gender and Generations. De resultaten van dit onderzoek komen in 2014 beschikbaar.

4. Bouwen en wonen

De woningvoorraad gebaseerd op de Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG) wordt nu maandelijks op StatLine gepubliceerd. Daarnaast is op basis van de BAG een tabel verschenen over de woningvoorraad met kenmerken zoals bouwjaar, oppervlakte en woningtype.

Een verwerkingssysteem waarmee gegevens uit de Landelijke Voorziening WOZ (Waarde Onroerende Zaken) gehaald kunnen worden, is in 2013 voltooid. Met de gegevens over WOZ-objecten wordt het onder andere mogelijk de belastingcapaciteit per gemeente te bepalen.

De klankbordgroep Woningmarkt en de expertgroep Bouw zijn samengegaan in de expertgroep Bouwen en Wonen. Hierin worden cijfers en ontwikkelingen op het gebied van bouw, woningmarkt en bedrijfsgebouwen in samenhang belicht en bediscussieerd met deskundigen op dit gebied. Het doel is om voor belangrijke externe gebruikers meer samenhang te brengen in de output over dit thema.

Het OTB (een onderdeel van de faculteit Bouwkunde van de TU Delft, gespecialiseerd in onafhankelijk onderzoek, onderwijs en advies op het gebied van wonen, bouwen en de gebouwde omgeving) is in samenwerking met onder meer het CBS gestart met de Kwartaalrapportage Monitor Koopwoningmarkt. Daarin worden CBS-woningmarktstatistieken belicht in samenhang met andere beschikbare informatie, zoals leencapaciteit van huishoudens, afgesloten hypotheeklen naar type, transacties via makelaars op de koopwoningmarkt en verkoopprijzen van bestaande en nieuwbouwwoningen.

5. Financiële en zakelijke diensten

In de StatLine-tabellen voor beleggingen van institutionele instellingen (verzekeraars, pensioenfondsen en beleggingsinstellingen) zijn kwartaalgegevens toegevoegd. In de reguliere output van het thema Financiële en zakelijke diensten zijn verder geen wijzigingen

6. Gezondheid en welzijn

De resultaten van de eerste landelijke Gezondheidsmonitor zijn in 2013 gepubliceerd. Deze monitor verschaft per regio eenduidige cijfers over gezondheid en leefstijl.

In september 2013 is de eerste release van de Monitor Langdurige Zorg (MLZ) gepubliceerd op een afzonderlijke website. Het CBS maakt de MLZ in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport (VWS). In de MLZ wordt informatie over langdurige zorg uit verschillende bronnen op één plek bij elkaar gebracht. Er worden naast jaarcijfers ook kwartaalcijfers gepubliceerd. Een maatwerkversie van StatLine ontsluit de gegevens.

De ontwikkeling van de diagnosebehandelingcombinaties (DBC)-statistiek ziekenhuizen bevindt zich in de laatste fase. Na consultatie van externe deskundigen zal de publicatie van StatLine-tabellen over het gebruik van medisch-specialistische zorg in ziekenhuizen en zelfstandige behandelcentra (ZBC's) plaatsvinden in het eerste kwartaal van 2014.

De statistieken over de kosten van de zorg op persoonsniveau, uitgesplitst naar gemiddelde zorgkosten per persoon, zijn in 2013 gerealiseerd. Dit betreft een uitwerking van de Zorgverzekeringswet naar zorgtype, inkomensklasse en land van herkomst.

In 2013 is gewerkt aan een herontwerp van de gezondheidsenquête met het oog op de Europese verplichtingen voor het European Health Interview Survey 2014.

7. Handel en horeca

In 2013 is het basisjaar voor de korte-termijn-statistieken verlegd naar 2010 en zijn de weegfactoren geactualiseerd. Voor de productiestatistieken is daar waar mogelijk het proces gebaseerd op omzetgegevens uit btw-registraties.

8. Industrie en energie

De integratie van de energieverbruiksgegevens op basis van de klantenbestanden van netbedrijven in de energiebalans van Nederland is gedeeltelijk gerealiseerd. Een volledige integratie is mogelijk met de uitkomsten over 2012, wanneer een tijdreeks van drie jaar beschikbaar is. De integratie en de publicatie daarvan krijgt in de eerste helft van 2014 zijn beslag.

Het handboek voor het vaststellen van het energieverbruik van huishoudens dat het CBS samen met een aantal andere lidstaten van de Europese Unie (EU) in het kader van een Europees project samenstelde, verscheen eind 2013. Het handboek is geïntroduceerd en als lesmateriaal gebruikt bij een training voor statistici van EU-landen die in december in Madrid plaatsvond. Daaraan namen circa veertig statistici uit zo'n twintig EU-landen deel. Het CBS verzorgde het onderdeel van de training dat gericht was op het gebruik van administratieve data.

In 2013 is het basisjaar voor de korte-termijn-statistieken verlegd naar 2010 en zijn de weegfactoren geactualiseerd.

9. Inkomen en bestedingen

Ook in 2013 hebben het CBS en het SCP samen zorg gedragen voor de jaarlijkse rapportage over kans op armoede in Nederland. In het Armoedesignalement 2013 kwamen actuele cijfers aan bod, waarbij wordt ingezoomd op trends en risicogroepen. Evenals in voorgaande edities wordt armoede afgemeten aan de hand van twee centrale indicatoren. Het CBS bespreekt in een apart hoofdstuk de kans op armoede aan de hand van de lage-inkomensgrens, die door de tijd heen een vast koopkrachtniveau vertegenwoordigt. Het SCP hanteert in een ander hoofdstuk een budgetbenadering van armoede, die uitgaat van de minimaal noodzakelijke uitgaven voor basisbehoeften en sociale participatie. Beide hoofdstukken zijn gebaseerd op gegevens van het CBS. Om een zo actueel mogelijk beeld te schetsen, maakt het SCP ramingen over de ontwikkeling van de armoede in de twee jaren die volgen op het basisjaar.

In 2013 zijn alle gegevens voor het budgetonderzoek onder huishoudens volledig via internetwaarneming verzameld. Daarnaast heeft het CBS nieuwe, alternatieve methoden voor toekomstige dataverzameling getest.

Met ingang van het verslagjaar 2012 is het regionaal inkomensonderzoek gebaseerd op de integrale fiscale bestanden van de inkomensgegevens en niet meer zoals voorheen op steekproeven. Dit impliceert een verbetering van de kwaliteit van laagregionale informatie over inkomens.

10. Internationale handel

In 2013 zijn de statistieken internationale handel in goederen en diensten in goed overleg met DNB aangepast. Er zijn een nieuwe dienstenclassificatie en nieuwe definities voor merchanting¹ en veredeling doorgevoerd. Dit houdt in dat er nieuwe Nederlandse versies van de internationale dienstenclassificatie zijn gemaakt, nieuwe vragenlijsten ontwikkeld en ontworpen, nieuwe toelichtingen voor berichtgevers gemaakt en de verwerkingssystemen aangepast zijn om nieuwe dienstencategorieën te kunnen verwerken. Hiermee voldoen de classificaties vanaf 2014 aan de nieuwe richtlijnen voor de nationale rekeningen (ESR2010 en BPM6).

In oktober 2013 heeft de statistiek internationale handel in goederen de eerste AGS-bestanden van de douane ontvangen. AGS is het nieuwe aangiftesysteem van de douane. De bestanden bevatten onder andere gegevens over invoer en uitvoer van en naar niet-EU landen.

11. Landbouw

In opdracht van het ministerie van EZ is het rapport Monitor duurzame agro-grondstoffen samengesteld. Het rapport laat zien welk aandeel van de op de Nederlandse markt beschikbare palmolie, soja, hout en koffie, afkomstig uit niet-EU-landen, duurzaam wordt geproduceerd. Bovendien wordt de methode beschreven waarmee de resultaten zijn berekend. In 2013 heeft het CBS populatiecijfers van landbouwbedrijven gepubliceerd die volledig zijn gebaseerd op het algemeen bedrijfsregister (ABR). Voorheen waren agrarische bedrijven niet verplicht zich in te schrijven bij de KvK, de bron voor het ABR, waardoor de populatie onvolledig was. De koppeling van de populatie met gegevens van de Belastingdienst is nog niet gemaakt. De veranderingen in de bestandsopbouw hebben meer werk opgeleverd dan was voorzien, waardoor nog geen nieuwe bedrijfseconomische cijfers over de landbouwsector konden worden geproduceerd.

In overleg met het LEI Wageningen University & Research Centre is besloten de publicatie Land- en tuinbouwcijfers niet meer uit te brengen. Alle tabellen zijn al op de websites van LEI en CBS te vinden. LEI en CBS hebben afgesproken om in de eerste helft van 2014 met een publicatie te komen om de websites onder de aandacht van gebruikers te brengen.

12. Macro-economie

In 2013 is in het kader van het Eurostat-onderzoeksprogramma gewerkt aan de ontwikkeling van een versnelde flashraming van de economische groei. Er is een aantal verbeterprojecten afgerond en er zijn acceptatie- en kwaliteitscriteria ontwikkeld. Met ingang van de ramingen van het derde kwartaal van 2013 zijn er proeframingen gemaakt. Deze proeframingen vinden naar verwachting acht kwartalen plaats. Na een jaar is er een uitgebreide tussentijdse evaluatie.

In 2013 is verder gewerkt aan de revisie van de nationale rekeningen (NR). Hierbij worden de NR aangepast aan de vernieuwde definities en concepten conform het in 2011 vastgestelde Europees systeem nationale en regionale rekeningen (ESR) 2010. Alle EU-lidstaten zijn verplicht dit systeem in 2014 in te voeren. Tevens worden nieuwe statistische inzichten en bronnen in de NR verwerkt. De revisie leidt onder andere tot een aanpassing van het niveau van de belangrijkste macro-economische variabelen zoals het BBP en het bruto nationaal inkomen (BNI). Daarnaast is in 2013 begonnen met de samenstelling van de lijreksen die aansluiten op de nieuwe concepten en niveaus. De gereviseerde uitkomsten worden in 2014 gepubliceerd.

¹ Merchanting (transitohandel): goederen die in het buitenland worden aangekocht en weer worden doorverkocht aan het buitenland zonder de Nederlandse grens overschreden te hebben.

Document waarop ons rapport d.d.

03 APR. 2014

Paraaf voor identificatiedoeleinden:
KPMG Accountants N.V.

Het CBS en DNB hebben formats ontwikkeld voor het publiceren van de kwartaalontwikkeling van de elf indicatoren uit het Macro Economic Imbalance Procedure Scoreboard. De cijfers hiervoor worden gezamenlijk berekend. Het CBS neemt de indicatoren op in een StatLine-tabel en ze worden toegelicht in een artikel. In dit zogenoemde factsheet macro-economische onevenwichtigheden staan behalve korte toelichtende teksten ook figuren met onder meer vergelijkingen met andere Europese landen, de ontwikkeling van de indicator in de afgelopen decennia en schema's met de samenstelling van de indicator. Zo zijn de data gevisualiseerd, wat de interpretatie voor de gebruiker gemakkelijker maakt. De StatLine-tabel wordt elk kwartaal geactualiseerd. Het factsheet wordt vanaf 2014 tweemaal per jaar geactualiseerd: in april, als de nieuwste jaarcijfers beschikbaar zijn, en in oktober.

13. Natuur en milieu

Op 14 maart vond bij het CBS in Den Haag een symposium plaats met de titel Orde uit Chaos. Dit ging over nieuwe statistische modellen om big en dirty data over het voorkomen van planten en dieren te gebruiken voor natuurstatistiek. Aan het symposium namen ongeveer honderd personen deel, de meesten van buiten het CBS, onder wie circa tien uit België.

In 2013 heeft het CBS een methode ontwikkeld om lijsten van bedreigde zoogdieren, vogels en dagvlinders (de zogenaamde Rode Lijsten) jaarlijks officieus vast te stellen. Rode Lijsten worden eens in de tien jaar officieel vastgesteld, maar die frequentie is voor het ministerie van EZ te laag om een vinger aan de pols te houden bij de ontwikkelingen in de biodiversiteit. Het jaarlijkse officieuze beeld wordt vastgesteld met de zogenoemde Rode Lijst Indicator, die in mei aan het ministerie van EZ is geleverd. De Rode Lijst Indicator wordt verder uitgebreid met de soortgroepen reptielen, amfibieën, libellen en planten.

Op de website van het Netwerk Ecologische Monitoring is de CBS-publicatie Meetprogramma's voor flora en fauna geplaatst, de jaarlijkse kwaliteitsrapportage over de meetprogramma's van dit netwerk.

De luchtemissiecijfers over 2012, zoals vastgesteld door de landelijke emissieregistratie waarin het CBS een belangrijke partner is, zijn in september openbaar gemaakt. De internationale Taskforce Climate Change Related Statistics van UNECE heeft de Nederlandse emissieregistratie aangemerkt als best practice.

De statistiek milieukosten bedrijven werd voor het eerst gepubliceerd met een uitsplitsing naar sectoren zoals onderscheiden in de nationale rekeningen.

De staatssecretaris van EZ heeft in juni 2013 de Tweede Kamer bericht over de resultaten van het mestbeleid. Het bericht was volledig gebaseerd op de door het CBS gepubliceerde meststatistiek en laat zien dat het effect van de maatregelen om de uitstoot van fosfaten via mest te verlagen, goed gemonitord kan worden met deze statistiek.

14. Onderwijs

In 2013 zijn de eerste resultaten gepubliceerd van een nieuwe statistiek over onderwijs in moderne vreemde talen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs. Dit vond plaats in het kader van de Europese verordening voor statistiek over onderwijs en een leven lang leren.

In 2013 zijn gegevens gepubliceerd voor de eerste editie van de Europees verplichte Adult Education Survey (AES). Sinds 2011 valt de AES-gegevensverzameling onder een Europese verordening voor statistiek rondom een leven lang leren. De publicaties in 2013 betroffen twee StatLine-tabellen, een thema-artikel en enkele korte bijdragen aan externe tijdschriften.

Als onderdeel van een samenwerkingstraject met het ministerie van OCW en met DUO is in de eerste helft van 2013 het voornemen vastgelegd om publicaties te gaan bundelen. Besloten is voor de CBS-publicatie Jaarboek onderwijs in cijfers en de OCW-publicatie Kerncijfers één gezamenlijk online-publicatieplatform in te richten. Het in het jaarkalender 2013 geplande Jaarboek onderwijs in cijfers 2013 is om die reden niet uitgebracht.

15. Overheidsfinanciën en politiek

Het CBS participeert in een werkgroep onder leiding van het ministerie van BZK die onderzoekt hoe de kwaliteit van de gegevens over het EMU-saldo van decentrale overheden kan worden verbeterd. De werkgroep levert in 2014 een eindrapport op. Over de reguliere EMU-enquête zijn in maart een nieuwe StatLine-tabel en het rapport met individuele EMU-saldi gepubliceerd. In september is een extra EMU-enquête over 2013 gepubliceerd.

In 2012 heeft het CBS in samenwerking met de Stichting Kiezersonderzoek Nederland het Nationaal Kiezersonderzoek (NKO) uitgevoerd. Met dit onderzoek zijn de achtergronden van het stemgedrag bij Tweede Kamerverkiezingen in september 2012 in beeld gebracht. Op 1 februari zijn de eerste resultaten van het onderzoek verschenen in de vorm van een webartikel en zijn de StatLine-tabellen geactualiseerd.

16. Prijzen

Voor het Eurostat-programma Multi Purpose Consumer Prices Statistics heeft het CBS gemiddelde prijzen berekend voor verschillende nieuwe artikelen. Een selectie hiervan wordt vanaf 2014 opgenomen in de StatLine-tabellen over gemiddelde prijzen.

In lijn met Europese verplichtingen is in het eerste kwartaal van 2013 voor de producentenprijsindex en voor enkele prijsstatistieken over de bouwsector een basisverlegging gerealiseerd. Het basisjaar is nu 2010. Ook zijn de weegfactoren geactualiseerd.

Enkele prijsindices over de kosten van de eigen woning en over nieuwbouwwoningen zijn ontwikkeld en worden doorontwikkeld in 2014. Waar dat op basis van Europese regels verplicht is, is aangesloten bij Europese normen. De bedoeling is dat deze indices op termijn deel uit gaan maken van het Europees geharmoniseerde inflatiecijfer. Eurostat geeft het moment aan waarop dat wordt gerealiseerd.

17. Veiligheid en recht

In opdracht van de Raad voor de Veiligheidsmonitor is zowel de vragenlijst als het design van de Veiligheidsmonitor verder ontwikkeld. De vijfde editie van de monitor week hierdoor op een groot aantal punten af van de vier eerdere edities, waardoor in 2013 sprake was van een trendbreuk. Om hierin meer inzicht te geven, heeft het CBS parallel aan de nieuwe Veiligheidsmonitor in 2013 op beperkte schaal ook een Integrale Veiligheidsmonitor oude stijl uitgevoerd. Bij de Veiligheidsmonitor werken CBS, het ministerie voor Veiligheid en Justitie (V&J), het Bureau Veiligheidsmonitor, gemeenten, (stads)regio's en politiekorpsen samen.

De publicatie Criminaliteit en Rechtshandhaving 2012 verscheen in november. Het was de elfde editie van deze publicatie, die wordt gemaakt in samenwerking met het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van V&J en de Raad voor de Rechtspraak. Tegelijkertijd publiceerde het CBS een webartikel over de veiligheidszorgrekeningen uit 2012.

In 2013 is de publicatie Rechtspleging, Civiel en Bestuur 2012 is voorbereid. De publicatie wordt uitgebracht in januari 2014. Het is de laatste editie: in verband met de programmareductie als gevolg van de taakstelling is besloten de CBS-bijdrage aan de publicatie per 2014 te staken.

De jaarlijkse CBS-publicatie over de brandweerstatistiek verscheen in november, inclusief een begeleidend webartikel. Daarnaast is samen met de Nederlandse Vereniging voor Brandweezorg en Rampenbestrijding (NVBR), het ministerie van V&J en de brandweervrijwilligers (VBV) in 2013 gewerkt aan het herontwerp van deze statistiek. Dit moet in 2014 leiden tot een nieuw productiesysteem.

In oktober verscheen de negende editie van de Monitor Wet schuldsanering natuurlijke personen, een samenwerkingsverband tussen de Raad voor de Rechtspraak en het CBS. Het CBS leverde een bijdrage aan deze publicatie door cijfers samen te stellen over personen in het wettelijke traject van de schuldsanering.

18. Verkeer en vervoer

In 2013 is een nieuwe, geïntegreerde goederenvervoertabel op StatLine geplaatst. De tabel geeft een totaaloverzicht van alle goederenvervoerswijzen en -stromen van en naar Nederland.

Er is in 2013 een visualisatie voor wegvervoerstromen ontworpen, maar deze kon door het herontwerp van de CBS-website nog niet worden gepubliceerd.

Aanvullend op het jaarlijkse Onderzoek Verplaatsingen in Nederland (OVIN) zijn volgens plan twee meerwerkopdrachten uitgevoerd voor de stadsregio Amsterdam (2011-heden) en voor de gemeente Den Haag (2013).

Samen met Beurtvaartadres (een uitgever van vrachtbrieven), de VU en de transportbrancheorganisaties TLN en EVO is een nieuwe indicator ontworpen voor het internationale wegvervoer, de export en de economie. Deze indicator is gebaseerd op de uitgifte van vrachtbrieven voor internationaal vervoer door Beurtvaartadres en maakt gebruik van structurele tijdreeksanalyses.

In 2013 is voor de opzet van een datawarehouse voor de zeehavenstatistiek intensief samengewerkt met Haven Amsterdam, Havenbedrijf Rotterdam en Portbase. Er wordt onder meer naar afstemming gezocht met het overheidsproject Maritime Single Window dat dient als digitale aanleverpoort voor alle zeevaartgerelateerde berichten en het Nationaal Logistiek Informatie Platform (NLIP).

De contacten met de stakeholders zijn in 2013 versterkt, onder meer door expertgroep-bijeenkomsten te organiseren.

Er is een CBS-artikel gepubliceerd in het vakblad Het Magazine voor de varende ondernemer.

In 2013 is het basisjaar voor de korte-termijnstatistieken verlegd naar 2010 en zijn de weegfactoren geactualiseerd. Daar waar mogelijk is het proces gebaseerd op omzetgegevens uit btw-registraties.

19. Vrije tijd en cultuur

In 2013 zijn, conform een Europese verordening, voor het eerst cijfers over het aantal overnachtingen bij alle logiesaccommodaties in Nederland gepubliceerd. Hierdoor ontstond een beter beeld van de betekenis van het toerisme voor de Nederlandse economie.

20. Caribisch Nederland

In 2013 is het statistisch programma voor Caribisch Nederland (Bonaire, Sint Eustatius en Saba) voor de komende jaren vastgesteld. De input voor het programma is verzameld tijdens een consultatieronde in Caribisch Nederland en onder departementen in Nederland. In grote lijnen waren de afnemers tevreden met het bestaande programma. Er waren enkele wensen die betrekking hebben op een BBP-raming, informatie over de levensverwachting en informatie over werkgelegenheid, lonen en inkomen. Deze aanvullende wensen kunnen niet uit het reguliere budget gefinancierd worden. Inmiddels hebben de ministeries van SZW en Financiën hiervoor additionele financiering beschikbaar gesteld.

Daarnaast is er ook in 2013 gewerkt aan taken die aan het CBS zijn opgelegd in de Wet financiën openbare lichamen (OL) Bonaire, Sint-Eustatius en Saba. Die taak omvat de afbakening van de sector overheid (collectieve sector) en het maken van cijfers over de overheid van elk van deze drie eilanden. In 2013 is de afbakening overheid voor Bonaire extra onder de loep genomen na discussie met OL Bonaire. Hierover is gerapporteerd aan het OL Bonaire en aan het College financieel toezicht. Verder zijn de cijfers voor Saba 2012 samengesteld en gerapporteerd. Aan cijfers Sint-Eustatius 2012 is gewerkt; dit wordt in 2014 afgerond. Er zijn in 2013 nog geen cijfers Bonaire 2012 samengesteld in verband met de nog lopende discussie over afbakening van de overheid.

Op 31 oktober werden de eerste exemplaren van de publicatie *The Caribbean Netherlands in figures 2012* uitgereikt aan de vertegenwoordigers van de bestuurscolleges van de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba. De publicatie biedt per eiland de belangrijkste cijfers over de samenleving, in een handzaam formaat en geordend naar thema's, zoals demografie, prijzen, energie, water en arbeidsmarkt.

Op verzoek van meerdere organisaties in Caribisch Nederland is een statistiektraining georganiseerd voor beleidsambtenaren en andere geïnteresseerden. Hieraan hebben circa veertig mensen deelgenomen.

Het CBS heeft in 2013 een omnibusenquête op de eilanden van Caribisch Nederland uitgevoerd. De omnibusenquête bestaat uit vragen over thema's die vroeger in de bevolkingstelling aan bod kwamen, aangevuld met enkele gezondheidsvragen. De publicatie van de resultaten vindt naar verwachting begin 2014 plaats.

Het CBS heeft in 2013 een budgetonderzoek gehouden op de drie eilanden van Caribisch Nederland. Het budgetonderzoek brengt de consumptieve bestedingen van huishoudens in kaart. Daarmee kunnen onder meer per eiland de gewichten van de bestedingen in de consumentenprijsindex worden bepaald.

In 2013 is, na uitgebreid onderzoek, geconstateerd dat het nog niet mogelijk is om met behulp van registers betrouwbare statistieken op te zetten over het aantal toeristen dat de eilanden van Caribisch Nederland bezoekt. In 2014 wordt het onderzoek op een meer traditionele wijze opgezet. Ook bekijkt het CBS of de kwaliteit van beschikbare registers kan worden verbeterd, zodat een meting aan de hand van deze registers in de toekomst wel mogelijk is.

Zowel het CBS als de World Bank publiceren in maart 2014 de resultaten van het extern gefinancierde project International Comparison Program (ICP) 2011, waardoor onder andere prijzen internationaal vergeleken kunnen worden.

Door veranderingen in de administratieve bronnen op Caribisch Nederland heeft het CBS nog geen statistische informatie kunnen publiceren over de internationale handel en verkeer en vervoer. De verwachting is dat deze cijfers in 2014 gepubliceerd zullen worden.

21. Dossiers en overige niet-themagebonden output

Sociaal Statistisch Bestand

In 2013 zijn de definitieve gegevens van het verslagjaar 2011 aan het SSB toegevoegd. Ook zijn de microdata uit het SSB via het CvB beschikbaar gekomen voor onderzoek door derden.

Landelijke Jeugdmonitor

Op 17 december verscheen het Jaarrapport 2013 van de Landelijke Jeugdmonitor. Dit rapport geeft een breed overzicht van jongeren (0 tot 25 jaar) in Nederland. De insteek in 2013 was regionaal. De zorg voor jongeren wordt meer en meer een verantwoordelijkheid van gemeenten en het Jaarrapport 2013 beoogt regionale informatie te verstrekken aan gemeentelijke beleidsmakers. Er zijn zeven thema's: jongeren, gezinnen, gezondheid en welzijn, onderwijs, van leren naar werken, sociale zekerheid, en veiligheid en justitie. Naast deze publicatie zijn in 2013 landelijke en regionale cijfers gepubliceerd op de website www.landelijkejeugdmonitor.nl.

De Nederlandse Samenleving

De voor 2013 geplande webpublicatie De Nederlandse Samenleving op basis van de negen dimensies van kwaliteit van leven uit het rapport van de Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress (het Stiglitz en-Fitoussi-rapport uit 2009) is uitgesteld in verband met de vernieuwing van de CBS-website.

Gemeente Op Maat

In 2013 is de publicatie Gemeente Op Maat, waarin het CBS uiteenlopende informatie bijeenbrengt voor iedere gemeente in Nederland, vervangen door een nieuwsbrief voor gemeenten. Via de nieuwsbrief voorziet het CBS gemeenten en andere decentrale overheden van recente informatie over de regionale en ruimtelijke statistieken. Ook helpt het CBS gemeenten de weg te vinden in de vele gegevens en mogelijkheden die het CBS heeft. De nieuwsbrief is daarmee een aanvulling op het eerder ontwikkelde portal voor decentrale overheden. De eerste editie is op 11 november uitgebracht. De nieuwsbrief verschijnt voortaan halfjaarlijks.

Volkstelling 2011

In 2013 is verder gewerkt aan het Europese volkstellingsprogramma 2011. Het CBS baseert zich daarbij op beschikbare gegevens uit registraties, bestaande CBS-statistieken en nieuwe methoden. Op deze wijze kan het CBS invulling geven aan een integrale volks- en woningtelling voor Nederland op de peildatum 1 januari 2011 zonder de lastendruk bij burgers en bedrijven te verhogen en tegen kosten die vele miljoenen euro's lager zijn dan bij een huis-aan-huis-volkstelling. Een belangrijke stap in 2013 was het vullen van de zestig hoog-dimensionale tabellen die in 2014 aan Eurostat moeten worden geleverd.

Conjunctuur

Vooruitlopend op de programmavermindering in het nieuwe MJP 2014-2018 als gevolg van de taakstelling is er geen systeem "economische voorhoede" (een gestructureerd totaaloverzicht van die indicatoren en sectoren waarin veranderingen in de economische ontwikkelingen het eerst zichtbaar zijn) ontwikkeld.

Urban Audit

De Europese Urban Audit is in 2013 afgerond. De Urban Audit is een Europees stedenproject, waarbij de kwaliteit van de leefomgeving van ongeveer 900 Europese steden in kaart wordt gebracht. Nederland doet met 51 steden mee en het CBS leverde de data voor deze steden.

Nederland Regionaal

Het CBS heeft op grond van de Europese richtlijn Infrastructure for Spatial Information in the European Community (INSPIRE) eind 2013 data en metadata ontsloten over de kwaliteit en de beschikbaarheid van geografische informatie. Het gaat om gegevens over statistische eenheden, landgebruik, demografie en een beperkt aantal gegevens op het terrein van gezondheid. De ruimtelijke data van het CBS zijn in 2013 via Geowebsservices ontsloten (zie ook bijlage A, punt 5). Op <http://pdokviewer.pdok.nl/> kunnen de volgende datasets bekeken worden: Wijk- en buurtkaart 2010, 2011 en 2012, Bestand Bodemgebruik 2008, CBS vierkanten 100x100m en 500x500m en CBS provincies. In de jaren tot 2018 moeten deze gegevens conform Europese regelgeving worden geharmoniseerd naar het Europese datamodel. Dezelfde geoservices zijn ook via het EU-portaal van INSPIRE en via CBSinuwbuurt.nl te bekijken. De volgende stap is de harmonisatie van de geoservices naar Europese datamodellen, waardoor grensoverschrijdende kaarten gemaakt kunnen worden.

Voor de relevante statistische domeinen zijn in 2013 tijdreeksen samengesteld op basis van de Europese regionale NUTS-indeling (Nomenclature of Territorial Units for Statistics) uit 2012.

4.3 Nieuwe Europese verplichtingen in 2013

In 2013 zijn de volgende Europese verplichtingen geïntroduceerd:

1a. Geïntegreerd overheidsregister in het algemeen bedrijfsregister (ABR) – Excessive Deficit Procedure (EDP)

Om te kunnen voldoen aan de extra rapportageverplichtingen en de kwaliteitseisen in het kader van de procedure bij buitensporige overheidstekorten (EDP), is in 2013 een begin gemaakt met de aanpassingen van het ABR. Deze aanpassingen betreffen het afbakenen van de populatie van bedrijfseenheden die behoren tot de bedrijfstakken openbaar bestuur, defensie en wettelijke instellingen voor de sociale zekerheid. Aangezien de noodzakelijke meerjarige financiering (tranche 13) voor deze verplichting nog niet door het ministerie van EZ is goedgekeurd, zijn de andere werkzaamheden in dit kader nog niet van start gegaan. Om die reden heeft het CBS bij de EC een derogatie aangevraagd. Dit project dient in onderlinge samenwerking te worden gezien met project 1b.

09 APR. 2014

(mede) betrekking heeft
Peraaf voor identificatiedoe
KPMG Accountants N.V.

1b. Geïntegreerd overheidsregister in het ABR – Europees systeem van Regionale Rekeningen in de Europese Unie (ESR) gewerkte uren

In 2013 is verder gewerkt aan de aanpassingen van het ABR om in 2014 aan het leveringsprogramma van het Europees systeem van Regionale Rekeningen in de EU (ESR2010) te voldoen, zoals het leveren van gegevens over werkzame personen voor de gehele overheidssector.

2. Structuur en kenmerken van multinationale ondernemingen actief in Nederland

Om aan de verplichtingen van de verordening te voldoen, worden vanaf 2013 structureel gegevens geleverd over multinationale ondernemingen en hun samenstelling. Hiertoe waren aanpassingen nodig in het ABR. Voor de Nederlandse ondernemingen wordt de link naar het buitenland geïdentificeerd en vastgelegd. Ook wordt een koppeling gelegd tussen gegevens van het CBS en Eurostat.

3. Toekomstige ontwikkelingen Intrastat-verordening (internationale handel in goederen)

In 2013 werd verder onderzoek verricht om de administratieve lastendruk als gevolg van de statistiek van het goederenverkeer tussen de lidstaten (Intrastat) te verminderen (zie paragraaf 6.4).

4. Toekomstige ontwikkelingen statistiek internationale handel in diensten

In 2013 werd onderzoek verricht naar de effecten van een voorgenomen aanpassing in een bestaande verordening over Europese statistieken op het gebied van de internationale handel in diensten. Het voornemen is deze statistiek uit te breiden. Met het onderzoek zijn onder meer de effecten in kaart gebracht voor de nationale rekeningen en voor de externe gebruikers (zoals DNB) van deze statistiek.

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.d.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft
afgeleiden:
afgeleiden:

5 Methodologie, kwaliteit en procesvernieuwing

5.1 Methodologie en onderzoek

In 2013 is het CBS-onderzoek toegespitst op vijf hoofdthema's.

Onderzoek naar de mogelijkheden van Big Data voor statistische doeleinden

In 2013 is op basis van Twitter-berichten een sentimentsindicator voor het vertrouwen van de consumenten in Nederland ontwikkeld. Dit onderzoek is een pilot voor het gebruik van Big Data-bronnen. Het voornaamste doel was om technieken te ontwikkelen en toe te passen voor het automatisch interpreteren van teksten.

Bij onderzoek naar het gebruik van verkeerslusdata zijn belangrijke stappen gezet om de enorme hoeveelheid gegevens over voertuigtellingen uit te dunnen zonder dat dit tot informatieverlies leidt. Zonder een dergelijke datareductie is verwerking van verkeerslusdata te tijdrovend. De methodologische uitdaging bij het uitdunnen van data is ervoor te zorgen dat de uitgedunde data representatief blijven voor de volledige dataset. Door de datareductie wordt het in principe mogelijk om snel en eenvoudig regionale verkeersindexcijfers te produceren.

Er is onderzocht of het technisch en juridisch mogelijk is toerismestatistieken te produceren op basis van mobiele telefoniedata. Tellingen van personen uit het buitenland blijken goed mogelijk. Het inpassen van deze tellingen in de Toerismestatistieken lijkt op dit moment echter lastig, maar biedt wel perspectief voor de toekomst. Ook is bepaald hoe met diezelfde mobiele telefoniedata de dag-populatie – waar bevinden Nederlanders zich op een bepaald moment op de dag? – kan worden geschat. De eerste schattingen zien er plausibel uit, maar moeten nog verder worden gevalideerd.

Ten slotte is onderzoek gedaan naar de selectiviteit van Big Data. Dit onderzoek laat zien dat het mogelijk is deze selectiviteit te corrigeren mits de eenheden in de bronnen eenduidig te identificeren zijn.

In 2013 zijn veel contacten gelegd met relevante onderzoekers en instituten op het terrein van Big Data om zoveel mogelijk kennis van buiten het CBS naar binnen te halen.

Vernieuwende waarneemmethoden en gebruik van administratieve registers voor statistische doeleinden

In voorgaande jaren zijn indicatoren ontwikkeld om de representativiteit van data te kwantificeren. In 2013 zijn methoden ontwikkeld om de nauwkeurigheid van deze indicatoren te schatten. Deze indicatoren, en methoden om de nauwkeurigheid hiervan te schatten, zijn in softwaretools geïmplementeerd.

In 2013 is tevens onderzoek gedaan naar de haalbaarheid en mogelijkheden van een CBS-webpanel. Met zo'n CBS-webpanel zouden snel vragen over actuele onderwerpen gesteld kunnen worden. De baten van een CBS-webpanel voor de productie van bestaande statistieken wegen vooralsnog echter niet op tegen de kosten.

Het CBS leverde een belangrijke bijdrage aan het handboek *Designing and Conducting Business Surveys*, dat in 2013 verscheen.

Met betrekking tot registers heeft het CBS actief meegewerkt aan het uitwerken van een Europese leidraad voor het schatten op basis van steekproef- in combinatie met registerdata.

Mixed-mode waarneming

Het CBS is de laatste jaren zowel bij persoons- als bij bedrijfswaarneming op grote schaal overgestapt op mixed-mode ontwerpen (een combinatie van waarneming via internet, telefoon en face-to-face). In 2013 is de CBS-strategie voor mixed-mode waarneming nader uitgewerkt. Er is gekeken naar kwaliteitsindicatoren, gedifferentieerde benadering van respondenten en robuuste strategieën om over verschillende jaren heen stabiele uitkomsten te kunnen garanderen.

Efficiëntere interne verwerking op het CBS

In voorgaande jaren zijn methoden, algoritmen en softwaretools ontwikkeld om snel fouten te kunnen opsporen en corrigeren in statistische databestanden. In 2013 is gewerkt aan een aanpak om op basis hiervan efficiënt een generiek inzetbaar controle- en correctieproces voor een statistiek te kunnen (her)ontwerpen. De functionaliteit van de methoden, algoritmen en softwaretools is hierbij verder uitgebreid. Met behulp van de ontwikkelde methoden en tools is een systeem voor het opsporen en corrigeren van fouten op empirische data getest. De met het resulterende systeem gecorrigeerde data voldoen aan de kwaliteitseisen van de inhoudelijk deskundigen. De resultaten geven aanleiding om de tool verder uit te bouwen, een uitgebreidere test te doen en medio 2014 toe te werken naar implementatie in een bestaand productieproces.

Vernieuwing van het gebruiksgemak van de output

Alle cijfermatige output van het CBS is online op StatLine beschikbaar. In voorgaande jaren zijn prototypes van een analyseschil om StatLine ontwikkeld, StatMine genaamd. Deze analyseschil stelt gebruikers in staat zelf analyses uit te voeren. In 2013 is een gebruikersonderzoek gedaan naar de interpretatie van de getoonde onzekerheidsmarges in de visualisaties bij de nieuwste versie van StatMine. Uit dit onderzoek blijkt dat het tonen van de onzekerheidsmarges leidt tot voorzichtigere en statistisch gezien juistere conclusies van gebruikers.

Bij de invoering van een nieuwe methode kunnen breuken in tijdreeksen van gepubliceerde cijfers ontstaan. In 2013 zijn zogeheten kleinedomeinschatters ontwikkeld om deze breuken te schatten en ervoor te corrigeren. Het CBS past deze kleinedomeinschatters onder andere toe bij de Integrale Veiligheidsmonitor.

5.2 Innovatie

Het innovatieprogramma vormt een aanvulling op het reguliere onderzoeksprogramma (paragraaf 5.1). Het doel van het programma is om de innovatieve slagkracht van het CBS te vergroten door veelbelovende ideeën te stimuleren en te ondersteunen. Waar het onderzoeksprogramma zich vooral richt op theoretisch onderzoek, richt het innovatieprogramma zich op kortlopende praktijkexperimenten die de werking van een idee bewijzen met een proof of concept. Kenmerkend is de onzekere uitkomst. Geslaagde innovaties moeten leiden tot concrete toepassingen in het statistische proces. Hieronder volgt een aantal voorbeelden uit 2013.

In 2013 is een verkenning afgerond naar de gebruiksmogelijkheden van een app die verplaatsingsgedrag via smartphones meet. De kwaliteit van de waarnemingen die met de huidige app wordt behaald is nog onvoldoende om met een grootschalige veldtest te beginnen. Er zal eerst nog worden gewerkt aan een kwaliteitsverbetering m.b.t. het registreren van verplaatsingen.

In Caribisch Nederland is een proef uitgevoerd met het gebruik van tablets bij de enquëtering, in plaats van papieren vragenlijsten. Dat traject heeft in zeer korte tijd tot concreet resultaat geleid bij het budgetonderzoek, de omnibus-enquëte en de conjunctuurenquëte op Bonaire (zie ook paragraaf 4.2 punt 20 Caribisch Nederland). Ook wordt onderzocht of het mogelijk is om tablets in Europees Nederland regulier in te zetten, bijvoorbeeld voor prijswaarneming.

Naar aanleiding van de toetreding van Kroatië tot de EU, op 1 juli 2013 zijn eind juni infographics gepubliceerd op de CBS-website. Het centrale thema was het effect van het EU-lidmaatschap op internationale handelsstromen. Het succes van deze eerste infographics vindt navolging op andere terreinen. De eerste ervaringen zijn ook gepresenteerd op een OESO-congres in december 2013.

In de zomer van 2013 heeft het CBS meegewerkt aan het Extreme Blue zomerprogramma voor talentvolle studenten. De studenten moesten in twaalf weken een alternatieve methode bedenken en realiseren op het gebied van prijswaarneming. Ze zijn daarbij intensief begeleid door zowel het CBS als IBM, de organisator van het zomerprogramma. Dit heeft geleid tot een prototype-app waarmee consumenten zelf prijzen registreren, gestimuleerd door incentives (beloningen). Enkele andere ideeën die uit de opdracht voortkwamen, konden niet worden uitgewerkt maar

worden wel op bruikbaarheid onderzocht. In dit traject is vruchtbaar samengewerkt met wetenschap en bedrijfsleven.

In 2013 is een proof of concept uitgevoerd voor de statistiek economische demografie, die oprichtingen, opheffingen en continueringen van bedrijven in Nederland beschrijft. De administratieve data uit het Handelsregister blijken goede aanknopingspunten te bieden om sneller uitspraken te doen over ontwikkelingen in de economische demografie. De uitkomsten van de proof of concept worden, na herijking als gevolg van de invoering van het NHR, gebruikt voor een implementatietraject. Het CBS heeft een innovatielab dat vernieuwing infrastructureel ondersteunt. In de zomer van 2013 is het innovatielab in beide vestigingen uitgebreid met speciale Big Data-kamers, waar onderzoekers in een veilige afgezonderde omgeving experimenten kunnen uitvoeren die om veel rekenkracht vragen. De beschikbare krachtige hardware is onder meer gebruikt voor onderzoek naar statistisch gebruik van verkeerslusdata en geavanceerde visualisatietechnieken zoals heatmaps (een grafische representatie van data, waarbij variabele waarden in een kleurverloop (bijvoorbeeld naar mate van voorkomen) worden gevisualiseerd).

5.3 Procesvernieuwing

Het CBS werkt continu aan de vernieuwing van de productieprocessen om ook in de toekomst zo efficiënt en effectief mogelijk statistieken te kunnen maken. Meer efficiency in de productieprocessen en een lagere onderhouds- en beheerslast van IT-systemen, zijn doelen van de procesvernieuwing. Daarnaast wil het CBS minder lastendruk, betere statistieken en een betere aansluiting bij de IT-infrastructuur van de andere overheden bereiken ter verbetering van de communicatie binnen de overheid. Een aantal programma's en projecten binnen de procesvernieuwing wordt hieronder toegelicht.

Een belangrijk deel van de ontwikkelprojecten levert een bijdrage aan het verminderen van het aantal uitvragen en het nog meer en beter gebruik maken van informatie die al beschikbaar is bij de overheid en in de administraties van bedrijven. In 2013 is hierbij voor diverse statistieken voortgang geboekt. Zo is de prijswaarneming bij diverse winkelketens vervangen door scannerdatabestanden en prijzen die op internet beschikbaar zijn.

De voorbereidingen voor de overstap in 2014 op het NHR als leidende bron voor het ABR zijn grotendeels afgerond. Daarnaast zijn bij diverse statistieken aanpassingen doorgevoerd als gevolg van nieuwe nationale en internationale gegevensbronnen of wetgeving. Voor de statistiek internationale handel in goederen wordt nu gebruik gemaakt van de gegevens over intracommunautaire prestaties van de Belastingdienst. Deze zijn voor deze statistiek een geschikt alternatief voor btw-gegevens. Het productieproces voor de statistiek internationale handel in diensten is aangepast aan de nieuwe Europese richtlijnen.

Begin 2013 is het nieuwe verwerkingsproces van de doodsoorzakenstatistiek, waarbij de typering van doodsoorzaken geautomatiseerd plaatsvindt, in gebruik genomen. Daarnaast is gestart met de elektronische aanlevering van doodsoorzaken door artsen. Ook de nieuw ontwikkelde processen en systemen voor een aantal statistieken op het terrein van de sociale zekerheid zijn in 2013 in gebruik genomen.

5.4 Kwaliteit en kwaliteitszorg

In het najaar van 2011 is een nieuwe versie van de Europese Praktijkcode voor de Statistiek uitgekomen. Het CBS heeft in 2012 acties uitgevoerd om aan de nieuwe elementen van deze code te voldoen. Nieuwe elementen zijn bijvoorbeeld het vastleggen van belangrijke methodologische wijzigingen bij het samenstellen van statistieken en het formuleren van kwaliteitsbeleid en vertrouwelijkheidsbeleid. In 2013 is intern geïnventariseerd welke elementen nog extra aandacht vereisen. Uit deze inventarisatie blijkt dat het CBS aan de praktijkcode voldoet.

De CBS-richtlijnen voor kwaliteit (een normenkader, dat eisen bevat voor statistische processen) zijn aangepast aan nieuwe ontwikkelingen, waaronder de nieuwe versie van de Europese Praktijkcode voor de Statistiek en het ESS Quality Assurance Framework. Ook zijn de richtlijnen beter afgestemd op de business architectuur en de eisen die de Wet Bescherming

persoonsgegevens aan statistische processen stelt. Tot slot is de indeling van de richtlijnen verbeterd. De CBS-Kwaliteitsrichtlijnen gaan per 2014 in en zijn de opvolger van het Normenkader 2012. Deze richtlijnen zijn de basis voor audits en zelfevaluaties.

Er is een nieuwe versie ontwikkeld van de in te vullen voorschriften (sjablonen) voor de VIR-Procesborging, met het doel de effectiviteit te vergroten. VIR staat voor Voorschrift Informatiebeveiliging Rijksdienst. De nieuwe sjablonen worden vanaf 2014 in gebruik genomen. De Kwaliteitsrichtlijnen, de VIR-Procesborging en de audits vormen nu samen het kwaliteitssysteem van het CBS voor statistische processen.

Het CBS heeft deelgenomen aan de Taskforce Quality Management System Governance Finance Statistics en met name kennis ingebracht over normenkaders. De taskforce heeft een normenkader ontwikkeld dat specifiek is voor de statistieken van overheidsfinanciën (onder andere overheidstekort en overheidsschuld).

Het CBS helpt het Nederlands Platform voor Informatiekwaliteit (NLIQ) bij de ontwikkeling van een Code voor Informatiekwaliteit. Deze code is gereed en zal worden gereviseerd door leden van het NLIQ. Het voornemen is om de code te laten evolueren tot een NEN-norm. De code richt zich op eigenaren van administratieve data en helpt hen de kwaliteit van hun data te beschrijven en te waarborgen, bijvoorbeeld voor leveringen aan de Belastingdienst of het CBS.

Tot slot heeft het CBS meegewerkt aan het project Memobust, dat een Europees handboek voor de bedrijfsstatistieken ontwikkelt. Er zijn vier modules geschreven op het gebied van kwaliteit en kwaliteitsmanagement.

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.d.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatiedoeleinden:
KPMG Accountants N.V.

6 Bedrijfsvoering

6.1 Personeel

Personeelsopbouw

In 2013 was 62% van de CBS medewerkers vijftig jaar of ouder. Een jaar eerder was dit aandeel nog 60%. Ook de gemiddelde leeftijd van de medewerkers is verder gestegen: van 50,1 jaar in 2012 naar 50,5 in 2013. De vergrijzing zet dus gestaag door. Dat blijkt ook uit het aandeel medewerkers van zestig jaar en ouder. Eind 2013 bedroeg dit aandeel 20%. Dit betekent dat er de komende jaren sprake is van een aanzienlijke uitstroom. Naar verwachting verlaten in de jaren 2014 tot en met 2016 in totaal ongeveer 190 medewerkers het CBS omdat zij de pensioengerechtigde leeftijd bereiken. Dit is bijna 10% van het totale personeel.

De complexiteit van de statistische processen blijft toenemen. Mede hierdoor vervalt steeds meer laaggeschoold werk en stijgt de behoefte aan hoger opgeleide medewerkers. Dit komt tot uiting in de opbouw van het personeelsbestand naar schaalniveau. In 2013 was 74% van de medewerkers werkzaam in schaal 9 of hoger. Ter vergelijking, in 2000 lag dit percentage nog op 60%.

Het percentage vrouwen dat in 2013 werkzaam was bij het CBS bedroeg 38%. Dit percentage is nagenoeg onveranderd ten opzichte van een jaar eerder. Ongeveer 30% van alle managementfuncties wordt door vrouwen vervuld. Dit aandeel is in 2013 licht gestegen.

Taakstelling en mobiliteit

De taakstelling op grond van het regeerakkoord Rutte I en het Lenteakkoord is verwerkt in het nieuwe MJP 2014-2018. Het CBS heeft succesvol maatregelen getroffen om de taakstelling per 1 januari 2014 in te vullen zonder reorganisatie. Mobiliteit was hierbij een belangrijke maatregel.

Om het statistisch programma zo veel mogelijk te handhaven, heeft het CBS ervoor gekozen om de ombuigingen vooral te zoeken in betere processen, waardoor efficiënter gewerkt kan worden. Mede door deze efficiencymaatregelen was het mogelijk om de omvang van het personeel verder af te laten nemen. In 2013 is de gemiddelde operationele bezetting met 42 vte afgenomen van 1875 vte naar 1833 vte.

Op het gebied van personeel is het Strategisch Personeelsplan (SPP) voor het CBS een belangrijke leidraad. Dit plan geeft inzicht in de huidige en de toekomstige personeelsbehoefte en benoemt maatregelen die nodig zijn om in die behoefte te voorzien. In 2013 zijn in dit kader uitdrukkelijk drie speerpunten benoemd:

- de bevordering van mobiliteit;
- een gecontroleerde instroom;
- de voortzetting en waar mogelijk intensivering en verbreding van de arbeidsmarktcommunicatie.

Het CBS wil een goede werkgever zijn, die de medewerkers niet alleen met inhoudelijk interessant en uitdagend werk bindt en boeit, maar ook de medewerkers aantrekkelijke arbeidsvoorwaarden en loopbaan- en ontwikkelmogelijkheden biedt. Door het bieden van voldoende opleidingsmogelijkheden investeert het CBS in de medewerkers en stelt hen in staat zich verder te ontwikkelen.

Op mobiliteitsgebied heeft het CBS in verschillende initiatieven geparticipeerd. Zo heeft het CBS bijvoorbeeld deelgenomen aan de door de stichting Samenwerken aan Mobiliteit georganiseerde 'loopbaan4daagse'. Ruim 220 medewerkers van zestien werkgevers in Brabant en Limburg, waaronder het CBS, hebben een kijkje genomen bij één van de deelnemende organisaties. Het doel was het opdoen van nieuwe kennis, ervaringen en motivatie.

03 APR 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatiedoeleinden
KPMG Accountants N.V.

Arbeidsomstandigheden

Sinds 2004 wordt jaarlijks een arbeidssatisfactieonderzoek uitgevoerd. In 2013 lag het rapportcijfer voor de 'arbeidssatisfactie in het algemeen' op 7,1. Dit is hetzelfde rapportcijfer als een jaar eerder.

Het ziekteverzuim (voortschrijdend 12-maandscijfer) is gedaald van 5,4% in 2012 naar 4,8% in 2013. Het verzuimcijfer heeft afgelopen jaren geschommeld tussen 5% en 6% en zakt in 2013 voor het eerst onder 5%. Dit is overigens ook het laagste percentage sinds de jaren negentig.

Het CBS wil zich profileren als een moderne en aantrekkelijke werkgever die prettige werkomstandigheden biedt voor haar medewerkers. Het Nieuwe Werken (HNW) past daar bij. Al jaren wordt op grote schaal gebruik gemaakt van de mogelijkheid van telewerken. De in 2012 opgestarte pilot met flexibele werkplekken is in 2013 voortgezet. Op basis van de evaluatie van deze pilot heeft het CBS besloten om in 2014 wisselwerkplekken in te voeren. Dit is tevens de eerste stap op weg naar de vanaf 2016 afgesproken rijksbrede norm waarin wordt bepaald dat per vte 0,7 werkplek beschikbaar mag zijn.

Voor het zevende jaar op rij is het predicaat Topwerkgever in Nederland op het CBS van toepassing. Jaarlijks voert het Top Employer Institute een onderzoek uit naar arbeidsomstandigheden en -voorwaarden en beoordelen zij condities die werkgevers creëren voor hun medewerkers. Ook in 2013 voldeed het CBS aan de gestelde eisen en is het keurmerk toegekend. Het keurmerk erkent Topwerkgevers als betrouwbare en solide werkgevers met een uitstekend HRM-beleid. Deze inschatting is gebaseerd op een onderzoek naar de arbeidsvoorwaarden, de interne mobiliteitskansen, de arbeidsomstandigheden en de opleidingsmogelijkheden.

Medezeggenschap

Het CBS hecht grote waarde aan medezeggenschap. In 2013 zijn in het overleg tussen de DG en de ondernemingsraad (OR) onder meer de volgende onderwerpen aan de orde gekomen: de financiële taakstelling die per 1 januari 2014 aan het CBS is opgelegd en de gevolgen daarvan voor de hoofddirecties; de reorganisatie van de hoofddirectie Procesontwikkeling, IT en Methodologie; de opdracht om per 2016 te voldoen aan normen voor Fysieke Werkplekinrichting Rijk; het bevorderen van mobiliteit binnen het CBS; en het strategisch personeelsplan.

In het overleg met de Arbocommissie zijn onder andere de volgende onderwerpen besproken: de aanpak van het verzuim door te sturen op inzetbaarheid; de pilot op het gebied van HNW; de werkwijze van de sociaal-medische teams binnen het CBS; en het arbeidssatisfactieonderzoek.

In het Georganiseerd Overleg tussen de bestuurder en de bonden is informeel en formeel overleg gevoerd over de taakstelling Rutte I en het Lenteakkoord. Daarnaast is overeenstemming bereikt over een leidraad waarin de spelregels en procedures staan die bij een reorganisatie van toepassing zijn.

Maatschappelijk verantwoord ondernemen

Het CBS vindt het belangrijk om duurzaam en maatschappelijk verantwoord te ondernemen. Op het gebied van duurzaamheid zijn in 2013 diverse aanpassingen doorgevoerd die direct effect hebben. Zo zijn de sensoren voor de verlichting beter afgesteld, zodat verlichting niet ongewenst aan gaat en zijn er tijd klokken ingesteld bij de boilers van de drankenautomaten. In 2013 zijn er extra koelingen aangebracht in de bedrijfskritische IT-ruimtes. Hierdoor zal, bij uitval van de primaire koeling, de secundaire koeling het direct overnemen. Dit heeft een bezuiniging op de energie tot gevolg, omdat het mogelijk is de ruimtetemperatuur een paar graden te verhogen. In Heerlen kan inmiddels zowel warm als koud mijnwater gebruikt worden. Hierdoor stijgt het rendement van deze energieopwekking naar verwachting. Ook heeft het CBS deelgenomen aan de Nacht van de nacht: door alle verlichting in en rondom beide gebouwen gedurende één nacht te doven wordt aandacht gegeven aan lichtvervuiling.

Daarnaast is in 2013 een energiescan van de beide CBS-vestigingen uitgevoerd waaruit bleek dat het energieverbruik gemiddeld is. Verdere besparingen blijken haalbaar en plannen daartoe worden in 2014 opgepakt.

KPMG

KPMG Audit
Document waarop opgesteld is
03 APR. 2014
(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatie doeleinden:
KPMG Accountants N.V.

De ambitie om maatschappelijk verantwoord te ondernemen komt onder andere tot uitdrukking in het CBS-inkoopbeleid. Het CBS probeert zoveel mogelijk maatschappelijk en duurzaam in te kopen. Zo worden bijvoorbeeld duurzaamheidseisen gesteld in Europese aanbestedingen. Ook eist het CBS bij de aanschaf van ICT-apparatuur bepaalde certificaten voor energieverbruik en herbruikbaarheid en dat producten zonder kinderarbeid zijn vervaardigd.

6.2 Risicobeheer

Risicobeheer in de statistische processen

Risico's op het niveau van de afzonderlijke statistische processen worden beheerd door audits en self-assessments uit te voeren. Het gaat hierbij om risico's voor de outputkwaliteit, de continuïteit van de statistiek en de efficiency van het statistisch proces. De audits worden ieder jaar uitgevoerd voor een tiental statistieken. Voorafgaand aan zowel een audit als een self-assessment wordt de VIR-documentatie geactualiseerd.

Het CBS beschikt over een grote hoeveelheid vertrouwelijke gegevens. De beveiliging van die gegevens is van groot belang. Mensen, bedrijven en instellingen die hun gegevens aan het CBS ter beschikking stellen, moeten erop kunnen rekenen dat die informatie vertrouwelijk blijft. Krachtens de CBS-wet mogen de gegevens uitsluitend worden gebruikt voor statistische doeleinden en dient het CBS te zorgen voor technische en organisatorische voorzieningen om de gegevens te beveiligen. Hiertoe zijn de functies security officer en functionaris voor de gegevensbescherming (FG) ingesteld.

De security officer adviseert het management over concrete maatregelen ter verbetering van de informatiebeveiliging en ziet erop toe dat het CBS voldoet aan de geldende wetten en regels. De security officer werkt op basis van internationale, nationale en rijksnormen op het gebied van informatiebeveiliging zoals VIR en Baseline Informatiebeveiliging Rijksdienst (BIR).

In lijn met nieuwe wet- en regelgeving op het gebied van de informatiebeveiliging die eind 2012 en begin 2013 van kracht is geworden, heeft het CBS een nieuw beveiligingsbeleid geformuleerd. Het beleid vervangt het bestaande beleid uit 2002.

Om medewerkers bewust te maken van het feit dat zij met vertrouwelijke informatie werken en dat zij zelf een belangrijke bijdrage kunnen en moeten leveren aan het waarborgen van de vertrouwelijkheid is in 2013 in de introductie cursus voor nieuwe medewerkers een module over informatiebeveiliging toegevoegd. In de module is ook aandacht voor het integriteitsbeleid.

Om de lijnmanager in staat te stellen te bepalen wie toegang heeft tot data die onder zijn verantwoordelijkheid valt is een definitieve keuze gemaakt voor de ondersteunende software hiervoor. Met deze software kan de leidinggevende zelf actief invulling geven aan het need-to-know principe dat het CBS hanteert voor de toegang tot data. De software is getest en geïnstalleerd.

De FG werkt op basis van de Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp) en de bijbehorende richtlijnen van het College Persoonsbescherming (CBP). De FG houdt namens de DG toezicht op de bescherming van gegevens over personen, bedrijven en instellingen. Deze taak wordt primair proactief ingevuld: de FG geeft voorlichting en advies over de verwerkingsmogelijkheden van deze gegevens binnen de geldende wet- en regelgeving. Daarnaast beheert de FG het meldingenregister van het CBS en voert hij op eigen initiatief of naar aanleiding van signalen compliance-onderzoeken uit. In het afgelopen jaar zijn 35 meldingen gedaan op grond van de Wbp (in 2012: 19). De FG adviseert de DG over onderzoekinstellingen die gebruik willen maken van beveiligde CBS-microdata via het Centrum voor Beleidsstatistiek. De FG gaat na of voldaan is aan de criteria voor toegang tot microdata. In 2013 werden 42 adviezen uitgebracht, opnieuw meer dan in voorgaande jaren (27 in 2012, 11 in 2011).

Risicobeheer in de bedrijfsvoering

Om de risico's in de bedrijfsvoering te beheersen stelt het CBS periodiek een risicoanalyse op, treft het CBS maatregelen om de geïdentificeerde risico's te beheersen, wordt de jaarplanning- en controlcyclus gerapporteerd over uitvoering van deze beheersmaatregelen en worden gerichte onderzoeken uitgevoerd op de effectiviteit van de getroffen beheersmaatregelen. In 2014 zal de risicoanalyse in de bedrijfsvoering verder uitgebreid worden.

Om de risico's bij de Europese aanbestedingen te minimaliseren, is het inkoopproces gestandaardiseerd en gecentraliseerd. Het inkoopbeleid en de daarvan afgeleide procedures, werkinstructies en gedragslijnen dienen als gemeenschappelijk uitvoeringskader. Om de naleving van de Europese aanbestedingsrichtlijnen te monitoren en te beheersen voert het CBS elke kwartaal een inkoopanalyse uit.

Met betrekking tot de financiële verslaglegging vond in 2013 een aantal interne controles handmatig in plaats van geautomatiseerd plaats. Deze handmatige controles zijn arbeidsintensief. In 2014 zijn interne controles efficiënter en effectiever ingericht met de nieuwe versie van Oracle, bijvoorbeeld door nog meer gebruik te gaan maken van geprogrammeerde interne controles en het verankeren van de functiescheiding in het systeem.

Een adequaat financieel beheer voor extern gefinancierde projecten (werk voor derden) is van belang voor het monitoren van deze geldstroom. Maandelijkse analyses en een adequate projectvastlegging zijn maatregelen die op dit gebied genomen worden. Daarnaast speelt bij werk voor derden het risico van het wegvallen van opdrachten. Door te werken met de inzet van flexibele capaciteit wordt dit risico beperkt.

Conform de Regeling baten-lastendiensten neemt het CBS verplicht deel aan schatkistbankieren bij de Rijkshoofdboekhouding, het onderdeel van het ministerie van Financiën dat verantwoordelijk is voor de administratie van de schatkist. Schatkistbankieren houdt in dat de liquide middelen alléén gestald mogen worden op een rekening-courant bij de Rijkshoofdboekhouding en dat leningen alléén bij de Rijkshoofdboekhouding afgesloten mogen worden. Het CBS sluit zelf met de Rijkshoofdboekhouding het contract met de voorwaarden van het deposito of van de lening af. Het principe van schatkistbankieren is dat publiek geld de schatkist niet eerder verlaat dan noodzakelijk is voor de uitvoering van de publieke taak. Het CBS voert met het schatkistbankieren een zo risicoloos mogelijk kasgeldbeheer.

Het CBS houdt rekening met een structureel niveau aan opdrachten die voor derden worden uitgevoerd en waarmee een deel van het vaste personeel wordt gefinancierd. Een risico daarbij is dat bij teruglopende omvang van werk voor derden de vaste lasten voor het CBS kunnen blijven doorlopen. Hiervoor heeft het CBS richtlijnen opgesteld, waarin de kaders en spelregels zijn vastgelegd voor de inzet van vast of tijdelijk personeel op werkzaamheden voor derden.

Het CBS heeft een taakstelling die leidt tot een uitstroom van medewerkers. Daarnaast zal door vergrijzing de komende jaren een aanzienlijk deel van de huidige medewerkers het CBS verlaten. In het CBS is een mobiliteitsorganisatie actief die probeert medewerkers te bemiddelen naar ander werk buiten het CBS, dan wel andere oplossingen onderzoekt om werkloosheid te voorkomen. Daarnaast wordt een nieuw strategisch personeelsplan opgesteld om de toekomstige vraag en aanbod van personele capaciteit in kaart te brengen en maatregelen te treffen bij eventuele fricties hierin.

6.3 Prestatie-indicatoren

De prestatie-indicatoren, ook wel niet-financiële indicatoren genoemd, typeren de prestatie van het CBS in cijfers en zijn opgenomen in onderstaande tabel. In deze tabel staat ook wat de streefwaarden zijn voor deze niet-financiële indicatoren. De prestatie-indicator enquêtedruk wordt in paragraaf 6.4 nader toegelicht.

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.d.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft
Paraf voor identificatiedoeleinden:
KPMG Accountants N.V.

Niet financiële prestatie-indicatoren

Naam en omschrijving	Streefwaarde 2013	Uitkomst 2013	Uitkomst 2012	Uitkomst 2011	Uitkomst 2010	Uitkomst 2009
Realisatie publicatiekalender - persberichten Percentage op de geplande datum gepubliceerde persberichten.	90% van de geplande persberichten moet op de geplande publicatiedatum zijn gepubliceerd.	99%	94%	94%	91%	92%
Realisatie publicatiekalender - verplichte leveringen aan Eurostat Percentage op de geplande datum gerealiseerde leveringen aan Eurostat.	90% van de dataleveringen aan Eurostat heeft op de geplande datum plaatsgevonden.	91%	90%	93%	93%	93%
Aantal formele correcties op publicaties Aantal persberichten dat met een (nieuw) persbericht wordt gecorrigeerd.	Maximaal drie persberichten per jaar.	0 berichten	0 berichten	1 bericht	0 berichten	0 berichten
Afwijking voorlopige en definitieve cijfers - economische groei Het aantal keer dat de definitieve kwartaalcijfers voor de economische groei van een jaar meer dan 0,75% afwijken van de flash-ramingen voor de kwartalen van dat jaar.	Voor minimaal drie kwartalen van een jaar moet de afwijking kleiner zijn dan 0,75%.	(peiljaar 2010) voldoende (4 kwartalen OK)	(peiljaar 2009) voldoende (4 kwartalen OK)	(peiljaar 2008) voldoende (4 kwartalen OK)	(peiljaar 2007) voldoende (4 kwartalen OK)	(peiljaar 2006) onvoldoende (2 kwartalen OK)
Afwijking voorlopige en definitieve cijfers - internationale handel Het aantal afwijkingen van meer dan 4% tussen de voorlopige en definitieve cijfers van de onderdelen van de zes-wekenversie van de maandcijfers van de internationale handel.	Minimaal 80% van de verschillen moeten minder dan 4% bedragen.	(peiljaar 2012) 96%	(peiljaar 2011) 88%	(peiljaar 2010) 98%	(peiljaar 2009) 92%	(peiljaar 2008) 98%
Afwijking voorlopige en definitieve cijfers - bevolkingsgroei Deelindicator jaarcijfer: de absolute afwijking van de som van de voorlopige maandcijfers van de bevolkingsgroei met het definitieve jaarcijfer. Deelindicator maandcijfers: het aantal keren dat de definitieve cijfers van de bevolkingsgroei voor de maanden van het voorafgaande kalenderjaar meer dan 4.000 afwijken van de voorlopige cijfers.	Gecumuleerd over twaalf maanden mag de afwijking niet groter zijn dan 16 duizend. Voor minimaal acht van de twaalf maanden moet de afwijking van het maandcijfer kleiner zijn dan 4.000.	(peiljaar 2012) voldoende (jaartotaal: 1550 alle maanden afwijking <4000)	(peiljaar 2011) voldoende (jaartotaal: 4446 alle maanden afwijking <4000)	(peiljaar 2010) voldoende (jaartotaal: 820 alle maanden afwijking <4000)	(peiljaar 2009) voldoende (jaartotaal: 2623 alle maanden afwijking <4000)	(peiljaar 2008) voldoende (jaartotaal: 800 alle maanden afwijking <4000)
Reductie enquêtedruk De vormgeving van de jaarlijkse administratieve lasten wordt gemeten door het enquêtedrukmeter (EDM). De afwijking van de doelstelling wordt berekend op basis van de doelstelling van de enquêtedrukmeter (EDM) voor de jaren 2009 tot 2012.	De administratieve last door enquêtedruk voor het bedrijfsleven mag in 2012 niet meer bedragen dan de lastendruk in 2011 en wordt zoveel mogelijk gereduceerd in lijn met de doelstelling om in 2015 een reductie tussen 20% en 30% te realiseren (peiljaar 2009).	(peiljaar 2012) Voldoende Definitief cijfer 2012: € 19 mln	(peiljaar 2011) Voldoende Definitief cijfer 2011: € 19 mln	(peiljaar 2010) Voldoende Definitief cijfer 2010: € 19 mln	(peiljaar 2009) Voldoende Definitief cijfer 2009: € 20 mln	(peiljaar 2008) Voldoende Definitief cijfer 2008: € 21 mln

 Document waarop ons rapport d.d.

 APR. 2014

 (niet) betrekking heeft.

 CBS Jaarverslag 2013 - 31 maart 2014

 KPMG Accountants N.V.

6.4 Vermindering administratieve lasten voor het bedrijfsleven

De reductie van de administratieve lastendruk bij bedrijven door statistische verplichtingen (overigens slechts 0,25% van de totale lastendruk die Rijksbreed wordt veroorzaakt) is een van de prestatie-indicatoren van het CBS. De definitieve lastendruk over een kalenderjaar, uitgedrukt in geld, is het opvolgende jaar bekend, op het moment dat alle enquêtes verwerkt zijn. Ieder jaar neemt het CBS verschillende meerjarige enquêtes af: enquêtes die niet jaarlijks maar eens in de zoveel jaar worden uitgevoerd. Om de trends in de lastendruk beter inzichtelijk te maken en de cijfers van jaar tot jaar beter met elkaar te kunnen vergelijken, verevent het CBS de uitkomsten in de tussenliggende jaren. De prestatie-indicator schrijft voor dat de lastendruk niet mag stijgen ten opzichte van het vorige jaar. De door het CBS veroorzaakte lastendruk over 2012 bedraagt € 19 miljoen en is daarmee even hoog als in 2011.

In 2012 hebben dalingen en stijgingen van de lastendruk van verschillende statistieken elkaar in evenwicht gehouden. Bij de omzestatistieken voor de korte termijn is het aantal vragenlijsten fors verminderd, dankzij een nieuwe methodiek waarbij voor een aanzienlijk deel gebruik wordt gemaakt van omzetgegevens uit btw-registraties van de Belastingdienst. Daarnaast kon door de inzet van een nieuwe geavanceerde statistische methode vanaf 2012 de steekproefomvang bij de kwartaalenquête vacatures en ziekteverzuim op jaarbasis verkleind worden.

Daar staat tegenover dat de lastendruk voor de statistiek internationale handel in goederen met EU-lidstaten (Intrastat) steeg, net zoals in 2011. Dit komt doordat deze handel sinds 2009 geleidelijk toeneemt en daardoor meer bedrijven boven de waarnemingsdrempel uitkomen. Hierdoor worden zij verplicht aangifte te doen voor deze statistiek.

Het CBS heeft zich conform het regeerakkoord Rutte I gecommitteerd om in de periode 2011-2015 de lastendruk te verminderen met 20 tot 30 procent. Daartoe heeft het CBS een aantal maatregelen genomen. Per 1 januari 2014 heeft het CBS de waarnemingsdrempel voor de enquête voor de statistiek internationale handel in goederen met EU-lidstaten zowel voor de import als de export verhoogd van € 900 000 naar € 1 500 000. Dit kan doordat Eurostat de gewenste dekkingsgraad heeft verlaagd. Handelaren die onder de waarnemingsdrempel blijven, hoeven geen opgave te doen voor de betreffende handelsstroom. Het effect hiervan op de lastendruk in 2014 is nog niet aan te geven, omdat ook rekening gehouden moet worden met exogene factoren zoals mogelijk de verdere groei van de internationale handel. Het CBS onderzoekt daarnaast maatregelen die op langere termijn effect sorteren. Zo werkt het CBS aan een nieuwe opzet van Intrastat, waarbij voor kleinere importeurs en exporteurs een jaarlijkse opgaveverplichting de maandelijkse opgaveverplichting vervangt. Hierdoor zal de lastendruk voor deze statistiek drastisch dalen. Nederland spant zich in om binnen Europa zoveel mogelijk steun voor dit voorstel te verkrijgen, zodat het kan worden meegenomen in het Europese programma voor gezonde en resultaatgerichte regelgeving (REFIT) waar initiatieven worden genomen om de Europese bedrijfsstatistieken te stroomlijnen en te herzien. De verwachting is dat de streefwaarde uit het regeerakkoord Rutte I alleen gehaald kan worden wanneer bij Intrastat een vergaande lastendrukreductie gerealiseerd wordt.

In 2013 is een nieuwe vragenlijst voor het goederenwegvervoer in productie genomen. Deze is in nauwe samenwerking met de Eigen Vervoerders Organisatie (EVO), Transport en Logistiek Nederland (TLN) en transportondernemers ontwikkeld. De nieuwe vragenlijst is gebruikersvriendelijker en sluit beter aan bij de responsmogelijkheden van de transportondernemers, waardoor niet alleen de invultijd afneemt, maar ook de steekproef kon worden verkleind. Het nauw betrekken van bedrijven en vertegenwoordigers van bedrijven bij de vereenvoudiging en modernisering van vragenlijsten levert dusdanige resultaten op dat het CBS deze aanpak voortaan als uitgangspunt hanteert.

Ook het automatisch ophalen van gegevens uit bedrijfsadministraties met Standard Business Reporting (SBR), een Rijksbreed initiatief waarin het CBS participeert, en het Referentie Grootboekschema leiden op termijn tot vermindering van de lastendruk. De Adviesraad Berichtgevers adviseert het CBS bij al deze ontwikkelingen. In deze raad zijn zowel ondernemers als brancheorganisaties vertegenwoordigd. De raad adviseert het CBS primair over mogelijkheden om de lastendruk te verminderen en de dienstverlening voor bedrijven te verbeteren.

6.5 Extern verantwoordingsmodel

In het verantwoordingsmodel zijn de totale integrale kosten over 2013 van in totaal € 193,2 miljoen (exclusief de kosten als gevolg van de reorganisaties) toegerekend aan de activiteiten voor het opstellen van statistische bestanden en voor de publicatie van statistische informatie per thema. Daarnaast verstrekt het model afzonderlijk inzicht in de kosten voor de presentatie van CBS-cijfers door middel van de CBS-website en StatLine, de kosten voor het leveren van maatwerkinformatie ten behoeve van onderzoek en beleid door het Centrum voor Beleidsstatistiek en de kosten voor het softwareprogramma Blaise waarmee vragenlijsten worden samengesteld.

In onderstaande tabel zijn de uitkomsten over 2013 opgenomen waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen de kosten voor het reguliere statistische jaarprogramma en kosten voor producten op aanvraag.

Kosten per productgroep in mln euro	Vast programma	Vraaggestuurd	Totaal
Statistische bestanden	34,1	2,8	36,9
Arbeid en sociale zekerheid	10,4	3,2	13,6
Bedrijven	13,6	0,6	14,1
Bevolking	7,2	1,2	8,4
Bouwen en wonen	3,4	0,2	3,6
Financiële en zakelijke diensten	2,8	0,0	2,8
Gezondheid en welzijn	6,4	1,2	7,6
Handel en horeca	3,6	0,0	3,6
Industrie en energie	6,1	0,1	6,2
Inkomen en bestedingen	3,9	0,0	4,0
Internationale handel	9,3	0,0	9,3
Landbouw	1,4	0,1	1,4
Macro-economie	15,5	1,1	16,6
Natuur en milieu	3,9	1,7	5,6
Onderwijs	2,5	0,6	3,1
Overheid en politiek	8,6	0,2	8,8
Prijzen	10,2	0,1	10,4
Veiligheid en recht	3,6	0,2	3,8
Verkeer en vervoer	6,5	1,0	7,5
Vrije tijd en cultuur	2,3	0,2	2,5
Thema-overschrijdend	8,4	1,1	9,5
Presentatie CBS-cijfers	7,3	0,4	7,6
Centrum voor Beleidsstatistiek	0,0	4,5	4,5
Blaise	0,0	2,0	2,0
	170,9	22,3	193,2

KPMG

KPMG Audit
Document waartoe ons rapport d.d.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatiedoeleinden:
KPMG Accountants N.V.

In de volgende tabel is een aantal financiële kengetallen van het CBS meerjarig weergegeven.

Kengetallen 2009 t/m 2013 (bedragen x 1 miljoen euro)					
	2009	2010	2011	2012	2013
Lonen en salarissen	113,0	112,9	110,0	106,8	104,4
Pensioenlasten en sociale lasten	25,1	26,0	26,2	27,7	28,5
Ingeleend personeel	16,0	15,6	11,8	11,0	11,7
Overige bedrijfslasten*	41,0	39,0	39,3	39,1	39,4
Afschrijvingen **	9,4	12,5	9,1	9,3	9,3
Kosten vraaggestuurd	-17,9	-21,4	-22,0	-25,0	-22,3
Kosten statistisch programma	186,6	184,6	174,4	168,9	171,0
Meerkosten EU-programma 2009-2013	1,7	2,4	4,3	4,3	7,1
Kosten statistisch programma excl. uitbreiding EU-programma	184,9	182,2	170,1	164,6	163,9
Kosten statistisch programma excl. uitbreiding EU programma gecorrigeerd voor prijsstijgingen	184,9	175,5	163,4	157,2	153,4
Gemiddeld aantal vte	2.140	2.059	1.964	1.875	1.833

*exclusief correctie voor eenmalige voorziening van een grote debiteur in 2010 en 2011 (€ 1,3 miljoen)
 ** exclusief bijdrage ICT-intensiveringen van jaarlijks € 3,4 miljoen (2009 tm 2011)

Het statistische jaarprogramma is in de loop der jaren constant gebleven. Wel zijn er nieuwe Europese verplichtingen bijgekomen (totaal circa € 7 miljoen). De loonkosten (lonen, salarissen, pensioenlasten en sociale lasten) zijn in de periode 2009-2013 gedaald door een lager aantal werknemers (2009: 2.140 vte, 2013: 1.833 vte). De loonkosten per vte zijn wel gestegen als gevolg van cao-afspraken in 2009 en 2010 en gestegen pensioenpremies.

De kosten voor ingeleend personeel zijn fors gedaald door scherpe richtlijnen voor inhuur. De afschrijvingen waren in 2010 éénmalig hoog door een extra afschrijving op IT-middelen. De overige bedrijfslasten zijn over de periode 2009-2013 gedaald als gevolg van terughoudend beleid en verdere versoering, ondanks prijsstijgingen (zoals verhoging van het btw-percentage van 19% naar 21% in 2012).

Per saldo zijn de totale kosten van het statistisch programma in de periode 2009-2013 gedaald van € 184,9 miljoen in 2009 naar € 163,9 miljoen in 2013. Gecorrigeerd voor loon- en prijsstijgingen (totaal circa 7% over de periode 2009-2013) zijn de totale kosten gedaald naar € 153,4 miljoen in 2013.

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.d.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft
Paraaf voor identificatiedoeleinden:
KPMG Accountants N.V.

7 Jaarrekening 2013

Het resultaat 2013 van € 0,3 miljoen positief is € 0,3 miljoen hoger dan begroot. Dit hogere resultaat komt onder meer voort uit meer omzet uit werk voor derden, lagere personele kosten en lagere materiële lasten.

De verhoogde omzet werk voor derden wordt veroorzaakt door meer opdrachten dan voorzien werden bij de opstelling van de begroting. Terughoudend beleid met betrekking tot het invullen van vacatures en ten aanzien van de inhuur van externen heeft er toe geleid dat deze extra werkzaamheden binnen de eigen formatie zijn opgevangen. Lagere materiële kosten zijn met name het gevolg van terughoudend beleid en verdere versoering ten aanzien van additionele projecten.

De jaarrekening en de toelichting daarop zijn verderop in dit jaarverslag opgenomen. De jaarrekening is gecontroleerd door KPMG Accountants NV en voorzien van een goedkeurende controleverklaring, die na de jaarrekening in dit jaarverslag is opgenomen.

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatiedoeleinden
KPMG Accountants NV

Balans per 31 december 2013					
(voor resultaatbestemming)					
		31 december 2013		31 december 2012	
<i>Bedragen in duizenden euro's</i>					
VASTE ACTIVA					
1) Materiële vaste activa					
Nieuwbouw (cascomodificaties)		14.323		17.725	
IT-middelen		5.126		5.932	
Machines en installaties		1.924		2.173	
Andere vaste bedrijfsmiddelen		1.185		2.787	
Activa in uitvoering		0		1.498	
			22.558		30.115
2) Financiële vaste activa					
Mnisterie van EZ		962		1.615	
Overige financiële vaste activa		7.908		9.475	
			8.870		11.090
VLOTTENDE ACTIVA					
3) Vorderingen					
Debiteuren		3.577		2.260	
Overige vorderingen		8.116		6.318	
			11.693		8.578
4) Liquide middelen					
Liquide middelen			31.929		49.347
TOTAAL ACTIVA			75.050		99.130

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.d.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatiedoeleinden.
KPMG Accountants N.V.

Passiva

	31 december 2013		31 december 2012	
<i>Bedragen in duizenden euro's</i>				
5) Eigen vermogen				
Egalisatiereserve	24.042		10.577	
Onverdeeld resultaat	299		13.465	
		24.341		24.042
6) Voorzieningen				
Taakstelling 2014	1.539		0	
Reorganisatie 2011	755		2.267	
Reorganisatie 2010	2		1.673	
Reorganisatie 2009	0		151	
Reorganisatie 2007	0		186	
Reorganisatie 2005	1.223		1.522	
Reorganisatie 2004	427		1.706	
VW-verplichtingen	14.891		12.342	
Reorganisatie 2000	413		805	
Ambtsjubilea	3.238		3.270	
Langdurig zieken	675		575	
		23.163		24.497
7) Langlopende schulden				
Ministerie van Financiën	0		12.900	
		0		12.900
8) Kortlopende schulden				
Ministerie van Financiën	0		2.100	
Belastingen en premies sociale verzekeringen	5.572		5.264	
Overige schulden	21.974		30.327	
		27.546		37.691
TOTAAL PASSIVA		75.050		99.130

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.c.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatiedoeleinden:
KPMG Accountants N.V. 40

Winst- en verliesrekening 2013

	Realisatie 2013	Begroting 2013	Realisatie 2012
<i>Bedragen in duizenden euro's</i>			
BEDRIJFSOPBRENGSTEN			
9) Netto-omzet			
Ministerie van Economische Zaken	177.294	175.683	182.928
Opdrachten derden	20.020	17.060	22.256
	<u>197.314</u>	<u>192.743</u>	<u>205.184</u>
Overige bedrijfsopbrengsten	1.733	1.669	1.383
TOTAAL BEDRIJFSOPBRENGSTEN	199.047	194.412	206.567
10) BEDRIJFSLASTEN			
Lonen en salarissen	116.039	115.197	117.786
Pensioenlasten en sociale lasten	28.484	26.761	27.700
Dotatie/vrijval voorzieningen*	3.634	0	-1.315
Afschrijvingen materiële vaste activa	9.325	10.338	9.269
Overige bedrijfslasten	39.407	41.838	39.167
TOTAAL BEDRIJFSLASTEN	196.889	194.134	192.607
	<u>2.158</u>	<u>278</u>	<u>13.960</u>
11) Financiële baten en lasten			
Rentebaten	87	500	202
Rentelasten	-1.946	-750	-697
	<u>-1.859</u>	<u>-250</u>	<u>-495</u>
RESULTAAT BOEKJAAR	299	28	13.465
* exclusief voorzieningen reorganisatie 2000, jubileumuitkeringen en langdurig zieken			

KPMG

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatiedoeleinden
KPMG ACCOUNTANTS N.V.

Kasstroomoverzicht over 2013

		2013	2012
<i>Bedragen in duizenden euro's</i>			
Bedrijfsresultaat		2.158	13.960
Aanpassingen voor:			
Dotatie minus vrijval voorzieningen	3.806	-336	
Afschrijvingen	9.325	9.269	
Afschrijvingen financiële vaste activa	1.567	1.568	
Ontrekking voorzieningen	-5.140	-6.667	
Ontvangen rente	87	202	
Betaalde rente	-1.946	-697	
Mutatie werkkapitaal, exclusief liquide middelen	-11.160	-1.169	
		-3.461	2.170
Kasstroom uit operationele activiteiten		-1.303	16.130
Investerings in materiële vaste activa	-2.191	-3.268	
Desinvesteringen in materiële vaste activa	423	279	
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		-1.768	-2.989
Aflossing lening	-15.000	-2.100	
Aflossing vordering EZ	653	681	
Kasstroom uit financieringsactiviteiten		-14.347	-1.419
Mutatie liquide middelen		-17.418	11.722
Stand liquide middelen			
stand per 31 december	31.929	49.347	
stand per 1 januari	-49.347	-37.625	
		-17.418	11.722

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.c.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft
Paraaf voor identificatie doeleinden:
KPMG Accountants N.V. 42

Toelichting behorende tot de jaarrekening 2013

Algemeen

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), gevestigd te Den Haag, Heerlen en Bonaire, is een Zelfstandig Bestuursorgaan (ZBO). In de Wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS-wet) zijn de taken, bevoegdheden en werkwijze vastgelegd.

Het CBS heeft twee bestuursorganen, te weten de Directeur-Generaal en de Centrale Commissie voor de Statistiek (CCS).

De jaarrekening van het CBS is opgesteld met inachtneming van de Kaderwet ZBO, de CBS-wet en de overige met het ministerie van Economische Zaken (EZ) gemaakte afspraken betreffende de jaarrekening (onder meer neergelegd in de zogenoemde sturingsafspraken). De jaarrekening van het CBS wordt binnen de hiervoor genoemde kaders zoveel als mogelijk met overeenkomstige toepassing van titel 9 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek opgesteld. Voor de uitvoering van de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen in de (semi)publieke sector (WNT) heeft de instelling zich gehouden aan de Beleidsregel toepassing WNT en deze als normenkader bij het opmaken van deze jaarrekening gehanteerd.

KPMG Audit
Desument waaron ons rapport d.r

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft. 43
Paraaf voor identificatiedoeleinden:
KPMG Accountants N.V.

Grondslagen

De grondslagen voor de waardering van activa en passiva en resultaatbepaling zijn gebaseerd op historische kosten. Voor zover niet anders is vermeld, worden de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarde. De opbrengsten en kosten worden toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben en verliezen worden genomen zodra deze te voorzien zijn. Tenzij anders vermeld zijn de bedragen in de jaarrekening vermeld in duizenden euro's.

Als gevolg van onzekerheden die inherent zijn aan de activiteiten van het CBS, kan de omvang van bepaalde jaarrekeningposten niet exact worden bepaald maar slechts door middel van een schatting. Er vindt dan een benadering van de omvang van een post plaats door middel van oordeelsvorming op basis van de beschikbare relevante informatie. Schattingen zijn bijvoorbeeld vereist ten behoeve van het bepalen van de omvang van de voorzieningen. Ook wordt de economische levensduur van de materiële vaste activa geschat. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen. Het maken van redelijke schattingen is een belangrijk onderdeel van de totstandkoming van deze jaarrekening. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden periodiek beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

Financiële instrumenten

Financiële instrumenten omvatten handels- en overige vorderingen, geldmiddelen, leningen en overige financieringsverplichtingen, handelsschulden en overige te betalen posten. Financiële instrumenten worden bij de eerste opname verwerkt tegen reële waarde. Na de eerste opname worden financiële instrumenten gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs op basis van de effectieve rente methode. Indien er geen sprake is van agio of disagio of transactiekosten is de geamortiseerde kostprijs gelijk aan de nominale waarde.

Activa

Vaste activa

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa worden gewaardeerd op de aanschaffingsprijs verminderd met lineaire afschrijvingen gebaseerd op de verwachte levensduur. In onderstaande tabel is de afschrijvingsduur per categorie weergegeven.

<i>Vaste activa</i>	<i>Afschrijvingsduur</i>
Nieuwbouw (cascomodificaties)	10 jaar
IT-middelen	3-5 jaar
Machines en installaties	10 jaar
Andere vaste bedrijfsmiddelen	5 jaar

Materiële vaste activa dienen te worden beoordeeld op bijzondere waardeverminderingen wanneer wijzigingen of omstandigheden zich voordoen die doen vermoeden dat de boekwaarde van een actief niet terugverdiend zal worden. De terugverdiendtijd van activa die in gebruik zijn, wordt bepaald door de boekwaarde van een actief te vergelijken met de geschatte contante waarde van de toekomstige nettokasstromen die het actief naar verwachting zal genereren.

Wanneer de boekwaarde van een actief hoger is dan de geschatte contante waarde van de toekomstige kasstromen worden bijzondere waarderverminderingen verantwoord voor het verschil tussen de boekwaarde en de realiseerbare waarde.

Financiële vaste activa

De grondslagen voor financiële vaste activa zijn opgenomen onder het hoofdstuk financiële instrumenten.

KPMG

KPMG Audit

Documentnummer rapport d.c

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft. 44

Paraaf voor identificatiedoeleinden:
KPMG Accountants N.V.

Vlottende activa

Vorderingen

De vorderingen worden gewaardeerd op nominale waarde onder aftrek van een voorziening voor mogelijke oninbaarheid. De vorderingen worden aangepast naar de actuele waarde als deze lager is. De onder de vorderingen opgenomen post "nog te factureren" betreft het nog niet gefactureerde deel van werk voor derden projecten op basis van de werkvoortgang per einde boekjaar. Het vooruitgefactureerde deel van werk voor derden projecten is opgenomen onder de overige schulden onder de post 'vooruitgefactureerde omzet'.

Liquide middelen

Liquide middelen worden gewaardeerd op nominale waarde. Tenzij anders vermeld, staan deze vrij ter beschikking.

Passiva

Voorzieningen

Een voorziening wordt in de balans opgenomen, wanneer er sprake is van:

- een in rechte afdwingbare of feitelijke verplichting die het gevolg is van een gebeurtenis in het verleden; en
- waarvan een betrouwbare schatting kan worden gemaakt; en
- het waarschijnlijk is dat voor afwikkeling van die verplichting een uitstroom van middelen nodig is.

Op basis van de best mogelijke schatting worden de reorganisatievoorzieningen, de voorziening voor de WW-verplichtingen, de voorziening ambtsjubilea en de voorziening voor langdurig zieken gewaardeerd op nominale waarde.

Personeelsbeloningen en pensioenen

Uitgangspunt is dat de in de verslagperiode te verwerken pensioenlast gelijk is aan de over die periode aan het pensioenfonds verschuldigde pensioenpremies. Voor zover de verschuldigde premies op balansdatum nog niet zijn voldaan, wordt hiervoor een verplichting opgenomen. Als de op balansdatum reeds betaalde premies de verschuldigde premies overtreffen, wordt een overlopende actiefpost opgenomen voor zover sprake zal zijn van terugbetaling door het fonds of van verrekening met in de toekomst verschuldigde premies. Verder wordt op balansdatum een voorziening opgenomen voor bestaande additionele verplichtingen ten opzichte van het fonds en de werknemers, indien het waarschijnlijk is dat voor de afwikkeling van die verplichtingen een uitstroom van middelen zal plaatsvinden en de omvang van de verplichtingen betrouwbaar kan worden geschat. Het al dan niet bestaan van additionele verplichtingen wordt beoordeeld aan de hand van de uitvoeringsovereenkomst met het fonds, de pensioenovereenkomst met de werknemers en andere (expliciete of impliciete) toezeggingen aan de werknemers. De voorziening wordt gewaardeerd tegen de beste schatting van de contante waarde van de bedragen die noodzakelijk zijn om de verplichtingen op balansdatum af te wikkelen.

Langlopende schulden

De grondslagen voor langlopende schulden zijn opgenomen onder het hoofdstuk financiële instrumenten.

Kortlopende schulden

De grondslagen voor kortlopende schulden zijn opgenomen onder het hoofdstuk financiële instrumenten.

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.d.

03 APR. 2014

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is volgens de indirecte methode opgesteld. Dit houdt voor de weergave van de kasstromen in dat het gerapporteerde resultaat over het boekjaar wordt aangepast voor posten die geen betrekking hebben op ontvangsten en uitgaven in het boekjaar en mutaties in financieringen, voorzieningen en werkkapitaal.

The KPMG logo consists of the letters 'KPMG' in a bold, blue, sans-serif font. Each letter is contained within a small square box, and the boxes are arranged in a horizontal row.

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.d.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatiedoeleinden:
KPMG Accountants N.V.

Toelichting op de balans per 31 december 2013

1) Materiële vaste activa

Bedragen in duizenden euro's	Nieuwbouw (cascomodificaties)	IT-middelen	Machines en installaties	Andere vaste bedrijfs- middelen	Activa in uitvoering	Totaal
Stand per 31-12-2012						
Aanschafwaarde	28.988	18.205	4.063	12.633	1.498	65.387
Cumulatieve afschrijvingen	11.253	12.273	1.890	9.846	-	35.272
Boekwaarde per 31-12-2012	17.725	5.932	2.173	2.787	1.498	30.115
Mutatie boekwaarde						
Investerings	50	1.749	137	255	-	2.191
Desinvesteringen	-	1.317	-	9	-	1.326
Herubricering	-	1.498	-	-	1.498	-
Afschrijvingen boekjaar	3.452	3.630	386	1.857	-	9.325
Cumulatieve afschrijving desinvesteringen	-	894	-	9	-	903
Mutatie boekwaarde	3.402	806	249	1.602	1.498	7.557
Stand per 31-12-2013						
Aanschafwaarde	29.038	20.135	4.200	12.879	-	66.252
Cumulatieve afschrijvingen	14.715	15.009	2.276	11.694	-	43.694
Boekwaarde per 31-12-2013	14.323	5.126	1.924	1.185	-	22.558

2) Financiële vaste activa

Ministerie van Economische Zaken

De vordering op het Ministerie van EZ is als volgt opgebouwd:

Bedragen in duizenden euro's	31-12-2013	31-12-2012
Reorganisatie 2000	962	1.615

Van de totale vordering inzake de reorganisatie 2000, is een bedrag van 0,6 miljoen korter dan 1 jaar.

Overige financiële vaste activa

Bedragen in duizenden euro's	31-12-2013	31-12-2012
Vooruitbetaalde BTW-schade	7.908	9.475

Aangezien het CBS niet btw-plichtig is, kan de verhuurder de btw op de investeringen van de nieuwbouwpanden Den Haag en Heerlen niet terugvorderen. Het CBS heeft de verhuurder hiervoor voor 9,2 miljoen euro vergoed (btw-schade) voor Den Haag en voor 6,5 miljoen euro voor Heerlen. De bedragen worden over een periode van tien jaar ten laste van het resultaat gebracht. De maximale verrekenperiode voor btw-schade is tien jaar. In 2013 is 1,6 miljoen euro ten laste van het resultaat gebracht (2012: 1,6 miljoen euro).

KPMG

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.d.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatiedoeleinden⁴⁷
KPMG Accountants N.V.

Viottende activa

3) Vorderingen

Debiteuren

Bedragen in duizenden euro's	31-12-2013	31-12-2012
Debiteuren	3.676	2.416
Voorziening dubieuze debiteuren	-99	-156
Totaal	3.577	2.260

Overige vorderingen

Bedragen in duizenden euro's	31-12-2013	31-12-2012
Vooruitbetaalde kosten	5.938	4.943
Nog te factureren projecten	1.527	1.014
Vorderingen op personeel	10	15
Overige vorderingen	641	346
Totaal	8.116	6.318

De post "vooruitbetaalde kosten" bestaat voornamelijk uit vooruitbetaalde onderhoudscontracten en vooruitbetaalde huur. De stijging van deze post ten opzichte van 31 december 2012 wordt veroorzaakt doordat ultimo 2013 een aantal nieuwe contracten is afgesloten. De onder de vorderingen opgenomen post "nog te factureren" betreft het nog niet gefactureerde deel van werk voor derden projecten op basis van de werkvoortgang per einde boekjaar.

De overige vorderingen hebben overwegend een looptijd van minder dan één jaar.

4) Liquide middelen

Bedragen in duizenden euro's	31-12-2013	31-12-2012
Bank	27.076	44.527
Deposito	4.853	4.820
Totaal	31.929	49.347

In het kasstroomoverzicht is het verloop van de liquide middelen toegelicht.

Het saldo van de bank staat vrij ter beschikking.

KPMG

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.r.

03 APR. 2014

(mode) betrekking heeft.
Peraaf voor identificatiedoeleinden
KPMG Accountants N.V.

5) Eigen vermogen

Bedragen in duizenden euro's	Egalisatie-reserve	Onverdeeld resultaat	Totaal
Stand per 01/01/2012	-830	11.407	10.577
Bestemming resultaat 2011	11.407	-11.407	0
Resultaat 2012	0	13.465	13.465
Stand per 31/12/2012	10.577	13.465	24.042
Bestemming resultaat 2012	13.465	-13.465	0
Resultaat 2013	0	299	299
Stand per 31/12/2013	24.042	299	24.341

De egalisatiereserve bestaat uit het resultaat van de jaren 2004 tot en met 2012. De bestemming van het resultaat 2012 (toevoeging aan de egalisatiereserve) is conform afspraak met het ministerie van EZ.

6) Voorzieningen

Bedragen in duizenden euro's	Taakstelling 2014	Reorganisatie 2011	Reorganisatie 2010	Reorganisatie 2009	Reorganisatie 2014	Reorganisatie 2007	Reorganisatie 2005	Reorganisatie 2004	Wwv-verplichtingen	Schulden	Reorganisatie 2000*	Jubiläum uitkeringen	Lengterijzen	Totaal
Stand per 31/12/2012	0	2.267	1.673	151	0	186	1.522	1.708	12.342	19.847	805	3.270	575	24.497
Herstructurering	0	0	-1.300	-146	0	-176	0	0	1.622	0	0	0	0	0
Dotatie in 2013	1.539	136	0	0	0	0	0	111	3.045	4.831	57	330	100	5.318
Onttrekking in 2013	0	-1.648	-371	-5	0	-10	-275	-877	-1.456	-4.642	-136	-362	0	-5.140
Vrijval	0	0	0	0	0	0	-24	-513	-662	-1.199	-313	0	0	-1.512
Stand per 31/12/2013	1.539	755	2	0	0	0	1.223	427	14.891	16.837	413	3.238	675	23.163

*De vrijval van de voorziening reorganisatie 2000 is verschuldigd aan het ministerie van EZ

Taakstelling 2014

Om de taakstelling voor 2014 te kunnen realiseren middels efficiency en beperkte krimp in het programma, zal een aantal formatieplaatsen komen te vervallen. Het CBS heeft ervoor gekozen, om medewerkers wiens werk structureel verdwijnt, een stimuleringspremie aan te bieden bij ontslag op eigen verzoek. Deze voorziening heeft een looptijd van maximaal 1 jaar.

Reorganisatie 2004 tot en met 2011

De voorzieningen zijn gevormd ter dekking van de sociale kosten voor medewerkers die door de opgelegde taakstellingen Balkenende I t/m IV, herprioritering van statistieken en doelmatigheidsprojecten en de ICT-toekomstbegroting zijn aangewezen als herplaatsingskandidaat of die gebruik maken van de Reorganisatie 2004 tot en met 2011. De verplichtingen bestaan naast de reguliere salariskosten gedurende de herplaatsingsperiodes, uit overeengekomen toekomstige uitkeringen aan voormalige medewerkers van het CBS.

In de volgende tabel is de verwachte looptijd van de verplichtingen voortvloeiende uit de reorganisaties weergegeven:

Bedragen in duizenden euro's		2015 t/m			Totaal
		2014	2018	2019 e.v.	
Reorganisatie 2011		546	209	0	755
Reorganisatie 2010		2	0	0	2
Reorganisatie 2005		65	260	698	1.223
Reorganisatie 2004		155	272	0	427
Totaal		768	741	698	2.407

WW-verplichtingen

De voorziening voor WW-verplichtingen is gevormd ter dekking van wachtgelduitkeringen aan voormalige medewerkers van het CBS. De voorziening is bijgesteld door het besluit Rijk uit 2013 om de WW-uitkeringen door te betalen tot aan de nieuwe AOW-leeftijd. Dit leidt tot een extra dotatie van circa 1,5 miljoen euro. Door beëindiging van tijdelijke contracten en door ontslagen zijn daarnaast extra uitkeringsverplichtingen ter hoogte van 1,5 miljoen euro ontstaan. Aan de andere kant hebben medewerkers vanuit de werkloosheid een vaste nieuwe functie gevonden, waardoor de voorziening voor WW-verplichtingen met 0,7 miljoen euro vrijvalt.

In de onderstaande tabel is de verwachte looptijd van de WW-verplichtingen weergegeven:

Bedragen in duizenden euro's		2015 t/m			Totaal
		2013	2018	2019 e.v.	
WW-verplichtingen		1.685	5.880	7.326	14.891
Totaal		1.685	5.880	7.326	14.891

Reorganisatie 2000

De voorziening is gevormd ter dekking van de uitstroomkosten van de medewerkers die bij de reorganisatie 2000 zijn aangewezen als herplaatsingskandidaat, maar die niet vóór 3 januari 2004 zijn ontslagen. EZ heeft toen een bedrag van circa 10,8 miljoen euro toegezegd ter dekking van de uitstroomkosten. De uitstroomkosten zijn het totaal van de personele kosten gedurende de herplaatsingsperiode van 18 maanden en de daarna door het CBS te verstrekken wachtgelduitkeringen en andere uitkeringen.

In onderstaande tabel is de verwachte looptijd van de verplichtingen voor de reorganisatie 2000 weergegeven:

Bedragen in duizenden euro's		2015 t/m			Totaal
		2014	2018	2019 e.v.	
Reorganisatie 2000		125	202	86	413
Totaal		125	202	86	413

Ambtsjubilea

Deze voorziening betreft toekomstige verplichtingen bij 12,5-, 25- of 40-jarige ambtsjubilea.

Langdurig zieken

Deze voorziening betreft het in de toekomst voor maximaal twee jaar doorbetalen van salarissen aan werknemers die naar verwachting blijvend door ziekte niet in staat zijn om hun werkzaamheden te verrichten.

KPMG

Document waarop ons rapport d.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatie doeleinden:
KPMG Accountants N.V.

7) Langlopende schulden

Ministerie van Financiën

Het ministerie van Financiën heeft ten behoeve van de herhuisvesting Den Haag op 3 december 2007 een drietal leningen verstrekt van in totaal 30,0 miljoen euro. Het rentepercentage over deze leningen bedroeg gemiddeld 3,9%.

De openstaande lening is eind 2013 in zijn geheel vervroegd afgelost. Aangezien vervroegde aflossing conform de leningsovereenkomst plaatsvindt tegen de markwaarde van de toekomstige aflossingen en rentetermijnen, heeft het CBS een eenmalige extra rentelast van 1,4 miljoen euro betaald in 2013. Dit is in de jaarrekening 2013 verantwoord onder de financiële baten en lasten.

8) Kortlopende schulden

Ministerie van Financiën

De leningen zijn in 2013 geheel vervroegd afgelost. Derhalve zijn er geen verplichtingen meer.

Belastingen en premies sociale verzekeringen

Bedragen in duizenden euro's	31-12-2013	31-12-2012
Loonheffing	2.521	2.286
Pensioenen & SV-premies	3.051	2.978
Totaal	5.572	5.264

Overige schulden

Bedragen in duizenden euro's	31-12-2013	31-12-2012
Nog te betalen kosten*	8.507	8.027
Nog te betalen vakantiegeld	4.378	4.430
Crediteuren	1.098	5.283
Vooruitontvangen bijdrage projectontwikkelaar	1.937	2.307
Nog te betalen vakantiedagen	2.917	2.787
Vooruitgefactureerde omzet	1.844	6.025
Nog in te zetten automatiseringscapaciteit	0	385
Eindejaarsuitkering	603	625
Overige schulden	690	458
Totaal	21.974	30.327

* Hervan is een bedrag van € 2,5 miljoen verschuldigd aan EZ in verband met de reorganisatie

2000 (31/12/2012: € 2,2 miljoen)

De nog te betalen kosten bestaan vooral uit periodieke kosten waarvan per jaareinde de facturen nog niet waren ontvangen.

De vooruitontvangen bijdrage projectontwikkelaar betrof een éénmalige bijdrage in 2008 voor de locatie Den Haag en in 2009 voor de locatie Heerlen voor de huurkosten over de komende tien jaren.

De vooruitgefactureerde omzet bestaat voornamelijk uit de vooruitgefactureerde Blaise-licenties en nog te realiseren werkzaamheden. Onder deze post is onder meer 0,8 miljoen euro verantwoord voor nog te realiseren werkzaamheden ten behoeve van de aanpassingen in het ABR (31 december 2012: 1,3 miljoen euro). Eind 2012 was onder deze post 3,3 miljoen euro

opgenomen voor de nog te besteden gelden om aan de Europese verplichtingen (EU-12e tranche) te voldoen. De hieraan gerelateerde werkzaamheden zijn in 2013 uitgevoerd.

De eindejaarsuitkering betreft de reservering over de maand december 2013, die in november 2014 zal worden uitbetaald.

De overige schulden hebben overwegend een looptijd van minder dan één jaar.

Financiële instrumenten

Treasurybeleid

Het CBS neemt verplicht deel aan schatkistbankieren bij de Rijkshoofdboekhouding conform de Regeling baten-lastendiensten. De Rijkshoofdboekhouding is onderdeel van het ministerie van Financiën en is verantwoordelijk voor de administratie van de schatkist.

Schatkistbankieren houdt in dat de liquide middelen alléén gestald mogen worden op een rekening-courant bij de Rijkshoofdboekhouding en dat leningen alléén bij de Rijkshoofdboekhouding afgesloten mogen worden. Het CBS sluit zelf met de Rijkshoofdboekhouding het contract met de voorwaarden van het deposito of van de lening af.

Schatkistbankieren kan gezien worden als een centrale treasury voor publieke middelen. Het principe van schatkistbankieren is dat publiek geld de schatkist niet eerder verlaat dan noodzakelijk is voor de uitvoering van de publieke taak. Het CBS voert met het schatkistbankieren een zo risicoloos mogelijk kasgeldbeheer.

Kredietrisico

De vorderingen uit hoofde van debiteuren zijn geconcentreerd bij overheidsinstellingen waardoor het kredietrisico beperkt is.

Renterisico

Het renterisico is beperkt tot eventuele veranderingen in de marktwaarde van opgenomen leningen. Bij deze leningen is sprake van een vast rentepercentage over de gehele looptijd. De leningen worden aangehouden tot het einde van de looptijd. Het CBS heeft derhalve als beleid om geen afgeleide financiële instrumenten te gebruiken om (tussentijdse) rentefluctuaties te beheersen.

Marktwaarde

De marktwaarde van de in de balans verantwoorde financiële instrumenten, waaronder vorderingen, liquide middelen en kortlopende schulden, benadert de boekwaarde ervan.

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.c.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft. 52
Paraaf voor identificatiedoeleinden:
KPMG Accountants N.V.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Meerjarige financiële verplichtingen

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	2014	2015 tm 2018	2019 e.v.
Huur panden Den Haag en Heerlen	7.000	29.000	35.000
Totaal	7.000	29.000	35.000

Huurpanden

De huur van het pand te Den Haag is voor een periode van 5 tot maximaal 15 jaar afgesloten en loopt tot 2023. De huur van het pand te Heerlen is voor een periode van 5 tot maximaal 15 jaar afgesloten en loopt tot 2024.

Financiële afspraken

Met het ministerie van EZ is afgesproken dat de financiële verplichtingen betreffende de periode vóór 3 januari 2004 voor rekening van het ministerie van EZ komen. De werkelijke uitgaven met betrekking tot deze verplichtingen van het CBS worden door het ministerie van EZ vergoed.

Door het ministerie van EZ is een langetermijnfinanciering in de vorm van een kredietfaciliteit van voorlopig 50 miljoen euro ter beschikking gesteld ter voorkoming van tijdelijke liquiditeitstekorten als gevolg van de mogelijke sociale kosten die voortkomen uit de door het kabinet Balkenende I opgelegde taakstellingen, de ICT-toekomstbegroting en de zogenoemde Herprioritering. Indien de kredietbehoefte groter wordt dan 50 miljoen euro, zal dit onderwerp van overleg zijn tussen het CBS en de ministeries van EZ en Financiën. Van deze kredietfaciliteit is tot op heden geen gebruik gemaakt.

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.a.t.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatiedoeleinden:
KPMG Accountants N.V.

Toelichting op de winst- en verliesrekening over 2013

Algemeen

Het resultaat over 2013 wordt beïnvloed door een aantal bijzondere posten waaronder de dotatie aan de voorzieningen (3,6 miljoen euro), eenmalige extra rentelasten (1,4 miljoen euro) en extra kosten door het af te stoten gebouwdeel in Heerlen (1 miljoen euro). Dit wordt hierna toegelicht.

9) Netto-omzet

De netto-omzet is het totaal van:

- bijdrage van het ministerie van Economische Zaken;
- opdrachten derden;
- overige bedrijfsopbrengsten.

Bijdrage ministerie van Economische Zaken

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Realisatie	Begroting	Realisatie
	2013	2013	2012
Budgettaire bijdrage	181.749	181.749	187.845
Taakstelling Rutte 1	-16.022	-16.022	-6.707
Aflossing vordering EZ inzake reorganisatie 2000	-653	-653	-681
Nog te besteden EU-verplichting 12e tranche	3.329	3.329	-3.329
EU-verplichting 12e tranche in 2013	3.201	3.201	0
EU-verplichting 13e tranche	919	0	0
Looncompensatie en prijsbijstelling 2012	1.482	1.482	1.619
Uitbreiding werkzaamheden Caribisch Nederland	650	650	650
Prijsbijstelling 2013	221	0	0
Compensatie ABP	1.647	1.647	1.647
Bijdrage ABR/NHR	471	0	84
Veiligheidsmonitor	300	300	300
Eenmalige compensatie	0	0	1.500
Totaal	177.294	175.683	182.928

De bijdrage van EZ betreft de door EZ verstrekte budgettaire bijdrage. Het CBS ontvangt deze bijdrage op basis van het Meerjarenplan 2009 – 2013. Het CBS dient aan het einde van deze periode het werkprogramma gerealiseerd te hebben. De bijdrage in enig jaar voor het niet gerealiseerde deel van het werkprogramma schuift door naar het volgende jaar.

Opdrachten derden

Onderstaande tabel geeft inzicht in de omzet derden naar regio.

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Realisatie	Begroting	Realisatie
	2013	2013	2012
Nederland	13.899	12.708	16.578
EU-landen	4.638	3.072	4.007
Overige landen	1.483	1.280	1.671
Totaal	20.020	17.060	22.256

Onder opdrachten door derden zijn de gerealiseerde opbrengsten voor verrichte werkzaamheden verantwoord. Hieronder zijn mede begrepen opdrachten waaraan de overheid een specifieke financiële bijdrage levert en de omzet uit verkochte licenties Blaise.

De verdeling van de omzet derden naar type afnemer is als volgt:

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Realisatie	Begroting	Realisatie
	2013	2013	2012
Overheid	11.892	10.240	13.359
Statistische bureaus buitenland	1.760	1.283	1.674
Onderzoeksinstellingen	2.439	2.165	2.824
Europese Unie en Eurostat	2.399	1.186	1.547
Overig	1.530	2.186	2.852
Totaal	20.020	17.060	22.256

Overige bedrijfsopbrengsten

De overige bedrijfsopbrengsten bestaan hoofdzakelijk uit opbrengsten uit hoofde van het beschikbaar stellen van data, handhaving en publicaties.

10) Bedrijfslasten

Lonen en salarissen

<i>Bedragen in duizenden euro's</i>	Realisatie	Begroting	Realisatie
	2013	2013	2012
Lonen en salarissen eigen personeel	104.346	107.823	106.756
Ingeleend personeel	11.693	7.374	11.030
Totaal	116.039	115.197	117.786

De lonen en salarissen zijn lager dan begroot. Dit wordt grotendeels veroorzaakt doordat een deel van de niet bezette formatieplaatsen niet ingevuld zijn in verband met het anticiperen op de taakstelling Rutte 1 voor het jaar 2014. Indien noodzakelijk is dit deels opgevangen met tijdelijk extern personeel.

De kosten voor ingeleend personeel vallen hoger uit dan begroot. Dit wordt vooral veroorzaakt doordat deze post lager is begroot dan eerdere jaren. Ten opzichte van de begroting 2013 worden de verschillen veroorzaakt doordat een deel van de formatieplaatsen tijdelijk met ingeleend personeel is ingevuld en door de inzet van ingeleend personeel voor extra werk voor derden. Daarnaast is er meer tijdelijke IT- en businesscapaciteit ingehuurd om procesvernieuwingsprojecten sneller te kunnen afronden. Het percentage inhuur ten opzichte van de totale personele kosten bedraagt 8% en valt daarmee binnen de Rijksbrede norm van 10%.

In 2013 waren gemiddeld 1.833 werknemers (in vte's) werkzaam voor het Centraal Bureau voor de Statistiek (2012: 1.875 vte's). Drie werknemers zijn buiten Nederland werkzaam.

Beloning Directeur-Generaal en Centrale Commissie voor de Statistiek

In 2013 bedraagt de beloning van de Directeur Generaal 227 duizend euro (2012: 227 duizend euro), bestaande uit bruto salaris, vaste toelagen, premies sociale lasten en pensioenlasten.

De Centrale Commissie voor de Statistiek (CCS) heeft een aantal taken inzake het CBS en de statistische informatievoorziening van het Rijk. De Commissie bestaat in 2013 uit negen leden, de gezamenlijke schadeloosstelling van de CCS over 2013 bedroeg 95 duizend euro (waarvan 90

duizend euro bezoldiging en 5 duizend euro aan onbelaste onkostenvergoeding). In 2012 was dit 92 duizend euro (voor acht leden). De schadeloosstellingen komen ten laste van het budget van het CBS.

Het CBS is over 2013 eenmalig een crisisheffing van 5 duizend euro verschuldigd over de totale beloning van bestuurder en toezichthouders.

Vermelding in het kader van de Wet normering topfunctionarissen publieke en semipublieke sectorbezoldiging (WNT)

Vermelding bezoldiging topfunctionarissen en gewezen topfunctionarissen (WNT, art 4.1) in duizenden euro's

Naam	Functie	Beloning	Belastbare vaste en variabele onkostenvergoeding	Werkgeversdeel van voorzieningen ten behoeve van beloningen betaalbaar op termijn	Datum in dienst	Datum uit dienst	Omvang dienstverband <i>(in FTE)</i>
drs. G. van der Veen.	Directeur-generaal	183	7	37	1-11-2003	3-1-2014	1

De beloning van de Directeur-Generaal wordt vastgesteld door de Minister van EZ op voorstel van de voorzitter van de CCS.

Vermelding bezoldiging topfunctionarissen en gewezen topfunctionarissen (WNT, art 4.1) in duizenden euro's

Naam	Functie	Beloning	Periode benoeming
Mw. mr. I. Brakman	Voorzitter CCS/lid Audit Comité	25,0	Van 1-1-2010 tot 1-1-2018
Prof. dr. S. Brakman	Lid CCS	7,0	Van 1-1-2013 tot 1-1-2017
Prof. dr. L.H. Hoogduin	Lid CCS/Lid Audit Comité	11,3	Van 1-1-2010 tot 1-1-2018
Mw. dr. C.M. Hooymans	Lid CCS	7,0	Van 1-1-2012 tot 1-1-2016
Drs. M.B.G.M. Oostendorp	Lid CCS/Lid Audit Comité	11,3	Van 1-1-2006 tot 1-1-2014
Mw. prof. dr. J. Plantenga	Lid CCS	7,0	Van 1-1-2009 tot 1-1-2017
Prof. dr. C.G.M. Sterks	Lid CCS	3,5	Van 1-7-2005 tot 1-7-2013
Prof. dr. mr. F. van der Wel RA	Lid CCS/Lid Audit Comité	11,3	Van 1-1-2013 tot 1-1-2017
Prof. dr. J.T.M. van der Zee	Lid CCS	7,0	Van 1-7-2006 tot 1-7-2014

De CCS heeft een brede taakstelling waaronder toezichtstaken en bestuurstaken op het vlak van statistische informatievoorziening van het Rijk. In de WNT staat geen specifieke normering vermeld voor functionarissen die zowel toezichtstaken als bestuurstaken vervullen, dit maakt een toets aan de WNT-normering niet mogelijk. De vergoeding voor de CCS-leden is conform de "Regeling vaststelling schadeloosstelling leden CCS" welke in 2005 is opgesteld door de Minister van EZ.

Het CBS heeft de Beleidsregels toepassing WNT als normenkader bij het opmaken van deze jaarrekening gehanteerd. De Aanpassingswet WNT, die onderdeel is van het normenkader, is nog niet door de Eerste Kamer aangenomen, hetgeen kan leiden tot aanpassingen in komende jaarverslagen uit hoofde van de Aanpassingswet WNT.

KPMG

Document waarop ons rapport d.d.

03 APR. 2014

Pensioenlasten en sociale lasten

Bedragen in duizenden euro's	Realisatie	Begroting	Realisatie
	2013	2013	2012
Pensioenlasten	16.779	15.630	16.085
Sociale lasten	11.705	11.131	11.615
Totaal	28.484	26.761	27.700

De pensioenlasten zijn gestegen door stijgende premies. De pensioenregeling is ondergebracht bij het ABP (Stichting Pensioenfonds ABP). Dit betreft een bedrijfstakpensioenfonds en het CBS heeft geen verplichting tot het voldoen van aanvullende bijdragen in het geval van een tekort bij het pensioenfonds, anders dan het voldoen van eventuele hogere toekomstige premies. De dekkingsgraad van het ABP bedroeg ultimo 2013 105,9%.

De kenmerken van de pensioenregeling in 2013 zijn als volgt:

Pensioen systeem	Middelloodregeling
Vakantietoeslag	8%
Pensioenrekenleeftijd	65 jaar (m.i.v. 1-1-2014: 67 jaar)
Pensioengrondslag	Pensioengevend salaris minus franchise
Nabestaande pensioen voor 65 jaar	50% van het ouderdomspensioen bij overlijden
na 65 jaar	35% van het ouderdomspensioen bij overlijden
Wezenpensioen	10% van het ouderdomspensioen
Franchise (2013)	10.950 euro
Opbouwpercentage	2,05% van de pensioengrondslag

Dotatie/vrijval voorzieningen

Bedragen in duizenden euro's	Realisatie	Begroting	Realisatie
	2013	2013	2012
Dotatie voorziening taakstelling 2014	1.539	0	0
Dotatie/vrijval reorganisatievoorziening	2.095	0	-1.315
Totaal	3.634	0	-1.315

De dotatie aan de voorziening taakstelling 2014 bedraagt 1,5 miljoen euro en betreft een stimuleringspremie bij ontslag op eigen verzoek voor medewerkers wiens werk structureel verdwijnt.

Onder de dotatie/vrijval reorganisatievoorzieningen wordt de dotatie in de voorziening WW-verplichtingen (totaal 3,3 miljoen euro) minus de vrijval (1,2 miljoen euro) in de reorganisatievoorzieningen 2004 tot en met 2011 verantwoord.

Afschrijvingen materiële vaste activa

Bedragen in duizenden euro's	Realisatie	Begroting	Realisatie
	2013	2013	2012
Afschrijvingslasten	9.325	10.338	9.269

De afschrijvingen zijn in 2013 lager dan begroot, door verdere versoepeling van het investeringsbeleid. In de afschrijvingslasten is rekening gehouden met een extra verhoogde afschrijving van 0,5 miljoen euro op het inbouwpakket en op de cascomodificaties van het in 2014 af te stoten bouwdeel van het pand in Heerlen.

Overige bedrijfslasten

Bedragen in duizenden euro's	Realisatie	Begroting	Realisatie
	2013	2013	2012
Huisvesting	14.394	13.930	13.611
Overig personeel	3.663	3.628	3.533
Bureau	4.224	5.487	5.079
Dienstreizen	3.918	4.306	4.047
Advies externen	3.590	3.440	2.945
Automatisering	6.308	6.366	6.412
Overig	3.310	4.681	3.540
Totaal	39.407	41.838	39.167

In huisvestingskosten zijn naast de huur ook de kosten voor energie en gebouw-gerelateerde kosten als bewaking, schoonmaak en exploitatie van het bedrijfsrestaurant opgenomen. De huisvestingskosten vallen hoger uit dan begroot, doordat een bedrag van 0,5 miljoen euro is voorzien voor mogelijke btw-schade voor het in 2014 af te stoten gebouwdeel van het pand in Heerlen.

De bureaunkosten vallen lager uit dan begroot door fors minder drukwerk voor publicaties en lagere kosten bij de bibliotheek.

De kosten voor dienstreizen zijn gedaald als gevolg van een dalende bezetting.

Het deel 'overig' van de overige bedrijfslasten bestaat grotendeels uit kosten voor statistisch grondmateriaal. De kosten zijn gedaald door lagere kosten voor statistisch grondmateriaal en andere materiële kosten voor het verwerven van data.

De volgende honoraria van KPMG (accountant en overig KPMG netwerk) zijn ten laste gebracht van het CBS:

Bedragen in duizenden euro's	2013	2012
Onderzoek van de jaarrekening	79	79
Andere controleopdrachten	2	4
Adviesdiensten op fiscaal terrein	15	15
Andere niet-controle-opdrachten	59	26
	155	124

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.d.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatiedoeleinden:
KPMG Accountants N.V. 58

11) Financiële baten en lasten

Rentelasten

De lening van 15 miljoen euro is eind 2013 in zijn geheel vervroegd afgelost. Aangezien vervroegde aflossing conform de leningsovereenkomst plaatsvindt tegen de markwaarde van de toekomstige aflossingen en rentetermijnen, heeft het CBS een eenmalige extra rentelast van 1,4 miljoen euro betaald in 2013.

Den Haag/Heerlen, 31 maart 2014

Directeur-Generaal van de Statistiek (plv)
dr. A.H. Kroese

Centrale Commissie voor de Statistiek

mw. mr. I. Brakman, voorzitter

prof. dr. S. Brakman

J. van Hall RA RE

prof. dr. L.H. Hoogduin, plaatsvervangend voorzitter

mw. dr. C.M. Hooymans

mw. prof. dr. J. Plantenga

prof. dr. mr. F. van der Wel RA

prof. dr. J.T.M. van der Zee

KPMG Audit
Document waarop het rapport d.r.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatie doeleinden.
KPMG Accountants N.V.

Overige gegevens

Voorstel tot resultaatbestemming

De jaarrekening 2013 is vóór resultaatbestemming opgemaakt. Na toevoeging van het resultaat 2013 van 0,3 miljoen euro, zal het eigen vermogen verder toenemen. Hier zijn in 2013 aanvullende afspraken met het ministerie van EZ over gemaakt.

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.d.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatiedoeleinden:
KPMG Accountants N.V. 60

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan de Directeur-Generaal van het Centraal Bureau voor de Statistiek

Wij hebben de in dit verslag opgenomen jaarrekening over 2013 van het Centraal Bureau voor de Statistiek te Den Haag, Heerlen en Bonaire gecontroleerd. Deze jaarrekening bestaat uit de balans per 31 december 2013 en de winst- en verliesrekening over 2013 met de toelichting, waarin zijn opgenomen een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van het Centraal Bureau voor de Statistiek is op grond van artikel 70 van de Wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven in overeenstemming met de Wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek, de Nadere afspraken over de sturingsrelatie tussen de Minister van EZ, DG CBS en CCS d.d. 16 maart 2006 en de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen (semi)publieke sector (WNT). Het Bestuur is tevens verantwoordelijk voor de financiële rechtmatigheid van de in de jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties. Dit houdt in dat deze bedragen in overeenstemming dienen te zijn met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, zoals die in het Controleprotocol CBS van 20 januari 2009 zijn opgenomen. Het Bestuur is voorts verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle, als bedoeld in artikel 35 lid 2 van de Kaderwet Zelfstandige Bestuursorganen. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden en met inachtneming van het controleprotocol WNT zoals opgenomen in de Beleidsregels toepassing WNT en het Controleprotocol CBS van 20 januari 2009. Dit vereist dat wij voldoen aan de voor ons geldende ethische voorschriften en dat wij onze controle zodanig plannen en uitvoeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten. Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de jaarrekening en voor het getrouwe beeld daarvan, alsmede in het kader van de financiële rechtmatigheid voor de naleving van die relevante wet- en regelgeving, gericht op het opzetten van controlewerkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Een controle omvat tevens het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en de gebruikte financiële rechtmatigheidscriteria en van de redelijkheid van de door het Bestuur van het Centraal Bureau voor de Statistiek gemaakte schattingen, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is om een onderbouwing voor ons oordeel te bieden.

KPMG Audit
Document waarop ons rapport is

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft
Paraaf voor identificatiedoelender
KPMG Accountants N.V.

Oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van het Centraal Bureau voor de Statistiek per 31 december 2013 en van het resultaat over 2013 in overeenstemming met de Wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek, de Nadere afspraken over de sturingsrelatie tussen de Minister van EZ, DG CBS en CCS d.d. 16 maart 2006 en de WNT.

Voorts zijn wij van oordeel dat de in deze jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties in alle van materieel belang zijnde aspecten over 2013 voldoen aan de eisen van financiële rechtmatigheid. Dit houdt in dat de bedragen in overeenstemming zijn met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, zoals die in het Controleprotocol CBS van 20 januari 2009 zijn opgenomen.

Benadrukking van een onzekerheid omtrent het gehanteerde normenkader WNT

Wij vestigen de aandacht op punt 10 in de toelichting van de jaarrekening, waarin is uiteengezet dat de Aanpassingswet WNT die onderdeel is van het gehanteerde normenkader WNT nog door de Eerste Kamer dient te worden aangenomen. Deze situatie doet geen afbreuk aan ons oordeel.

Den Haag, 3 april 2014

KPMG Accountants N.V.

J.G.A. Bruinsma RA

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.d.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatiedoeleinden
KPMG Accountants N.V.

Bijlage A Programmavernieuwing

Deze bijlage bevat een korte beschrijving van de lopende vernieuwingsprojecten en de resultaten die in 2013 zijn bereikt. De indeling volgt de vier inhoudelijke hoofdthema's van het MJP: economische ontwikkelingen, sociaal-economische en maatschappelijke ontwikkelingen, grootstedelijke problematiek en kwaliteit van het bestaan. Als vijfde hoofdthema is toegankelijkheid van informatie toegevoegd. Onder deze noemer zijn, in lijn met de ambities van het MJP, projecten uitgevoerd om de dienstverlening en de toegankelijkheid van de statistische informatie van het CBS te verbeteren.

In de jaren 2009-2013, de MJP-periode, zijn de onder de Programmavernieuwing ressorterende projecten afgerond. Daarover is in voorgaande jaarverslagen gerapporteerd. Enkele projecten zijn in 2013 tot afronding gekomen. Daarop gaat deze Bijlage A nog verder in.

1. Economische ontwikkelingen

Internationale economische relaties

De globalisering heeft de afgelopen decennia een extra dimensie gekregen door vergaande ICT- en informatieontwikkeling, waarmee de wereldwijde communicatie aanzienlijk is vereenvoudigd. Daardoor zijn sociaal-economische ontwikkelingen in Nederland afhankelijker geworden van het buitenland. Het speerpunt Internationale Economische Relaties (SIER) heeft de oorzaken, gevolgen en ontwikkelingen van globalisering in hun onderlinge samenhang beschreven en geanalyseerd. De resultaten zijn gepubliceerd in de Internationalisation Monitor, in webartikelen en in onderzoekspapers. De internationalisering van het Nederlandse bedrijfsleven is vanuit diverse invalshoeken beschreven. Vooral de kenmerken van exporterende bedrijven, hun activiteiten buiten Nederland en de gevolgen van verplaatsing van bedrijfsonderdelen zijn in verschillende publicaties aan bod gekomen.

Gerealiseerde output:

- de Linked Employer Employee Database (LEED) is uitgebreid met geaggregeerde gegevens over opleiding en beroep, ingedeeld naar SBI en grootteklasse uitsplitsingen. De LEED-database is ook ingezet bij de analyse van regionale effecten van internationalisering;
- de Internationalisation Monitor 2013 beschrijft trends in de internationalisering en de sociaal-economische consequenties hiervan voor de Nederlandse economie en samenleving. Naast de trends in internationale handel, internationale investeringen en de activiteiten van multinationals, is in 2013 het belang van het buitenland voor de regio's nader geanalyseerd. Twee hoofdstukken zijn in samenwerking met het PBL tot stand gekomen;
- in samenhang met de nationale rekeningen is nieuwe informatie ontwikkeld over internationale waardeketens en hun belang voor de Nederlandse economie;
- over internationalisering verschenen onder andere in vier externe publicaties artikelen en papers.

Conjunctuur

Het MJP-project Conjunctuur is afgerond. De ontwikkelde output maakt deel uit van het reguliere statistisch programma. De reguliere output is opgenomen in paragraaf 4.2.

Regionaal-economische statistieken

Zowel bij de landelijke overheid als bij provincies en gemeenten is behoefte aan informatie over de economische ontwikkelingen van regio's. De doelstelling van het speerpunt regionaal-economische statistieken is om de regionaal-economische statistische informatie uit te breiden, te verbeteren en toegankelijker te maken.

Gerealiseerde output:

- in 2013 is de Regiobase in productie genomen. Dit microdatabestand is beschikbaar voor intern en extern gebruik. Met behulp van de Regiobase is het mogelijk om structurele informatie samen te stellen over de economie in de regio, onder andere de regionale bedrijvendemografie en de effecten van internationaal opererende bedrijven in de regio. Dit heeft geresulteerd in zeven StatLine-tabellen met regionaal-economische informatie.

Impact ICT

Het speerpunt Impact ICT heeft indicatoren geleverd die de interneteconomie als geheel beschrijven en beter zichtbaar maken in de statistiek. Binnen het speerpunt zijn onderdelen van de interneteconomie onderzocht, zoals webwinkels en de c-2-c markt (handel tussen consumenten), onder andere op basis van gegevens van Marktplaats. Ook de effecten die internet op het stelsel van nationale rekeningen heeft, zijn beschreven. Het speerpunt is medio 2013 afgerond.

Gerealiseerde output:

- het speerpunt heeft een groot aantal innovatieve en concrete resultaten opgeleverd. Bij alle projecten is een eindrapportage gemaakt. Deze zijn op de website van het CBS geplaatst. In de meeste gevallen ging het om een proof of concept;
- gebruik van internet als databron (woningmarkt en vacatures);
- gebruik van smartphones als enquête-instrument (ingezet bij het Onderzoek Verplaatsingen in Nederland (OViN) en bij het meten van het gebruik van mobiele diensten);
- Big Data-bronnen (mobiele telefoongegevens en data van Marktplaats);
- projecten gericht op het internet als fenomeen (de interneteconomie, webshops en het gebruik van sociale media door personen en bedrijven);
- bij Verkeer en Vervoer ging het om een vooronderzoek naar de mogelijkheden om innovatieve technieken, zoals data van RFID (radio frequency identification) en bluetooth, in te zetten;
- een pilot bij het project Webpanel;
- diverse bijdragen aan externe publicaties (onder andere van het SCP). Het programma heeft ook internationaal (OESO, Eurostat en EU) aandacht gekregen. Nederland heeft hiermee op het terrein van innovatieve (waarneem)methoden een voortrekkersrol verworven;
- in samenwerking met het SCP is in 2013 een workshop georganiseerd over de inzet van smartphones bij de statistiek;
- het programma Impact ICT is afgesloten met een symposium bij het CBS.

Inkomen, belastinguitgaven en belastingdruk

Het doel van dit project is om een actueel beeld te geven van de verdeling van de totale belastingdruk over huishoudens. Dit biedt inzicht in de herverdelende effecten van het belastingstelsel als geheel en van afzonderlijke fiscale maatregelen in relatie tot beleidsdoelen.

Gerealiseerde output:

- het totaalbeeld van de belastingdruk is uitgebreid door de publicatie van een StatLine-tabel over motorrijtuigenbelasting 2006-2011;
- in 2013 verscheen de Indirecte-belastingcalculator op de CBS-website (voorheen Persoonlijke-belastingcalculator). Met deze visualisatie kan de gebruiker op grond van de persoonlijke situatie bij benadering zien hoeveel indirecte belastingen zijn huishouden betaalt. In samenhang hiermee verscheen op de CBS-website het artikel Grote verschillen huishoudens in omvang indirecte belastingen;

- de interactieve visualisaties Lokale Lasten Vergelijker (LLV) per huishouden en per tarief zijn geactualiseerd met de tarieven van 2013. In samenhang hiermee verscheen een webartikel over waterschapslasten van woningeigenaren en huurders;
- de StatLine-tabellen over opcenten van provincies en tarieven van waterschappen zijn geactualiseerd met de tarieven van het jaar 2013;
- aan de StatLine-tabellen over inkomstenbelasting, heffingskortingen, vrijstelling, indirecte belastingen en lokale heffingen zijn de definitieve resultaten van het jaar 2010 en 2011 toegevoegd.

Huishoudens in de NR en Ageing Society

Het project Huishoudens in de NR was gericht op het geven van de verdeling van inkomen, consumptie en bezit uit de nationale rekeningen over huishoudstypen. Het project Ageing Society voegde daar de leeftijdsdimensie aan toe.

Gerealiseerde output:

- In 2013 is een discussiepaper geschreven waarin de resultaten van het project Huishoudens in de NR worden gepresenteerd. De resultaten zijn nu beschikbaar voor de jaren 2005-2009. In 2013 is voor het project Ageing Society een discussiepaper gepubliceerd. Deze paper beschrijft de methodologie van de National Transfer Accounts (NTA) en geeft de resultaten daarvan voor Nederland voor 2008. De NTA is een methode om de financiële overdrachten tussen leeftijdsgroepen binnen de sector huishoudens te beschrijven. Met het samenstellen van een NTA kan Nederland aansluiten bij het nationale en internationale onderzoek en discussie op dit terrein.

Transport en logistiek

Het MJP-project Transport en logistiek is afgerond. De ontwikkelde output maakt deel uit van het reguliere statistisch programma. De reguliere output is opgenomen in paragraaf 4.2.

Mobiliteit

Het MJP-project Mobiliteit is afgerond. De ontwikkelde output maakt deel uit van het reguliere statistisch programma. De reguliere output is opgenomen in paragraaf 4.2.

2. Sociaal-economische en maatschappelijke ontwikkelingen

Regionalisering enquêtedata

Het project Regionalisering enquêtedata is tegemoet gekomen aan de grote vraag naar (laag)regionale cijfers. Met name ministeries en het UWV vragen regelmatig om uitbreiding van bestaande statistieken met regionale informatie, in het bijzonder gegevens over beroepsbevolking (werkloosheid), onderwijs, veiligheid en gezondheid. Met behulp van geavanceerde statistische methoden is het mogelijk op basis van bestaande enquêtedata (in combinatie met registerinformatie) meer laagregionale statistische informatie samen te stellen.

Gerealiseerde output:

- StatLinetabellen met provinciale maand-, kwartaal- en jaarcijfers over de beroepsbevolking;
- StatLinetabellen met gemeentelijke jaarcijfers over verschillende indicatoren van veiligheid;
- StatLinetabellen met laagregionale jaarcijfers over gezondheidsindicatoren;
- presentatie met de titel Implementation of a Small Area Estimation program for Statistics Netherlands' social statistics op de conferentie over New Techniques & Technologies in Official Statistics van 5 tot en met 7 maart in Brussel;

- rapport Evaluatie van kleinedomeinschatters voor arbeidspositie op regionaal niveau;
- rapport Kleinedomeinschatters bij de Gezondheidsenquête;
- rapport Kleinedomeinschatters bij de Veiligheidsmonitor.

Internationale arbeidsmigratie in de 21e eeuw

Het project Internationale arbeidsmigratie in de 21e eeuw heeft zicht geboden op de invloed van arbeidsmigratie op de arbeidsmarkt en vice versa. De internationale migratie is in de 21e eeuw dynamischer geworden. Met de uitbreiding van de EU en de openstelling van de nationale arbeidsmarkten hebben immigranten in Nederland werk gevonden aan zowel de onderkant (productie, tuinbouw) als aan de bovenkant (kenniswerkers) van de arbeidsmarkt. Het zijn hoofdzakelijk jonge mensen, die langere of kortere tijd in het EU-gastland verblijven. Er is een verschuiving te verwachten van 'blijvende' naar 'pendelende' migranten. Voor de bevolkingsprognose is het van groot belang meer zicht te krijgen op deze bewegingen en de relatie met de arbeidsmarkt. Veranderingen in de omvang van de instroom van de groep arbeidsmigranten kunnen dienen als voorspeller voor de ontwikkelingen in de arbeidsimmigratie in de (nabije) toekomst. Hiermee kan het CBS een belangrijke bron van onzekerheid in de migratieprognose aanpakken. Binnen dit project is samengewerkt met het NIDI.

Gerealiseerde output:

- er zijn reguliere statistieken gemaakt over totale groepen recent geïmmigreerde buitenlandse werknemers en emigranten;
- de samenwerking met het NIDI, die loopt vanaf 2010, heeft in 2013 diverse artikelen opgeleverd in interne en externe media, onder andere over Poolse (arbeids)migranten;
- de opname van gegevens over kennismigranten in het SSB en analyses op deze data, hebben geleid tot diverse artikelen en een presentatie op de Nederlandse Arbeidsmarktdag.

Levensloop

Beleidsmakers en onderzoekers benaderen de toestand waarin personen zich bevinden in toenemende mate vanuit het perspectief van de levensloop. Bij de levensloop kan gedacht worden aan de beroepsloopbaan, uitkeringsbiografie, partnerschap, ouderschap, criminaliteit, migratie, pensionering of zorggebruik. Vaak hangen verschillende elementen van de levensloop met elkaar samen.

Ook is er steeds meer aandacht voor de samenhang tussen levenslopen van ouders en kinderen (generaties). Om de levensloopdiversiteit in beeld te brengen volstaat het niet om de posities die individuen nu innemen te vergelijken met individuen uit het verleden die destijds dezelfde leeftijd hadden. Er spelen bij deze vergelijking zowel leeftijdseffecten als cohorteffecten een rol. Om te weten in welke mate levenslopen de laatste decennia zijn veranderd, zijn deze cohorteffecten – effecten bepaald door het tijdsgewricht waarin iemand is geboren - in kaart gebracht door levensloopstatistieken te ontwikkelen op basis van (geboorte)cohorten.

Gerealiseerde output:

- StatLine-tabellen en een webartikel over opgroeien in Nederland met onder meer gegevens van het Cito;
- een artikel in het kwartaalblad Bevolkingstrends over het uit huis gaan van kinderen;
- StatLine-tabellen over het onderwijssucces van jongeren naar sociaal-economische kenmerken, thuissituatie en de regionale arbeidsmarktsituatie van jongeren;
- een haarkbaarheidsonderzoek voor de statistiek economische zelfstandigheid van jongeren en een (concept) StatLine-tabel;
- StatLine-tabellen en artikelen in het blad Sociaaleconomische Trends over arbeid, lonen en sociale zekerheid naar geboortegeneratie;
- actualisering van StatLine-tabellen over pensioenuitkeringen, nalatenschappen en vermogen van ouderen en vergrijzing naar bedrijfstak.

Belevingen

Het project Belevingen was gericht op het verzamelen van informatie over gevoelens, opvattingen en meningen die leven in de samenleving. Ook deze belevingen spelen immers een belangrijke rol in het maatschappelijke debat. Elk jaar is een nieuwe enquête uitgevoerd en daarnaast is onderzoek gedaan naar nieuwe vormen van waarneming, bijvoorbeeld met een webpanel.

Gerealiseerde output:

- in 2013 heeft het project een elektronische vragenlijst over arbeid en vergrijzing opgeleverd. Deze is afgenomen bij ongeveer 3 500 personen;
- op basis van onderzoek uit 2012 is een thema-artikel gepubliceerd over de verantwoordelijkheid voor de leefbaarheid in de buurt en een artikel over de mening van respondenten over de woningmarkt. Ook zijn de gegevens van 2012 gebruikt in het boek *Green growth in the Netherlands*;
- in 2013 is een vragenlijst ontwikkeld voor het onderzoek in 2014. Het onderwerp is evenals in 2010 solidariteit in de gezondheidszorg. Deze vragenlijst bestaat deels uit een herhaling van vragen uit 2010 en deels uit nieuwe vragen.

Veiligheid

Het speerpunt Veiligheid heeft een integrale beschrijving gemaakt van het onderwerp veiligheid, vanuit complementaire gezichtspunten. In 2013 is de output volledig opgenomen in het reguliere statistiekprogramma.

Gerealiseerde output:

- In 2013 zijn cijfers gepubliceerd over zaken en individuen in de belangrijkste schakels van de strafrechtelijke keten, waaronder geregistreerde misdrijven, verdachten en Halt-jongeren (preventie en bestrijding van jeugdcriminaliteit). De informatie is verrijkt met achtergrondkenmerken van de betrokken personen. Alle bestaande componenten zijn vernieuwd en enkele eerder in productie genomen onderdelen van de SSB-satelliet Veiligheid zijn verbeterd. Over verdachten en Halt-jongeren zijn nieuwe tabellen met informatie over de hoogst gevolgde opleiding verschenen;
- In 2013 is een pilot afgerond met informatie uit het Justitieel Documentatiesysteem over onherroepelijk afgedane strafzaken tegen personen;
- In 2013 zijn nieuwe StatLine-tabellen ontwikkeld over gedetineerden en slachtoffers van delicten.

3. Grootstedelijke problematiek

Woningmarkt

Door verschillende statistieken op het terrein van de woningmarkt bijeen te brengen en de onderlinge samenhang te verbeteren, ontstaat een beter inzicht in de verschillende aspecten van de woningmarkt. De thema's voor statistiekontwikkeling (beschikbaarheid, kwaliteit, betaalbaarheid, de rol van woningcorporaties en de waarde van de woningvoorraad) zijn ontleend aan het conceptueel kader voor de woningmarkt dat eerder is ontwikkeld.

Gerealiseerde output:

- met behulp van een prototype zijn data van internet verwerkt naar een microbestand over te koop staande woningen. Dit microbestand is gekoppeld aan de Basisadministratie Adressen en Gebouwen (BAG) voor de kenmerken gebruiksoppervlakte en woningtype (eengezins, meergezins). Er zijn voorlopige maandcijfers op landelijk niveau gepubliceerd op basis van het prototype. Deze publicatie bevat informatie over de tijdsduur dat woningen op internet worden aangeboden, uitgesplitst naar kenmerken als gemiddelde vraagprijs (per vierkante meter), gebruiksoppervlakte en type woning;

- voor de publicatie van de voorlopige cijfers is gebruik gemaakt van wekelijkse dataleveringen van de website JAAP.nl.

4. Kwaliteit van het bestaan

Groene Groei

Het project Groene Groei is een aanpassing van het project Duurzaamheid aan de internationale denkrichtingen op dit terrein. Groene Groei wordt gedefinieerd als economische groei en ontwikkeling waarbij de druk op het milieu en het gebruik van natuurlijke hulpbronnen minimaal zijn. Het onderwerp Groene Groei staat hoog op de agenda bij een aantal internationale en nationale organisaties en binnen het bedrijfsleven. Dit project sluit aan bij internationale kaders maar heeft zich beperkt tot de beschrijving van de Nederlandse situatie.

Gerealiseerde output:

- de tweede CBS-publicatie over het thema Groene Groei, Green Growth in the Netherlands, 2012 is uitgebracht. De indicatorenset is uitgebreid en verfijnd ten opzichte van de eerste publicatie in 2011. Nieuw is de internationale vergelijking in de publicatie. Daarnaast is gepubliceerd over drie thema's: groene groei uitgesplitst naar topsectoren (voor 2010), carbon footprint (de emissies die samenhangen met het persoonlijke consumptiepatroon) en de Porter-hypothese (die stelt dat er een oorzakelijk verband is tussen groene investeringen en verbetering van de microproductiviteit);
- de visualisatie Domeinen van duurzaamheid op de CBS-website is bijgewerkt en verbeterd.

Dynamiek in de zorg

Het project Dynamiek in de zorg heeft invulling gegeven aan drie belangrijke thema's op het terrein van gezondheid: indicatoren over de gevolgen van marktwerking, de relatie tussen kosten, gebruik en kwaliteit van de zorg, en de gevolgen van de veranderende samenstelling van de bevolking (zoals vergrijzing) en de veranderende leefstijl en eetgewoonten.

Gerealiseerde output:

- de publicatie Gezondheid en zorg in cijfers 2013 verscheen;
- op het symposium de Dag van de Gezondheidsstatistieken op 12 september 2013 is teruggekeken op tien jaar ontwikkelwerk op het terrein van de gezondheidsstatistieken.

Welzijn

De basis voor het speerpunt Welzijn ligt in het groeiende besef dat het bruto binnenlands product tekort schiet als indicator voor welvaart en welzijn. Dit heeft geleid tot de roep om aanvullende indicatoren op het terrein van kwaliteit van leven. Belangrijke impulsen hiervoor kwamen van het Global Project on Measuring the Progress of Societies van de OESO en het in september 2009 in Parijs gepresenteerde rapport van de Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress (Stiglitz-Sen-Fitoussi-commissie). Met het speerpunt Welzijn heeft het CBS invulling gegeven aan de ontwikkeling van indicatoren op dit terrein.

Gerealiseerde output:

- in 2013 zijn publicaties van het speerpunt Welzijn verschenen in CBS-media en in de externe tijdschriften ESB (Economisch Statistische Berichten), TGS (Tijdschrift voor Gezondheidswetenschappen) en DEMOS. Het betrof artikelen over onder andere de invloed van het krijgen van kinderen op geluk, de relatie tussen gezondheid en welzijn, de relatie tussen welvaart en welzijn en de relatie tussen sociaal kapitaal en welzijn.

5. Toegankelijkheid van informatie

Centrum voor statistisch onderzoek

Het Centrum voor statistisch onderzoek voert incidentele analyses uit. Het doel is in aanvulling op de bestaande CBS-outputproductie en sneller dan nu al het geval is, analyses en artikelen te produceren die de basis vormen voor maatschappelijke en politieke discussies. Daarnaast kunnen in het Centrum incidentele studies worden uitgevoerd als afgeleide van andere speerpuntprojecten. De rapporten waarin de uitkomsten van de analyses en studies worden beschreven, vormen een verdieping van gepubliceerde CBS-statistieken, bijvoorbeeld door bestanden te koppelen. In veel gevallen gaan de rapporten vergezeld van een webartikel, waarin de hoofdpunten uiteen worden gezet.

Gerealiseerde output:

- Acht artikelen, over de Verklaring Arbeidsrelatie, afschaffing van de slavernij, ouderlijk inkomen en deelname aan het hoger onderwijs, woningmarktdynamiek, Nederlandse industrie in internationale productieketens, ondernemersaftrek, zelfstandige ondernemers en kindregelingen.

Speerpunt Toegankelijkheid

Vanuit het speerpunt zijn in 2013 verschillende projecten uitgevoerd met als gemeenschappelijke doelstelling om de toegankelijkheid te verbeteren.

Gerealiseerde output:

- Geowebsservices: een groot aantal geowebsservices is de afgelopen jaren geplaatst op het overheidsportaal PDOK (Publieke Dienstverlening Op De Kaart). Daarnaast is een aantal geowebsservices geïntroduceerd op basis van statistieken per vierkant (100m en 500m). Tot slot is er gewerkt aan een nieuwe versie van CBSinuwBuurt. Naar verwachting zal deze in 2014 live gaan.
- Onderwijssite: het aanbod op de onderwijssite (CBS in de Klas) is de afgelopen jaren steeds verder uitgebreid. Naast lesmateriaal voor de vakken economie en aardrijkskunde is de onderwijssite uitgebreid met materiaal voor de vakken maatschappijleer en wiskunde. Diverse lesbrieven zijn ontwikkeld o.a. in samenwerking met docenten. Er is een animatiefilm over het BBP toegevoegd en er zijn diverse posters ontwikkeld voor gebruik in het klaslokaal. Voor het vak wiskunde is recent een aantal gedetailleerde publicatiebestanden toegevoegd voor gebruik bij het vakgebied statistiek. In 2013 is de ConjunctuurBekerStrijd voor de tweede keer op landelijke schaal georganiseerd. Dit is een wedstrijd waarbij klassen onder leiding van hun docent de ontwikkeling van de Nederlandse economie voorspellen aan de hand van tien indicatoren die het CBS ook gebruikt om de conjunctuur te analyseren. Hieraan hebben 168 scholen deelgenomen, in 2012 waren dit er 92. De uitslag volgt in maart 2014. CBS in de Klas is via diverse middelen gepromoot, zoals via direct mailing van de posters en tijdens onderwijsbeurzen en vakinhoudelijke symposia (met een stand en/of met presentaties). Tijdens deze evenementen is gebleken dat de bekendheid van CBS in de Klas onder docenten het afgelopen jaar (weer) is toegenomen. Ongeveer 200 docenten en andere inhoudelijk geïnteresseerden ontvangen de tweemaandelijks nieuwsbrief en enkele contacten met educatieve uitgeverijen zijn verstevigd.
- Visualisaties: in 2013 zijn nieuwe richtlijnen opgesteld voor het aanpassen van de techniek achter de visualisaties. Dit is vooral van belang bij het tonen op mobiele telefoons en tablets. Tevens is er in 2013 een gebruikersonderzoek uitgevoerd om witte vlekken binnen de visualisaties op de website te detecteren. Er blijkt met name behoefte te zijn aan een visuele beschrijving van een samenhangend breed verhaal over maatschappelijke ontwikkelingen over een langere periode. Er zijn in 2013 twee pilots gestart om na te gaan welke onderwerpen er daarvoor goed gevisualiseerd zouden kunnen worden. In 2014 krijgt dit een vervolg.
- Informatie voor bedrijven: In 2009 is de website cbsvooruwbedrijf.nl gelanceerd en in de periode daarna is deze website steeds verder gevuld. Er is door de jaren heen meer branche-informatie ontsloten. Verder kunnen ondernemers zichzelf met andere ondernemers vergelijken middels de interactieve branchemonitor. De meeste enquêtes voor bedrijven zijn beschreven en direct online in te vullen. Ondernemers kunnen via verschillende formulieren online zaken regelen zoals het versturen van een adreswijziging.

- Verbeteren vindbaarheid in StatLine: In de laatste fase van het speerpunt is StatWeb vervangen door een modernere versie. Deze versie is in juni 2013 live gegaan.

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.d.

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Parasaf voor identificatiedoeleinden:
KPMG Accountants N.V. 70

Bijlage B Gerealiseerde output per thema

Outputtabel 2013 (naar thema en vorm van de output)

Output 2013	Pers-berichten	Conjunctuur-berichten	Webthema artikelen	Statline-labelen	Publicaties		Eurostat-leveringen	Microdata-bestanden	Inlichtingen (Infoservice)		
					w v. nieuw	papier elektronisch			data-bestanden	telefonisch (incl. antwoordap)	email (incl. brieven en faxen)
Thema	aanstal										
Arbeid en sociale zekerheid	24		44	366	15	2	22	106	119	1186	1080
Bedrijven	2		23	113	16	2	6	21	76	598	665
Bevolking	3		21	162	22	1	26	23	18	938	1016
Bouwen en wonen	2	12	14	176	14		20	45	17	412	502
Financiële en zakelijke diensten		4	8	59	4		6	30		90	150
Gezondheid en welzijn	3		23	69	23	1	9	10	15	399	500
Handel en horeca	16		5	38	6		16	20		193	223
Industrie en energie		24	10	288	7	1	46	140	2	188	286
Inkomsten en bestedingen	1	24	18	61	1		1	8	70	504	505
Internationale handel		12	17	161	3		1	40	4	313	383
Landbouw			19	83		1		65		137	202
Macro-economie	8		9	240	8	5	5	98		193	414
Natuur en milieu			13	44		3	4	6		68	136
Onderwijs			14	53	8	1	3	7	159	215	253
Overheid en politiek	2		20	42	4		1			6	128
Prijzen	12		18	93	3		4	89	1	2971	1031
Veiligheid en recht	3	12	14	53	20	2	3	92	3	264	267
Verkeer en vervoer			21	76	6		5	113	2	144	224
Vrije tijd en cultuur	1		17	57	8	2	7	32	2	268	300
Caribisch Nederland			1	14	5						
Dossier											
Allochtonen										175	143
Conjunctuur		24									
Errencipatie										257	325
Globalisering						1	2				
Historische reeksen				1							
Leveringsloop			2							360	476
Nederland regionaal	2			24	2	5	5				
Onderzoeksklimaat						1	1				
Volketelling								1		1974	1006
Overige				126	3	2	13	1	3		
Totaal	79	112	331	2 399	178	30	206	847	497	11 876	10 237

KPMG Audit
Document waarop ons rapport is

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatiedoeleinden
KPMG Accountants N.V.

Bijlage C Adviesraden

Om het CBS te adviseren over de invulling van het statistisch programma zijn adviesraden ingesteld die elk een thematisch terrein of onderwerp beslaan. De voorzitters van de zes adviesraden vormen samen een adviesorgaan voor de Directeur-Generaal.

De samenstelling van de CBS-adviesraad d.d. 31 december 2013:

drs. G. van der Veen	- voorzitter
mw. drs. M.I. Tóth Pál	- secretaris
M.A. van Straalen	- adviesraad berichtgevers
drs. E.E. van de Lustgraaf	- adviesraad economische statistieken
prof. dr. P.J. Boelhouwer	- adviesraad statistieken van de leefomgeving
drs. H.M.M. Claassen	- adviesraad macro-economische statistieken
prof. dr. Ph.H.B.F. Franses	- adviesraad methodologie en kwaliteit
prof. dr. H.B. Entzinger	- adviesraad sociale statistieken

KPMG Audit
Document waarop ons rapport is

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft
Paraf voor identificatiedoeleinden
KPMG Accountants N.V.

Bijlage D Organisatie (31 december 2013)

Directeur-Generaal

Drs. G. van der Veen

Centrale beleids- en managementondersteuning

Mw. Ir. C.M. Schut (directie-secretaris)

Methoden en statistisch beleid

Dr. C. Zeelenberg (directeur)

Plaatsvervangend Directeur-Generaal

Dr. A.H. Kroese

Programma kennis en innovatie

Drs. J.A. Timmermans (directeur)

Hoofddirectie Economie, bedrijven en nationale rekeningen

Mw. Drs. J.C.M. Imbens (hoofddirecteur)

Drs. H.J.C.M. Hermans (plv. hoofddirecteur)

Hoofddirectie Sociaal-economische en ruimtelijke statistieken

Dr. H. van de Stadt (hoofddirecteur)

Mw. Drs. M.J.M. Verbruggen (plv. hoofddirecteur)

Hoofddirectie Dataverzameling

W.B.F. de Witte (hoofddirecteur)

Ir. J.H. van Velzen (plv. hoofddirecteur)

Hoofddirectie Procesontwikkeling, IT en methodologie

Dr. A.H. Kroese (hoofddirecteur)

Drs. J.A. Timmermans (directeur)

Hoofddirectie Bedrijfsvoering en communicatie

Drs. W. van Nunspeet (hoofddirecteur)

Mw. Drs. M. Renaud (directeur)

KPMG Audit
Document waarvoor ons rapport d

03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatiedoeleinden
KPMG Accountants N.V. 73

Bijlage E Wegwijzer

Het CBS verzamelt gegevens bij personen, bedrijven en instellingen. Het CBS stelt de uitkomsten van de onderzoeken zo snel mogelijk op verschillende manieren voor iedereen beschikbaar.

CBS-website (www.cbs.nl)

De CBS-website geeft toegang tot de resultaten van CBS-onderzoek. De website biedt themagerichte informatie over kerncijfers van Nederland. Alle uitgebrachte publicaties zijn overzichtelijk gerangschikt. Gedetailleerde cijfers kunnen geraadpleegd worden via de gratis databank StatLine.

Op de website staat ook een actuele publicatiekalender en een productencatalogus. Beleidsinformatie en een verzameling links naar nationale statistische bureaus van andere landen en relevante internationale organisaties maken de website compleet.

Het CBS heeft websites ontwikkeld voor vier doelgroepen: www.werkenbijhetcbs.nl voor potentiële medewerkers, www.cbsinuwbuurt.nl voor informatie over de eigen buurt, www.cbsvooruwbedrijf.nl voor bedrijven en de onderwijsite op www.cbs.nl/cbsindeklas.

Nieuwe media

Het CBS verspreidt output ook via YouTube (<http://www.youtube.com/statistiekpbs>) en Twitter (@statistiekpbs). Verder is een StatLine-app ontwikkeld voor de Smartphone.

NOS-teletekst

Pagina 506 van NOS-teletekst geeft informatie over een aantal belangrijke economische indicatoren en pagina 507 bevat gegevens die recent zijn gepubliceerd.

Verkoop van CBS-producten

CBS-producten kunnen besteld worden via de afdeling Klantenservice van het CBS, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen, telefoon (088) 570 70 70, e-mail: verkoop@cbs.nl.
Infoservice

Het centrale informatiepunt voor algemene vragen over het CBS en de producten is te bereiken via telefoon (088) 570 70 70 en infoservice@cbs.nl.

European Statistical Data Support

Statistische informatie over Europa afkomstig van Eurostat is telefonisch op te vragen via (088) 570 70 70 (keuze toets 5) of via infoservice@cbs.nl.

CBS Contact Center

Het centrale informatiepunt voor bedrijven, instellingen en personen bij vragen over CBS-vragenlijsten of ander enquêtemateriaal is te bereiken via telefoon (045) 570 64 00, e-mail: contactcenter@cbs.nl of via het contactformulier op de CBS-website: www.cbs.nl/contactcenter.

Persdienst

Het centrale informatiepunt voor de media is te bereiken via telefoon (070) 337 44 44 of e-mail: persdienst@cbs.nl. Meer informatie staat op de CBS-website: www.cbs.nl/nl-NL/menu/informatie/pers

KPMG

KPMG Audit
Document waarop ops rapport d.

03 APR. 2014

(medel betrekking heeft
Paraf voor identificatiedoelend
KPMG Accountants N.V

Onderzoek onder voorwaarden: Centrum voor Beleidsstatistiek

Het Centrum voor Beleidsstatistiek biedt externe partijen verschillende diensten aan.

Het Centrum voor Beleidsstatistiek maakt microdatabestanden toegankelijk voor onderzoekers die door de DG gemachtigd zijn. Zij kunnen bij het CBS onder strikte beveiligingsvoorwaarden zelf de gewenste analyses uitvoeren op deze microdatabestanden (catalogus <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/informatie/beleid/catalogi>).

Het Centrum voor Beleidsstatistiek verricht onderzoek op statistisch basismateriaal om vragen van departementen en planbureaus, grote gemeenten en andere overheidsinstellingen te beantwoorden.

Het Centrum voor Beleidsstatistiek adviseert klanten zoals departementen en planbureaus, grote gemeenten en andere overheidsinstellingen bij het vinden, het gebruik en het opstellen van de benodigde informatie voor beleidsvoorbereiding en de evaluatie daarvan.

Aan de diensten van het Centrum voor Beleidsstatistiek zijn kosten verbonden. Meer informatie is verkrijgbaar via telefoon (070) 337 47 92, via www.cbs.nl/cvb of e-mail: cvb@cbs.nl.

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.d.

03 APR 2014

(mede) betrekking heeft. 75
Paraaf voor identificatie/doeleinden:
KPMG Accountants N.V.

Bijlage F Overzicht van afkortingen

ABR	Algemeen Bedrijvenregister
AC	Audit Commissie
AES	Adult Education Survey
AGS	Aangiftesysteem van de douane
AOL	Afnemersoverleg Loonaangifteketen
BAG	Basisregistratie Adressen en Gebouwen
BBP	Bruto Binnenlands Product
BNI	Bruto Nationaal Inkomen
BPM6	Balance of Payment Manual 6
BuZa	Buitenlandse Zaken
BZK	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CCS	Centrale Commissie voor de Statistiek
CES	Conference of European Statisticians
CMFB	Committee on Monetary Financial and Balance of Payments Statistics
COEN	Conjunctuurenquête Nederland
CPB	Centraal Planbureau
CPI	Consumentenprijsindex
CvB	Centrum voor Beleidsstatistiek
C2C	Consumer to consumer (tweedehandsmarkt)
DBC	Diagnosebehandelcombinatie
DG	Directeur-Generaal
DGINS	Directors General of the National Statistical Institutes
DNB	De Nederlandsche Bank
DUO	Dienst Uitvoering Onderwijs
EBB	Enquête Beroepsbevolking
EBCC	European Bird Census Council
EC	Europese Commissie
ECB	Europese Centrale Bank
EDM	Enquêtedrukmeter
EDP	Excessive Deficit Procedure
EGR	European Group Registers
ESB	Economisch Statistische Berichten
ESBRs	European System of interoperable Statistical Business Registers
ESF	European Statistical Forum
ESR	Europees Systeem van Nationale en Regionale Rekeningen in de Europese Unie
ESS	European Statistical System

ESSnet	European Statistical System network
ESTP	Europees Statistisch Trainingsprogramma
EU	Europese Unie
EUR	Erasmus Universiteit Rotterdam
Eurostat	Europees Bureau voor de Statistiek
EVO	Eigen Vervoerdersorganisatie
EZ	Economische Zaken
FG	Functionaris voor de gegevensbescherming
FRIBS	Framework Regulation for Integration of Business related Statistics
GGD	Gemeentelijke Gezondheidsdienst
HLG	High Level Group
HLG-MoS	High Level Group for the Modernisation of Statistical Production and Services
HNW	Het Nieuwe Werken
HOF	Houdbare Overheidsfinanciën
ICP	International Comparison Program
ICT	Informatie- en Communicatietechnologie
I&M	Infrastructuur en Milieu
INSPIRE	Europese richtlijn om beschikbaarheid, kwaliteit, organisatie, toegang en uitwisseling van geo-informatie in Europa te verbeteren
IPA	Instrument for Pre-Accession Assistance
ISTAT	Italiaans statistiekbureau
KIM	Kennisinstituut voor Mobiliteit
KvK	Kamer van Koophandel
LEED	Linked Employer Employee Database
LEI	Landbouw Economisch Instituut
LLV	Lokale Lasten Vergelijker
MJP	Meerjarenprogramma
MLZ	Monitor Langdurige Zorg
NAMWA	National Accounting Matrix including Water Accounts
NEA	Nederlandse Enquête Arbeidsomstandigheden
NHR	Nieuwe Handelsregister
NIDI	Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut
NKO	Nationaal Kiezersonderzoek
NLIP	Nationaal Logistiek Informatieplatform
NLIQ	Nederlands Platform voor Informatiekwaliteit
NR	Nationale Rekeningen
NTA	National Transfer Accounts
NUTS	Nomenclature of Territorial Units for Statistics
NVBR	Nederlandse Vereniging voor Brandweezorg en Rampenbestrijding
NVM	Nederlandse Vereniging van Makelaars

KPMG Audit
 Document: Water en Rappport d.r

03 APR. 2014

OCW	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OL	Openbare lichamen
OR	Ondernemingsraad
OVIN	Onderzoek Verplaatsingen in Nederland
PBL	Planbureau voor de Leefomgeving
PDOK	Publieke Dienstverlening Op de Kaart
REFIT	Programma voor gezonde en resultaatgericht regelgeving
RFID	Radio Frequency Identification
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
SBI	Standaard Bedrijfsindeling
SBR	Standard Business Reporting
SCP	Sociaal en Cultureel Planbureau
SEEA	System of Environmental and Economic Accounting Central Framework
SER	Sociaal-Economische Raad
SIER	Speerpunt Internationale Economische Relaties
SPD	Strategisch Personeelsplan
SSB	Sociaal Statistisch Bestand
SZW	Sociale Zaken en Werkgelegenheid
TFSD	Taskforce on Measuring Sustainable Development
TGS	Tijdschrift voor Gezondheidswetenschappen
TLN	Transport en Logistiek Nederland
TNO	Nederlandse organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek
TRIM	Statistisch programma voor vogelwaarneming
TU	Technische Universiteit
UNECE	United Nations Economic Commission for Europe
UNSC	United Nations Statistical Commission
UU	Universiteit Utrecht
UvA	Universiteit van Amsterdam
UWV	Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen
VBV	Vakvereniging Brandweer Vrijwilligers
VIP	Vision Implementing Projects
VIR	Voorschrift Informatiebeveiliging Rijksoverheid
V&J	Veiligheid en Justitie
VN	Verenigde Naties
VU	Vrije Universiteit
VWS	Volksgezondheid, Welzijn en Sport
Wbp	Wet bescherming persoonsgegevens
WODC	Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum

KPMG Audit
Document waarop ons rapport is
03 APR. 2014

(mede) betrekking heeft
Paraaf voor identificatiedoeleinden
KPMG Accountants N.V.

WOZ	Wet waardering onroerende zaken
ZBC	Zelfstandig Behandelcentrum
ZEA	Zelfstandigenenquête Arbeid
Zzp'er	Zelfstandige zonder personeel

KPMG Audit
Document waarop ons rapport d.d.

03 APR 2014

79

(mede) betrekking heeft.
Paraaf voor identificatiedoeleinden
KPMG Audit

Colofon

Centraal Bureau voor de Statistiek

Den Haag

Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag

Postbus 24500, 2490 HA Den Haag

Telefoon (070) 337 38 00

Heerlen

CBS-weg 11, 6412 EX Heerlen

Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen

Telefoon (045) 570 60 00

Website

www.cbs.nl

Infoservice

Telefoon (088) 570 70 70

E-mail infoservice@cbs.nl

Fax (070) 370 59 94

Uitgave

Centraal Bureau voor de Statistiek

